

Fókuszban: Vizproblémák Afrikában

A Szezei-csatorna története
Szeze szerepe a hidegháború utáni világban
Tíz ország kincse – A Nilus
A Csád-tó
Vízkonfliktusok Afrikában
Lesothói vízprojekt
A Niger folyó
Zöld Szahara

AFRIKA

tanulmányok

Beköszöntő

Lectori salutem!

▲ Szenevál
(www.istockphoto.com)

AZ AFRIKA

Tanulmányok jelen száma a kontinens egyik, ha nem a legfontosabb kérdését, a vízzel kapcsolatos témákat járja körül. Ahol víz van, ott élet is van, tartja a régi mondás, de egyáltalán nem mindegy, hogy milyen ez az élet. Erősen függ a víz mennyiségétől, s az utóbbi évtizedekben mind erősebben a víz minőségétől. Afrika területének kétharmada tartozik az arid zónába, ami a még ma is többségében a mezőgazdaságból élő népesség számára roppant bizonytalanná teszi a terméskilátásokat, s szinte nincsen olyan év, hogy ne hallanánk valamelyik régióból híreket katasztrofális éhínségről. Viszont egyáltalán nem hallunk a mi Balatonunkkal azonos nagyságú tavak kiszáradásáról, az annál is nagyobb méretűek katasztrofális összezsugorodásáról, a folyókba, tavakba jutó szerves anyagok miatt a vízfelszín elborító növényzetről. S miközben a káros antropogén hatások növekednek, a kontinens lakóinak alig fele jut egészséges ivóvízhez, a szennyvízkezelés pedig elenyésző. Az ivóvíz szennyező-

dése miatt évente milliók betegszenek meg, ill. halnak korai halált, elsősorban gyermekek. De van Afrikának egy másik arca is. Itt található a Föld leghosszabb, illetve a második legbővizűbb folyója, a második legnagyobb, és a második legmélyebb édesvízű tava, s ami a jövő számára talán a legígéretesebb, Afrika folyói rendelkeznek Földünk vízienergia-potenciáljának mintegy negyven százalékával! A kontinensre oly jellemző módon a szegénység és a gazdagság együtt van jelen. A 20. század vizes megaprojektjei sok esetben kétes eredményeket hoztak, s bár a nagy gát- és erőmű-építések továbbra sem kerültek le a napirendről, napjainkban a figyelem középpontjában a kisebb, elsősorban a helyi közösségek akut gondjain segíteni hivatott vízügyi beruházások állnak, éppen azok, amelyekben a magyar szakértelem és a korlátozott pénzforrások is komoly szerephez juthatnak, illetve jutnak máris, s ahol hazánknak talán a legtöbb keresnivalója van Afrikában.

Dr. Búr Gábor
főszerkesztő

tartalom

Az elmúlt három hónap hírei

6

Németh Kamilla: A Sharm el-Sheik-i Afrika Csúcs

9

Olimpia

A pekingi XXIX. Nyári Olimpia afrikai érmesei

14

AFRIKAI VIZEKEN

Szabó Loránd: A Szezei-csatorna története

16

– Ferdinand de Lesseps vízi „kiskapuja” a Távols-Keletre

A tanulmányban a világ egyik legfontosabb és legforgalmasabb csatornájának története elevenedik meg előttünk, bemutatva az építkezést megelőző nemzetközi politikai háttér-folyamatokat, a stratégiai előnyökért folytatott alkudozásokat, cselszövéseket, a különböző tervezési elképzeléseket, valamint a szezei víziút megnyitásának ünnepélyes pillanatait.

Benkes Mihály: A nemzetközi biztonság

24

és Szeze szerepe a hidegháború utáni globális világban

A Földünk egyik, konfliktusokkal leginkább terhelt térségében fekvő, Európát és Ázsiát köldökzsinórként összekötő Szezei-csatorna jelentősége a technikai fejlődés, s a globalizáció térnyerése ellenére is múlhatatlan. Kereskedelmi, energetikai, biztonságpolitikai és gazdaságossági szempontok egész sora indokolja a víziút szabadságának garantálását, mely napjaink multipolarizálódó világában is hasonlóan fontos követelmény, mint a hidegháború idején volt.

Végh Dalma: Tíz ország kincse – A Nílus

34

„Egyiptom, a Nílus ajándéka” – hangzik a közismert mondás, mely hűen tükrözi a folyó egykori, s ma sem mérséklődő jelentőségét. A fáraók birodalma a Nílusnak köszönhetette gazdagságát, felemelkedését, technikai és tudományos fejlődését, mely később az egész emberi civilizációra hatással lett.

Tapodi Ferenc: Nílus hajóút

40

Három nap a világ leghosszabb folyóján, valamint annak történelmi emlékekben gazdag partvidékén. Három nap a modern Egyiptomból indulva, a fáraók, a mitikus szentélyek és a piramisok világába. Három nap élményei egy nílusi luxus hajótúráról.

Glied Viktor: Vízkonfliktusok Afrikában

44

Az elmúlt évtizedekben – sok egyéb probléma mellett – Afrika számos országa folyamatos vízgondokkal küzd. A vízhiány, a környezeti degradáció, a szennyezés, a túlhasználata a jövőben várhatóan komoly konfliktusokat fog okozni a kontinens számos térségében.

Morenth Péter: A lesothoi vízprojekt – Példamutató megoldás a vízhasznosításra és a korrupció legyőzésére Afrikában

54

„Az afrikai kontinens gazdasági-politikai nagyhatalma, a Dél-afrikai Köztársaság aprónyi szomszédjától vásárolja az édesvizet!” – szenzációhajhász napilapok címlapjára illő idézet, mely azonban maradéktalanul tükrözi a valóságot. A Lesothot tiszteletbeli konzuli rangban képviselő szerző részleteiben tárja fel előttünk a földrész legkitűnőbb vízügyi kooperációját.

64	Horváth Norbert: A Csád-tó Milyen folyamatok vezetnek Afrika egyik legnagyobb tavának rohamos kiszáradásához? Mekkora veszélyt jelent mindez a térség ökológiai környezetére? Milyen mindennapos kihívásokkal kell megküzdeniük a tó partján élő embereknek? Csak néhány alapkérdés a válaszokat taglaló tanulmányból.
68	Grünhut Gábor: Niger – Történelem és jog a „Nagy folyó” partján Nyugat-Afrika leghosszabb folyója, a Niger, többet jelent egyszerű vízforrásnál, évezredek óta befolyásolja a térség népeinek kulturális, gazdasági, s közösségi életét. A szerző tanulmányából megismerhetjük a Niger menti államok rövid történetét, valamint a folyóval kapcsolatos nemzetközi jogi megállapodások tartalmát.
78	Molnár Zsolt: Egy évig Afrikában: hiedelem és valóság – Élmények és kalandok Namíbiától Malawiig „Önkéntesként dolgozni Afrikában egyszerre öröm és bánat. Öröm látni, hogy szükség van ránk, értékesnek tartják munkánkat és megbecsülik elkötelezett odaadásunkat. Ugyanakkor bánatot okoz, hogy nem tudunk eleget segíteni, a gondok tengerében egy cseppnyi probléma megoldása is nehezen megy.” A szerző, társaival felvette a harcot az AIDS ellen, s közben beutazta Namíbiát és Malawit...
86	Könyvrecenzió Orona Fiona – Schumicky Lilla – Szilasi Ildikó: A háború gyermekei
88	Rügyek és gyökerek – Dr. Jane Goodall alapította egyesület a természetért, az állatokért és az emberekért
90	Steier József: A zöld szahara – Álom vagy közeli valóság
	CIVIL ROVAT
94	Van ahol a víz máig kincs
96	Magyar vízügyi projekt Etiópiában
98	Rontó Róbert: A magyar menekültügy rövid története, valamint az előintegrációs feladatokat ellátó állomás fő feladatai
100	Radics M. Péter: Egy nemzetközi fesztivál Tanzániában
102	A. Gergely András: Afrika-völgy – műfaj dobszóval és didgeridooval
103	Szilasi Ildikó: A Mogadishu-Budapest-Nairobi háromszög
109	Szerzőinkhez A publikálás feltételeiről
110	English Abstracts
112	Szerzőinkről

Június 1. – 12 csoportban elrajtolnak a két év múlva Angolában sorra kerülő Afrika Kupa és a Dél-afrikai Köztársaságban megrendezendő futball mudiálé selejtezői.

Június 3. – Ghána 2018-ra atomerőművet épít – jelenti be az accrai kormány, miután az ország jelenlegi kapacitása nem tudja ellátni a növekvő energiaszükségletet.

Június 4. – Egy eddig ismeretlen piramist, valamint az ún. Szfinx-út hiányzó részeit fedezik fel Kairótól 30 kilométerre.

Június 4. – Niger 5 milliárd dolláros megállapodást köt Kína legnagyobb olajipari vállaltával az ország keleti régiójában található kőolaj kitermelésére. A feltárás legkorábban jövőre indulhat meg.

Június 5. – A ghánai ásványkincsek – főként a hatalmas olajmezők – iránt megnőtt érdeklődés újabb tanújeleként az orosz LUKOIL hivatalosan is közreadja 100 millió dolláros beruházási terveit.

Június 5. – Az Európai Unió, valamint az afrikai országok közül elsőként a Zöld-foki Köztársaság mobilitási partnerségi megállapodást ír alá, mellyel a migrációt kívánják ellenőrizhető keretek közé terelni.

Június 9. – Az ENSZ borúlátó jelentést ad ki: a meg nem oldódó politikai és gazdasági krízis következtében Guineát súlyos élelmiszerhiány veszélyezteti. Az egykori francia gyarmaton sokkal gyorsabb az árak emelkedése, mint a szomszédos államokban.

Június 10. – Az ENSZ Élelmészeti Világprogramja bejelenti, tőke hiányában lecsökkent a Darfúrbá irányuló légi-segélyszállítmányokat.

Június 12. – Azonnali hatállyal elengednek 347 millió dollárt Togó adósságából, míg további 392 milliót átutemeznek – közik a fő hitelező országok.

Június 13-15. – Meglehető vereséget szenved Egyiptom, Angola, Ghána, Marokkó és a 2010-es világeseménynek otthont adó Dél-afrikai Köztársaság is az afrikai labdarúgóselejtezőn.

Június 15. – Szudán fegyveres egységeket telepít Abeyi régióba, az elmúlt hetekben kialakult zavargások megfékezésére.

Június 19. – Burkina Faso 480 millió dolláros segélyt kap az Egyesült Államok kormányától az utak állapotának javítására, a nők oktatására és a mezőgazdaság fejlesztésére.

Június 22. – A zimbabwei elnökválasztás első fordulójában diadalmaskodó ellenzéki Morgan Tsvangirai, az őt és támogatóit ért fenyegetések hatására visszalép a további küzdelmekről.

Június 24. – A tunéziai gazdaság erős és fenntartható fejlődést produkál – közli egy nemzetközi jelentés, mely szerint a konjunktúra 2009-ben is folytatódni fog, így az ország képes lesz kezelni a növekvő nyersanyagárakat.

Június 27. – Megtartják a zimbabwei választások újabb fordulóját, Tsvangirai visszalépése után egyetlen jelölt, Robert Mugabe hivatalban lévő államfő részvételével.

Június 29. – Egy sikertelen szökési-kísérlet alkalmával 16 rabot ölnek meg a fegyőrök egy kameruni börtönben.

BÍRÓSÁG ELÉ KERÜLHET A KORÁBBI NIGERI KORMÁNYFŐ

Június 23-án a nigéri képviselők 72-28 arányban elfogadták azt az előterjesztést, mely alapján a 2007 májusában lemondásra kényszerített, a 2009-es választásokon azonban indulni szándékozó korábbi miniszterelnök, Hama Amadou ellen korrupció alapos gyanúja miatt eljárás vált indíthatóvá. Amadou-t 2000-ben iktatták be először, mint kormányfőt, s már a második ciklusát töltötte, amikor kirobbant a vesztegetési botrány, mely során megközelítőleg 100 millió Közép-afrikai Frank (CFA) törvénytelen felvételével vádolták meg. A nagy horderejű döntés alkalmával Amadou ellen szavazott saját pártjának – a Társadalom és Fejlődés Nemzeti Mozgalmának – többsége is. A megvádolt miniszterelnök elmondása szerint párttársa, lemondását követően helyettese, Mamadou Tandja és bizalmi köre indított ellene koholt vádas, politikai célzatú leszámolást, mivel ily módon akarják ellehetetleníteni rehabilitációját, 2009-es újraválasztását. Pár éven belül Amadou lehet a harmadik vezető politikai személyiség Nigerben, aki ellen parlamenti felhatalmazás alapján korrupciós eljárást indítanak. Korábban két oktatási miniszter is bíróság elé került hasonló vádak szerint.

EGYRE SÚLYOSABB GONDOKAT OKOZ NIGÉRIÁBAN AZ ÁRAMHIÁNY

Umaru Yar'Adua nigériai államfő június 13-án hivatalosan is bejelentette: a kikutöbölhetetlen áramhiány miatt kénytelen lesz szükségállapotot kihirdetni. Országszerte, míg a nagyvárosokban is családok ezrei maradnak napról-napra áram nélkül, a kiépületlen infrastruktúra miatt vidéken még ennél is rosszabb a helyzet. A harmadannyi lakosú Dél-afrikai Köztársaság majd' tízszeresen több villamos energiát termel. Szakértők egyöntetű véleménye szerint Nigéria fejlődésének egyik legkomolyabb hátráltató tényezője az áramhiány, melynek mérséklésére ugyan alkalmas lehetne az országban bányászott kőolaj, azt azonban döntően exportra termelik. Az államfő 2007-es megválasztásakor 5 milliárd dollárt ígért az energetikai szektor fejlesztésére, a beruházások azonban csak nagyon lassan haladnak. Számos vélemény szerint a szükséges innovációk tényleges kerékkötője valójában nem is a pénzhiány, sokkal inkább annak ténye, hogy az ágazat döntően állami tulajdonban van, a befektetni szándékozók azonban csakis privatizáció mellett lennének hajlandóak pénzt áldozni. A kormányzati célkitűzés szerint Nigéria jelenlegi 3000 megawattos kapacitását 12-15 év alatt 40-50000-re kívánják bővíteni.

Július 1. – George W. Bush – hosszas adminisztrációs huzavona után – végül aláírta Nelson Mandela, mint terrorizmusellenes egyén, nyilvántartási listáról való törlését.

Július 1. – Magnófelvételen ad interjút a New York Times-nak Abdelmalek Droukdal, a Maghreb-országokban tevékenykedő al-Kaida terrorsejtek parancsnoka. A felvételen amerikai célpontokat fenyeget meg, egyúttal deklarálja: követői habozás nélkül támadást indítanak bármilyen amerikai érdekeltség ellen, bárhol a világban.

Július 2. – Idriss Déby csádi elnök bejelenti, hogy nem hajlandó ismét tárgyalásztalhoz tilni szudáni kollégájával, mondván al-Bashir nem tartja be vállalt kötelezettségeit, így pedig időpocsékolás lenne az újabb megbeszélés.

Július 4. – Hágába szállítják az egykori lázadóvezért, a Kongói Demokratikus Köztársaság korábbi államfő-helyettesét, Jean-Pierre Bemlát, hogy a Nemzetközi Bíróság előtt feleljen az őt ért háborús és emberiségelleni bűnökre.

Július 6. – Egy ENSZ-alkalmazott meghal, miután ismeretlen fegyveresek tüzet nyitnak Mogadisuban egy mecsetből kilépő csoportra.

Július 9. – Az ENSZ Élrelmezési Világprogramjának már a negyedik sofőrjét ölik meg – a márciusi darfúri merényletek után ezúttal Szomáliában. A program szomáliai vezetőjének véleménye szerint egyre veszélyesebbé válnak a sofőrök feladatai.

Július 9. – Jelentős, 110 millió dolláros felújítási támogatást nyújt Kongónak a Világbank és Nagy-Britannia kormánya a polgárháború sújtotta keleti országrész helyreállítására.

Július 16. – Súlyos vonatbaleset történik Egyiptomban, a katasztrófában negyvenen életüket veszítik és legalább uyanannyian megsbesülnek.

Július 21. – A 64 éves Joweri Museveni, Afrika egyik legrégebben hivatalban lévő elnöke, aki 1986 óta megszakítás nélkül tölti be az államfői tisztséget Ugandában, egy interjúban bejelenti: 2011-ben is indulni fog a választásokon.

Július 23. – Togó bejelenti, hogy 2009 év végére megduplázza elektromos-áram termelő kapacitását, elsősorban nyugati cégek beruházásainak keretében megvalósuló új technológiák felhasználásával.

Július 24. – Angola Alkotmánybírósága jóváhagyja tíz párt és négy politikai szövetség részvételét a szeptember 5-én tartandó országgyűlési választásokon.

Július 25. – Súlyos hajókatasztrófa a Kongói Demokratikus Köztársaságban: a Közép-afrikai Köztársasággal közös határszakasztól nem messze egy összesen 182 utast szállító bárka sziklának ütközik, majd elsüllyed. Legkevesebb 42 ember meghal és több mint száz eltűnik.

Július 28. – A brit BP 10 milliárd dollár értékben újabb angolai olajmezők feltárási jogát vásárolja meg. A lelőhelyeken várhatóan 2011-2012-től indul meg a kitermelés.

Július 29. – A függetlenségét kikiáltó, ám nemzetközileg el nem ismert Szomáliföldön bejelentik: októberben megkezdik a jövő évi elnöki, majd az azt követő helyi választásokon részvételre jogosult állampolgárok összeírását.

Július 31. – Majd' 50 fiatal gambiai bevándorlót deportálnak haza a spanyol hatóságok. A rossz gazdasági helyzet elől menekülőket nagy számban „küldik vissza” az európai államok.

34 ÉVRE ÍTÉLTÉK A PUCCSISTÁT EGYENLÍTŐI-GUINEÁBAN

„**A**frikában soha többet ne lehessen végrehajtani alkotmányellenes hatalomátvételt” – ezt szimbolizálja Ronnie Mamoepa, Egyenlítői-Guinea külügyminiszteri szóvivője szerint a bíróság ítélete, melyet Simon Mann brit állampolgára mondtak ki a 2004-ben leleplezett puccskísérlete miatt. Mann mellett egy libanoni üzletembert, Mohamed Salaamot, valamint öt egyenlítői-guineai állampolgárt ítélték el, egy személyt pedig bizonyítékok híján felmentett a bíróság. Összesen 77 évet szabtak ki a vádlottakra, közülük természetesen az akció vezetője, Simon Mann kapta a legröbbit, 34 évet. Az egykori brit kommandó-parancsnok, későbbi tüzletember, valamint társai a 2004-es puccskísérlet során az ellenzéki Severo Motot próbálták hatalomra segíteni az Egyenlítői-Guineát 1979 óta elnöklő Teodoro Obiang Nguema Mbasogo helyett. A leleplezett akció után Mann-nek sikerült elmenekülnie az olajban gazdag közép-afrikai országból, idén azonban a szövetségeseket kereső zimbabwei kormányzat kiadta őt Malabónak. A júniusra kitűzött tárgyaláson Mann elsősorban azzal védekezett, hogy ő csak láncszem egy kiterjedő összeesküvésben, a puccsot valójában Dél-Afrikában, illetve az Egyenlítői-Guineát egykoron gyarmati sorban tartó Spanyolországban tervelték ki, s többek között Eli Calil libanoni milliárdos, valamint a korábbi brit kormányfő, Margaret Thatcher fia, Mark Thatcher üzleti érdekeit szolgálta volna. Az érintettek természetesen visszautasították a vádakot. Az elemzők elsősorban a kőolaj szerepét hangsúlyozzák a háttérben: Egyenlítői-Guinea az elmúlt évek során a szubszaharai régió harmadik legjelentősebb kitermelőjévé vált.

BÍRÓSÁG ELŐTT KONGÓ KORÁBBI ÁLLAMFŐ-HELYETTESE

Az egykori lázadóvezért, a Kongói Demokratikus Köztársaság későbbi államfő-helyettesét, Jean-Pierre Bemlát, akit még május 24-én tartóztatták le Belgiumban, július 4-én átszállították Hágába, ahol háborús és emberiségelleni bűnök elkövetése miatt kell felelnie a Nemzetközi Bíróság előtt. A vád szerint Bemba fegyveresei 2002-2003-ban több alkalommal is betörték a Közép-afrikai Köztársaság területére, ahol gyilkoltak, fosztogattak, erőszakoskodtak. Jean-Pierre Bemba, Thomas Lubanga, Mathieu Ngudjolo Chui és Germain Katanga után immáron a negyedik kongói személyiség, akit Hágában bíróság elé állítanak. Aime Kilolo Musamba, Bemba képviselője szerint ügyfele készen áll, hogy bebizonyítsa ártatlanságát a nemzetközi bíróság, s azon keresztül az egész világ előtt.

Augusztus 1. – Angola Országos Választási Bizottsága elfogadja a szeptemberi törvényhozási választásokra készíten-dő szavazócédulák mintáját, mely a nyugati sztandardokat követve egyértelmű, egyszerű és átlátható, így még véletlenül sem vezet félre a választópolgárokat.

Augusztus 2. – Amerikai és afrikai kutatók figyelmeztetnek: az elefántok 12 éven belül kipusztulhatnak, amennyiben a jelenlegi trendek folytatódnak. Az utóbbi évek során, az érvényben lévő tiltások ellenére, minden eddiginél több elefántot öltek meg értékes agyarakért.

Augusztus 3. – Namíbia az Egyesült Államok Millenniumi Kihívások Társaságának (US Millennium Challenge Corporation – MCC) 18. kedvezményezettje. A megközelítőleg 300 millió dolláros segély az oktatást, a mezőgazdaságot és a turizmust fogja erősíteni.

Augusztus 5. – A Kenya északnyugati régiójában – különböző, pástorkodással foglalkozó közösségek között – kirobbant összecsapásokban 30 ember veszté életét. A felek a kevés legelő és a vízkészletek korlátozottsága miatt kerültek szembe egymással.

Augusztus 6. – A ruandai kormányzat – egy bizottsági jelentésre alapozva – megvádolja a francia hatóságokat az 1994-es népirtásban való részvétellel.

Augusztus 6. – Mohamed Ould Abdel Aziz katonai parancsnok sikeres puccsot hajt végre Mauritániában.

Augusztus 8. – Szómáliai kalózok elengednek két, hetek óta fogva tartott német túszt. A hatóságok vélhetően kifizették értük az 1 millió dolláros váltságdíjat.

Augusztus 10. – A zimbabwei Kirsty Coventry megszerzi a kontinens első olimpiai érmét: második helyen ér célba 400 méter vegyesúszásban.

Augusztus 14. – Kinevezik Mauritánia új kormányfőjét Moulaye Ould Mohamed Laghdaf, korábbi belgiumi nagykövet személyében.

Augusztus 14. – Nigéria hivatalosan is átadja Kamerunnak a Bakassi-félsziget feletti ellenőrzés jogát, mely miatt korábban kis híján háború robbant ki a két ország között.

Augusztus 14. – Morgan Tsvangirai ellenzéki politikus mégis elutazik a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) johannesburgi ülésére, miután ideiglenesen bevont útlevelét visszaszolgáltatták a zimbabwei hatóságok.

Augusztus 17. – A közös valuta 2018-as bevezetése érdekében a SADC szabadkereskedelmi zónát hoz létre. A lépésnek köszönhetően a 14 tagú Közösség 11 államában eltűnnek az importvámok.

Augusztus 20. – A bissau-guineai hatóságok nem képesek kezelni az országban kialakult kolerajárványt – ismeri el az egészségügy több vezető személyisége. A járvány kitorése óta 2200 esetet regisztráltak, s 53-an vesztették életüket.

Augusztus 25. – A jövőben havonta 500000 hordó nyersolajat fog exportálni Szudán Kenya számára, miután a két ország kormánya aláírja az erről szóló szerződést.

Augusztus 25. – Malawiban az utóbbi négy év során 75%-kal csökken az AIDS-ben elhunytak száma, köszönhetően a könnyebben hozzáférhető gyógyszereknek – közli egy kormányzati alkalmazott.

ELHUNYT A ZAMBIAI ELNÖK

Levy Patrick Mwanawasa 1948. szeptember 3-án látta meg a napvilágot, Mufulirában az akkori brit gyarmat Észak-Rhodesiában. Jogot tanult, eleinte különböző ügyvédi irodáknál dolgozott, majd 1978-ban létrehozta, később országosan befutó saját cégét. 1985-ben átcsábították a kormányzathoz, mint jogtanácsost, új megbízatása azonban nem nyerte el tetszését, így visszatért a magánélethez. 1989-ben elvállalta a puccsal vádolt ellenzéki, Christon Tembo védelmét. Ügyfelét sikerült felmentetnie, mely nagyban növelte népszerűségét a kormányellenes érzelműek körében. Mwanawasát 1990-ben a Mozgalom a Többpárti Demokráciáért (Movement for Multiparty Democracy – MMD) elnevezésű politikai tömörülés elnökévé választották. 1991-ben az elnöki pozícióba kerülő Frederick Chiluba helyettesévé nevezte ki. Mwanawasa nem sokkal később súlyos közlekedési balesetet szenvedett. Sérülései szakszerű ellátása érdekében Dél-Afrikába szállították, ahol napokig küzdöttek az életért. Több maradandó károsodást szenvedve közel negyedévet töltött kórházban, miközben odahaza vizsgálóbizottság alakult, mivel egyes képviselők szándékos merényletet sejtettek a baleset hátterében. A szerencsétlenség ellenére Mwanawasa 1994-ig, az ellene felhozott korrupciós és visszaélési vádak nyomán bekövetkezett lemondásáig hivatalban maradt. 1996-ban visszavonult az aktív politizálástól, miután a párton belüli elnökválasztáson nem tudta legyőzni Frederick Chilubát. 2000 augusztusában az MMD-n belüli személycserét követően sikerült meggyőzni Mwanawasát, térjen vissza a nagypolitika színpadára, vállalja el a párt államfői jelölését. A 2001. decemberi voksoláson végül a leadott szavazatok 29%-át szerezte meg, mellyel megelőzve tíz riválisát, Zambia elnökévé választották. Rivális pártok, valamint számos nemzetközi megfigyelő visszaéléssel, szavazati manipulációval, médiafelületek kisajátításával vádolta meg Mwanawasát, illetve pártját. Az ellenzék még fellebbezést is benyújtott a Legfelsőbb Bírósághoz, a testület azonban bizonyos kifogásokat helyben hagyva leszögezte: a visszaélések nem befolyásolták a választások végkimenetelét. Mwanawasa hivatalba kerülése után programot indított a zambiai szegénység felszámolására, sikerült nemzetközi hiteleket felvennie, külföldi beruházásokat ösztönöznie, valamint pénz-, illetve eszközbeli segélyeket szereznie, törekvései azonban így is csak minimális eredménnyel jártak. Politikája részleges kudarcát 2005-ben nyíltan elismerte, őszinteségét pedig erényként tudta feltüntetni, melyet felhasználva még az évben újraszavaztatták, mint pártelnököt, s a 2006-os államfői szavazást is megnyerte. 2008 júniusában, a Sharm el-Sheikben összeülő afrikai uniós csúcson Mwanawasa, a Mugabe-ellenes blokk egyik vezéralakjaként többször is felszólalt a szomszédos Zimbabweban kialakult helyzet kapcsán. A 29-i ülésnap végén a zambiai elnök szívfájdalmakra panaszkodott kollégáinál, majd hirtelen rosszul lett, kórházba került, s több életmentő műtétet kellett végrehajtani rajta. Állapota súlyossága miatt július 1-jén további kezelések érdekében Franciaországba szállították. Hetek múltán a zambiai ellenzék elégedetlenségének adott hangot amiatt, hogy az államfő egészségi állapotáról miért nem ad pontos és folyamatos tájékoztatást a kormány. Augusztus 18-án Rupiah Banda elnökhelyettes elismerte, hogy Mwanawasa állapota hirtelen romlott, majd másnap egy névtelenségbe burkolózó családtag bejelentette: az elnök elhunyt.

A Sharm el-Sheik-i Afrika Csúcs

A JÚNIUS

30-ÁN kezdődött 11. Afrika Csúcson az 53 tagállam képviselői között nem volt teljes a konszenzus az illetően, miként reagálnak a zimbabwei elnökválasztások második fordulójának eredményére. A fogadtatás nemcsak azért volt vegyes, mert a Nyugat határozott lépéseket sürgetett Mugabe elnök „bohózatnak” titulált újabb megválasztása ellen, hanem azért is, mert az afrikai vezetők közül is egyre többen nehezményezték a Zimbabwét kormányzó egykori szabadságharcos nyílt választási csalásait. Mugabe azt követően csatlakozott a konferenciához, hogy letette megszokott nélküli hatodik hivatali esküjét. A nemzetközi közösség több kormányzata által is diktátornak minősített államfő immáron 28 éve, a függetlenség kikiáltása óta áll az egykori brit gyarmat élén.

Úgy tűnik a tavaly decemberben Zimbabwe nemzetközi megítélése kapcsán kialakuló egységes afrikai vélemény felbomlóban van, Mugabe mesterkedéseit egyre kevesebben tartják elfogadhatónak. E fejlemények alapján nem meglepő, hogy a csúcson nem kapott egyértelmű támogatást a zimbabwei elnök, sőt, egyes vezetők nyíltan hangot adtak nemtetszésüknek. A kritizáló felszólalók leszögezték, a Mugabe-rendszer tevékenysége már nemcsak az ország belpolitikai helyzetét destabilizálja, hanem egyúttal hatással van az egész dél-afrikai régióra is, márpedig a térség nehezen felépített és jelenleg is törekeny békéjét semmiféleképpen sem szabad kockáztatni. A legerélyesebben a közvetlen szomszéd, Botswana államfője lépett fel, aki egyenesen azt követelte, hogy Zimbabwét zárják ki az Afrikai Unióból, mivel az országban tartott referendum nem a polgárok valós akaratát tükrözi, s így semmilyen legitimitása sincs a megválasztott kormánynak.

Az afrikai kritizálókon túl több nyugati állam is érelyesen követelte a választások újbóli kiírását és a csalások kivizsgálását. Washington a Mugabéhoz közel álló körök számláinak befagyasztását, illetve számos politikai vezető utazási korlátozását sürgette, valamint kérte az ENSZ-t, vezessen be fegyverembargót Zimbabwével szemben. Gordon Brown brit miniszterelnök is az AU-hoz fordult, kérve, hogy a Közösség utasítsa vissza a második forduló eredményeit, míg Nicolas Sarközy francia elnök pedig nyíltan illegitimnek nevezte a Mugabe-kormányt.

A heves viták és kirohanások ellenére a csúcson mégis többségben voltak a Mugabét, ha nem is támogató, de megtűrő országok képviselői, akik egy zárt ülés keretein belül lehetőséget adtak a zimbabwei elnöknek arra, hogy reagáljon az őt ért kritikákra. A támogott ál-

▲ Bernadett Arowolo: Mugabe

lamfő felszólalása minden kétséget kizáróan meggyőzőre sikerült. Ezt bizonyítja az utolsó napon elfogadott paktum is, mely többnyire az elnök helyzetét erősíti meg. Bár a dokumentum elismeri a választási megfigyelők által tanúsított csalásokat, azonban az okmány, Zimbabwe törvényeire hivatkozva, illegitimként határozza meg a szervezetek tevékenységét. Semmilyen szankciót sem foganatosítottak végül a régi-új Mugabe-kormánnyal szemben, csupán arra szólították fel: törekedjen a különböző ellenzéki pártokkal dialógus kialakítására, valamint igyekezzen létrehozni egy nemzeti egységkabinetet. Az egyezmény továbbá kiemelte sikeres közvetítői szerepét a dél-afrikai államfőnek, Thabo Mbekinek, akit köztudatosan Mugabe elnök pártolójaként tartanak számon.

A tények ismeretében a csúcs Zimbabwe-kérdés kapcsán kialakult álláspontja kudarcként értékelhető, főként azon több millió zimbabwei állampolgár számára, akik az AU-tól vártak segítségnyújtást a viszály megoldása terén. A Human Rights Watch jelentése szerint annak ellenére, hogy a választásokat követően némi enyhülés volt tapasztalható az erőszakot illetően, a fosztogatások, gyújtogatások és rablások tovább folytatódnak. Márpedig ilyen körülmények között félő, hogy az ellenségeskedés újból fellángol, s megbékélés helyett az összecsapások kiújulásával válaszolnak a felek a Sharm el-Sheik-i fejleményekre.

Németh Kamilla

A víz érték.

A Pécsi Vízmű arra törekszik, hogy miközben kétszázötvenezer ember számára biztosítja nap mint nap az egészséges, biztonságos, tiszta ivóvizet, felelősséggel kezelje és az elkövetkező generációk számára is megőrizze a természet legdrágább ajándékát.

pécsi Vízmű
A minőségi vízszolgáltatásért

www.pvzrt.hu

Afrikában az édesvíz 88%-át a mezőgazdaság használja.

1992 óta megduplázódott egy köbméter víz ára a kontinensen.

A világ 25 leginkább vízhiányos országa közül 19 Afrikában található.

A megbetegedések többsége szennyezett víz fogyasztásának következménye.

Afrika meghatározó folyói és tavai

Afrikai vizeken

Blessing Charuka: Viktória-vízesés, a csendes varázsló

*Viktória-vízesés varázslatos híredet visszhangozzák a nyugati sziklák
A Zambézi álmukban is hívják*

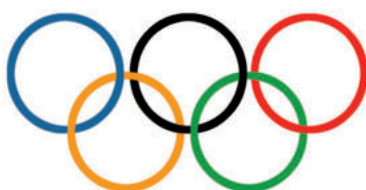
*Viktória-vízesés
Hangoddal gyönyörű képet festesz
Az utazónak csodás világot teremtesz*

*Viktória-vízesés
A hajnal fényében tiündökölsz
Miközben fenségesen dübörögsz*

Kenya		5 arany, 5 ezüst, 4 bronz
Brimin Kiprop Kipruto		atlétika, férfi 3000m akadályfutás
Pamela Jelimo		atlétika, női 800m síkfutás
Wilfred Bungei		atlétika, férfi 800m síkfutás
Nancy Jebet Langat		atlétika, női 1500m síkfutás
Samuel Kamau Wansiru		atlétika, férfi maraton
Catherine Ndereba		atlétika, női maraton
Eunice Jepkorir		atlétika, női 3000m akadályfutás
Janeth Jepkosgei Busienei		atlétika, női 800m síkfutás
Asbel Kipruto Kiprop		atlétika, férfi 1500m síkfutás
Eliud Kipchoge		atlétika, férfi 5000m síkfutás
Micah Kog		atlétika, férfi 10000m síkfutás
Richard Kipkemboi Mateelong		atlétika, férfi 3000m akadályfutás
Alfred Kirwa Yego		atlétika, férfi 800m síkfutás
Edwin Cheruiyot Soi		atlétika, férfi 5000m síkfutás
Etiópia		4 arany, 1 ezüst, 2 bronz
Tirunesh Dibaba		atlétika, női 10000m síkfutás
		atlétika, női 5000m síkfutás
Kenenisa Bekele		atlétika, férfi 10000m síkfutás
		atlétika, férfi 5000m síkfutás
Sileshi Sihine		atlétika, férfi 10000m síkfutás
Meseret Defar		atlétika, női 5000m síkfutás
Tsegay Kebede		atlétika, férfi maraton
Zimbabwe		1 arany, 3 ezüst
Kirsty Coventry		úszás, női 200m hát
		úszás, női 400 vegyes
		úszás, női 100 hát
		úszás, női 200 vegyes
Tunézia		1 arany
Ussama Melluli		úszás, férfi 1500m gyors
Kamerun		1 arany
Francoise Mbango Etone		atlétika, női hármassugrás
Nigéria		1 ezüst, 3 bronz
Nigéria		férfi labdarúgás
Franca Idoko, Gloria Kemasuode, Halimat Ismaila, Oludamola Osayomi		atlétika, női 4x100m váltófutás
Blessing Okagbare		atlétika, női távolugrás
Chika Yagazie Chukwumerije		taekwando, +80kg
Marokkó		1 ezüst, 1 bronz
Jaouad Gharib		atlétika, férfi maraton
Haszna Benasszi		atlétika, női 800m síkfutás
Algéria		1 ezüst, 1 bronz
Amar Benikhlef		cselgáncs, férfi 90 kg
Szoraya Haddad		cselgáncs, női 52kg
Dél-afrikai Köztársaság		1 ezüst
Khotso Mokoena		atlétika, férfi távolugrás
Szudán		1 ezüst
Ismail Ahmed Ismail		atlétika, férfi 800m síkfutás
Egyiptom		1 bronz
Heszham Meszbah		cselgáncs, férfi 90 kg
Togo		1 bronz
Benjamin Boukpeti		kajak-szlalom, férfi egyéni
Mauritius		1 bronz
Bruno Julie		ökölvívás, férfi 54 kg

AFRIKA

OLIMPIAI ÉRMESEI

Az afrikai kontinens mind az 53 független állama képviseltette magát a pekingi XXIX. Nyári Olimpiai Játékokon, melyet augusztus 8-án, helyi idő szerint este 8 óra 8 perckor nyitottak meg egy nagyszabású, rengeteg káprázatos és – mint utólag kiderült – néhány manipulált elemmel felvértezett nyitóünnepség keretében.

A legjobb sportolóit felvonultató afrikai államok számos érem megszerzésében reménykedtek, s a szurkolóknak végül nem is kellett csalódnuk. Sportolóik összesen negyven éremet gyűjtöttek, az eddigi olimpiáknak megfelelően főként az atlétikai versenyszámokban. A hosszú- és középtávfutásban való diadalmaskodás Pekingben is afrikai kiváltság maradt, melyet a rendezvény utolsó napján tartott eredményhirdetés, a maratoni számban kiosztott érmek – kenyai arany, marokkói ezüst és etióp bronz – is nyomatékosá tettek.

Az afrikai éremtáblázat élén Kenya végzett 5 arany, 5 ezüst és 4 bronzéremmel. A második helyre Etiópia sportolói „futottak be”, 4 aranyat, 1 ezüstöt és 2 bronzéremet szerezve. A harare-i születésű, ám az Egyesült Államokban élő és versenyző Kirsty Coventry remek úszóteljesítményének köszönhetően Zimbabwe lett a harmadik, 1 arany és 3 ezüstérem büszke nemzeteként.

Szabó Loránd

A Szuezi-csatorna története

Ferdinand de Lesseps vízi „kiskapuja” a Távol-Keletre

A FÖLDKÖZI

- és a Vörös-tengert összekötő csatorna terve egészen az

ókorig nyúlik vissza. Több fáraó is épített csatornát, ezek azonban betemetődtek, az emberek elfeledkeztek róluk, a két tenger közti vízi összeköttetés elképzelése mégis fennmaradt. A nagy földrajzi felfedezések kora után, az angolok és franciák indiai vetélkedése során ismét felértékelődött Egyiptom, hiszen jelentős időt nyerhetett az, aki a Török Birodalom eme pontját megszerezve, és rajta keresztül vízi utat kiépítve, lerövidíti az egyébként a Jóreménység-fok – és Afrika – megkerülésével járható tengeri útvonalat a Távol-Keletre. A forradalmi Franciaország Nagy-Britanniával vetélkedő Direktóriuma 1798-ban tehetséges és törekvő tábornokát, Bonaparte Napóleont küldte egy jelentős expedíciós erő élén Egyiptomba, a britek előtt igyekezve titokban tartani a sereg úti célját.¹

A Földközi-tengeren cirkáló, Horatio Nelson vezette brit erők azonban Abu-Kírnél elsüllyesztették a francia hajóhadat, s a szárazföldön egyébként sikeres expedíció Egyiptomban rekedt. Napoleon titkon visszatért Franciaországba, míg serege egészen 1801-ig tartotta magát. Az expedíció tudósai² J. M. Lepère mérnök vezetésével megvizsgálták a két tenger közti csatorna építésének lehetőségeit. Úgy találták, hogy a vízszintkülönbség majdnem tíz méter a Vörös-tenger javára, ezért a mintegy 400 km-es csatorna megépítése nehézkes lenne, csakis zsilipekkel lehetne működtetni. Másik megoldásként a Vörös-tengernek a Nílussal való összekötését vetették fel.

A franciák egyiptomi jelenléte válságot okozott a Török Birodalom e tartományában, s a szultán egy katonai egység élén az albán származású Mohamed Alit küldte Egyiptomba, mégpedig azzal a paranccsal, hogy teremtsen rendet. Ali azonban a rendcsinálásnak azt a módját választotta, amelynek eredményeként a korábbi vezető mameluk elitet és a török helytartót eltávolítva, kediveként (alkirályként) saját maga állt a tartomány élére. 1805-ben ezt a tényt a szultán is elismerte, amiben az egyiptomi francia főkonzul, Mathieu de Lesseps játszott igen fontos szerepet, Ali hálája pedig a főkonzul fiára, Ferdinand de Lessepsre is kisugárzott.

A baszk Ferdinand de Lesseps (1805–1894) jogot tanult, diplomata családban nőtt fel. 1832-ben alexandriai alkonzullá neveztek ki. Mivel kitűnő lovas hírében állt, rendkívüli népszerűsége tett szert, s rövidesen az egyiptomi társasági élet központi alakjává vált. Ali, mint kedive, felkérte Lessepsét, tanítsa meg lovagolni hízára hajlamos fiát, Szaidot. A fiú és az idősebb diplomata között barátság született. Lesseps 1837-ben aztán rotterdami konzulnak neveztek ki, majd barcelonai főkonzul, 1848-ban pedig madridi követ lett. A spanyol udvarban felhasználva fiatal és becsvágyó unokahúgának, Eugénie de Montijónak – Izabella spanyol királynő udvarhölgye lányának – a befolyását, számos sikert ért el. 1849 tavaszán a Római Köztársasághban történt sikertelen közvetítése után leköszönt a diplomáciai porondról. 1853-ban azonban III. Napoleon elvette Lesseps unokahúgát, akiből így Eugénia császárné lett, a tapasztalt rokon pedig a visszatérésen gondolkodott.

Míneközben a technikai fejlődésnek köszönhetően Suez és Bombay között rendszeres gőzhajójarat indult meg az 1830-as években. Emiatt ugyanabban az évtizedben a britek az útvonal biztosítása érdekében ellenőrzésük alá vonták a Vörös-tenger bejáratánál fekvő Szokotra szigetét és Áden kikötőjét. Az Európa és India közti utat ebben az irányban Egyiptomon át csak egy szárazföldi utazás közbeiktatásával lehetett megtenni. A Suez és Kairó közötti mintegy 110 km-es távolságot a személyszállító kocsik 12 óra alatt tették meg, a csomagok pedig tevéen utaztak három-négy napig. Ugyanekkor Barthélémy Prosper Enfantin, a francia, saint-simonista elveket követő gondolkodó új társadalmat akart létrehozni, az egész emberiség testvériségét, s úgy vélte, elképzeléseit – köztük mesterének, Henri de Saint-Simonnak a Sínai-félsziget átvágására vonatkozó ötletét – a nyugati mintára modernizáló keleti uralkodó, Ali szívesen fogadja majd. Tervei kifejtése végett Enfantin Adolphe Linant de Bellefonds mérnök társaságában utazott Egyiptomba. Bellefonds-t a kedive legfőbb mérnökké nevezte ki, ám feladatának a csatornaépítés helyett a Nílus szabályozását adta, mivel nem akart újabb konf-

▲ A Szezi-csatorna bejárata
(<http://spaceflight.nasa.gov>)

<http://spaceflight.nasa.gov>

liktusba keveredni az európai hatalmakkal. 1837-ben Infantin visszatért Párizsba, a nílusi munka leállt.

Az 1840-es években az osztrák főkonzul közvetítésével Metternich kancellár titkos tárgyalásokba bocsátkozott Alival a csatorna megépítéséről. A kedve hiába kért biztosítékot a kancellártól arra vonatkozólag, hogy a létesítmény majd utódai tulajdona marad, és kifizetődő, valamint tisztességes hasznot hajtó vállalkozás lesz. A tárgyalásoknak híruk ment, tudomást szerzett róluk Infantin is, aki az üzleti életben szerzett kapcsolatai révén több ország vállalkozói közül csapatot toborzott 1846. november 30-án megalakították a *Société d'Étude du Canal de Suez* (Társaság a Szuezi-csatorna [megépíthetőségének] Tanulmányozására) nevű vállalkozást, mely mögött francia nagyiparos barátja és német bankár rokona álltak, valamint a brit vasútépítő Robert Stephenson és Alois Negrelli von Moldelbe osztrák mérnök. Kezdeményezésükre 1847-ben egy német mérnökcsoport, majd egy francia mérte fel a terepet a helyszínen. A geodéták arra jutottak, hogy a szintkülönbség csupán mintegy 80 centiméter Szueznél a Vörös-tenger javára a földközi-tengeri Tinához képest. A Társaság angol tagjai azonban semmit sem tettek, mivel államuknak nem állt érdekében egy új út megnyitása Kelet felé, amelyen át fő riválisaik, a franciák előbb juthattak volna Indiába, mint ők! Ezért a brit külpolitika a Portára nyomást gyakorolva folyamatosan igyekezett gátolni, hogy a Török Birodalmon belül túlzott autonómiára törekvő Egyiptom esetleg csatornát építsen, netán elszakadjon, és ráadásul a franciák kezére kerüljön.

A népek tavasza 1848-ban tovább apasztotta a vállalkozás lendületét. 1850-ben aztán érkezett a „fekete levél”: Stephenson Egyiptomban vasút építésébe kezdett. Ali utódját, Abbász pasát a britek és a franciák felváltva győzködték a vasút és a csatorna előnyeiről. Ezzel kapcsolatban megfordult Isztambulban a két hatalom érvelése: a britek Egyiptom belügyének tüntették fel a vasutat, a franciák viszont a vazallusi függésre hivatkoztak, és hiábavalónak igyekeztek beállítani a vasútépítést. 1854 júliusában meggyilkolták Abbász pasát. Helyére Mohamed Szaíd pasa lépett, Ferdinand de Lesseps barátja.

1854-ben, Szaíd hatalomra kerülésekor Lesseps felkereste rokonát, a becsvágyó császárnét, és előadta neki tervét: koncessziót szerez a Sínai-félsziget átvágására, mely dicsőséget hoz Franciaországnak. Kapcsolatba lépett Infantin csoportjával, közölve velük, hogy Egyiptomba utazik. A filozófus még a terveket is a diplomata rendelkezésére bocsátotta. Lesseps Szaídnak emlékirat formájában pénzügyi és műszaki részletek nélkül egy csatornaépítő társaság tervét adta elő, a helyi diplomatáknak pedig a koncessziót kész tényként találta.

Szaíd 1854. november 30-án aláírta a fermánt (szultáni parancsot), mely engedélyezte a vállalkozást. A 16. cikkely szerint a koncesszió a csatorna elkészültének és üzembe helyezésének napjától számítva 99 évre szól, Egyiptom területet és kőbányákat adott az építéshez, s a csatorna forgalmából keletkező haszon 15%-a a kairói kormányt illette, míg a társaságot 75%, az alapítókat

pedig 10%. Fontos kitétel volt a záradékban, hogy a szultánnak jóvá kellett hagynia a fermánt annak érvénybe lépéséhez. A megállapodás értelmében a koncesszió lejártával az egyiptomi kormányt illette a csatorna, baráti egyezményben vagy hivatalos becsléssel fizetett ár ellenében. A szerződés aláírásakor leszögezték, az egyezmény újabb és újabb 99 évvel hosszabbítható meg, melyek esetén mindig 5%-kal jár több az egyiptomi kormány számára. A társaság elnöke a működés első tíz évében maga Lesseps volt. A britek tiltakoztak, és Isztambulban – ahol ők befolyásolták a kormány döntéseit – hiába kilincsel kitarótan a francia, nem jutott előre, nem kapott szultáni jóváhagyást. Közben Infantin támogatói is újra aktivizálódtak Párizsban, de Lessepsnek sikerült az egyébként is több szempontból megosztott csoportot tovább darabolnia azzal, hogy a dél-tiroli mérnököt, Alois von Negrellit 1855-ben a saját oldalára állította, és az ő egyszerű, zsilipek nélküli és a szintkülönbséget elhanyagolhatónak tekintő terve mögé állt.

Lesseps az angol kormányt is igyekezett meggyőzni a vállalkozás semlegességéről, pusztán üzleti természetéről, de Henri Temple Palmerston miniszterelnököt nem sikerült rászednie, jöllehet annak tiltakozása immár alaptalan műszaki problémákra hivatkozott (még 1857-ben is megvalósíthatatlannak titulálta, „*puszta fantazmagóriának*” és „*ama látszattervek egyikének, amelyeket időről időre rásóznak a tőkésekre*”)³, kollégáival azonban közölte, hogy már épp elég fejfájást okoz nekik egy Boszporusz is, nincs szükség egy másikra, amelyet ráadásul a franciák kezére adnának. Közben Lesseps a brit közvéleményt is igyekezett megoldozni nagyobb lapokban megjelentetett írásokkal. Üzletembereket, ellenzéki politikusokat keresett fel, előadásokat tartott országszerte. A remek szervező 1855 végén egy nemzetközi (angol, francia, osztrák, svájci, holland) szakértői csoportot vitt a helyszínre, amelyet elkápráztatott a keleti fogadtatás és Lesseps befolyása az egyiptomi udvarban. 1856 elején a helyszíni szemlék után a Negrelli-féle megoldás mellett tették le a voksot.

Az 1854–56-os krími háborút záró párizsi békekonferencián nem került szóba az ügy, hiszen a két győztes nem akart viszályt egymás közt, ám III. Napóleon a konferenciát záró banketten mégis megemlítette, hogy rokonszenvez Lesseps elképzelésével. Ezután Lesseps ismét Londonban próbált eredményt elérni, de hiába, továbbra is közönséges vigécnek tekintették.

A Negrelli-tervben a csatorna földközi-tengeri torkolatát az antik Szaíddal szemben (Pélusziöntől 18 km nyugatra) jelölték ki. Az elképzelt térkép szerint innen a víziút délnyugati irányba fordulva az Al Manzilahi-tó/Manzalai-tó keleti széléig halad, majd tovább a Ballah-tóig. A Ballah-tó és a Timszah-tó között a csatorna körivet leírva, s a földszoros legmagasabb pontját elkerülve Gizránán, illetve a kis Timszah-tavon át délkeletnek veszi az irányt, áthalad a Keserű-tavakon, aztán délnek fordul, végül Szueztől nyugatra torkollik a Vörös-tengerbe. A tervben rögzítettek alapján a csatorna Szaíd és a Keserű-tavak között a felszínen 80 m, a fenéken pedig 40 m széles,

Napóleon egyiptomi hadjárata

1798-ra nyilvánvalóvá vált a francia hadvezetés számára, hogy az ország flottája nem elég felkészült az angol hajókkal való küzdelemre. A hadvezérek által dédelgetett angliai partraszállás álma szertefoszlott, helyette olyan területeket igyekeztek találni, melyek meghódítása érzékenyen érinti az angol birodalmat, mégis csekély veszteségek árán megszerezhetőek. Egyiptom elfoglalása ideálisnak tűnt a párizsi politikai mocsártól távolodni kívánó fiatal tisztnak, Bonaparte Napóleon számára. Az afrikai hadjárat megindításában szerepet játszott az is, hogy a francia stratégák erősíteni akarták hazájuk kereskedelmi érdekeit a térségben és minden eszközzel igyekeztek aláásni a britek indiai hatalmát. Az előkészületeket már 1797-ben megkezdték, a Direktórium – a magas költségek ellenére – gyorsan áldását adta az akcióra, nem titkolva, hogy jobbnak látják, ha az egyre népesebb Napóleon messze kerül Párizstól.

Napóleon hatalmas hajóhaddal, 36000 katona élén kelt útra Toulonból – az angol flotta tértelensége mellett –, harc nélkül behódoltatta Máltát, majd 1798. július 1-jén megérkezett Alexandriába, melyet július 2-án rövid harcok árán elfoglalt.

Az Egyiptomot uraló mamelukok 60000 fős sereget toboroztak és szembeálltak a Kairó felé menetelő 20-25000 francia katonával. A Napóleon által csak piramisok csatájának nevezett, Kairótól 6 km-re, a piramisoktól 15 km-re zajló gízai ütközetben a modern lőfegyverekkel felszerelkezett európaiak megsemmisítő csapást mértek a lovas mamelukokra, akik a vereséget követően Szíriába menekültek, több száz évig tartó uralmuk pedig végleg megrendült.

Bonaparte bevonult Kairóba, sikere azonban nem volt teljes: 1798. augusztus 1-jén az angol flotta Nelson admirális vezetésével rálelt a sokáig „elveszetteknek” hitt francia hadihajókra és az abu-kíri csatában elpusztította azokat.

A törökök gyorsan ráébredtek, hogy az utánpótlás nélkül maradt francia csapatok rendkívül sebezhetőek, ezért 1799 elején haderőt toboroztak és megkezdték seregük felvonultatását Szíria irányába. Napóleon egy gyors megelőző csapásban reménykedett, 13000 fős sereggel indult a támadók ellen. Seregét betegségek tizedelték, sok katona dezertált, a hadjárat kudarcra volt ítélve.

A későbbi császár törekvésit nem koronázta siker, nem sikerült megerősítenie a francia jelenlétet a térségben. Hamarosan, látva a párizsi viszályokat és a Direktórium gyengülését, Napóleon seregét hátrahagyva visszautazott Párizsba. Az Egyiptomban maradt csapatokat az angol és török erők folyamatosan támadták, ráadásul a helyi lakosság is mind többször lázadt fel ellenük. Sok veszteséget követően végül 1801-ben kapituláltak és hazatértek.

Habár Franciaország nem érte el elsődleges célját, az expedíció bizonyos szempontból mégis eredménnyel zárult, ugyanis Napóleon seregével számos matematikus, mérnök, geológus, természettudós, irodalmár és filozófus utazott, akik óriási mennyiségű tudást halmoztak fel Egyiptomról. Megszületett az egyiptológia tudománya, a világ megismerhette az egyiptomi építészetet, történelmet, földrajzot és növény- és állatvilágot.

Mi történt a Szfinx orrával? A Szfinx orrának megrongálását sok forrás gyakran – és bizony tévesen – Napóleonhoz köti. A valóságban azonban már jóval Napóleon előtt megtörtént a sajnálatos vandalizmus, melyet történészek egy 14. századi muszlim uralkodóhoz, valamint a monumentális alkotás arcát céltáblának használó mamelukokhoz kötnék. Napóleont először Lewis Norden felfedezett rajzai mentették fel, aki 1737-ben rajzolt és 1755-ben publikált munkájában már orr nélkül ábrázolta a Szfinxet.

míg Szuezi és a Keserű-tavak között a felszínen 100 m, a fenéken pedig 64 m széles. A minimális mélységet egységesen 8 m-ben határozták meg. A nemzetközi szakértői bizottság 1856-ban ezen építési tervet szavazta meg, s erre adott ki Szaid pasa is újabb fermánt. A bizottsági ülés eredménye nemzetközi vitát váltott ki. Az indulatok lecsillapítása végett Lesseps 1857-ben sokadik angliai körútjára indult⁴ (mivel a Porta közben megígérte a briteknek, hogy amíg ők nem hagyják jóvá, addig a szultán sem adja végleges beleegyezését), s közben a francia császárt is igyekezett hivatalos formájú elkötelezésre bírni, ám nem sok sikerrel járt. A megoldás érdekében Lesseps az év végén ismét a török fővárosba utazott.

1858 elején Palmerston váratlanul lemondott, mivel kiderült, hogy a III. Napóleon ellen sikertelen merényletet elkövető olasz Felice Orsininek Anglia menedéket adott. A botrány során a francia sajtó azzal vádolta Londont, hogy a kontinens sőpredékének biztosít búvóhelyet. A brit kormány álláspontja azonban elutasító maradt a csatornát illetően. Robert Stephenson ráadásul egy parlamenti vitában szakemberként kijelentette: a csatorna, ha az előzetes tervek szerint készül el, rövidesen drága pénzen épült büzlő kanálissá változik. A liberális Gladstone ugyan a csatorna mellett érvelt, mivel szerinte Anglia nélkül úgy sem dönthetnek mások annak sorsáról, a politikust végül azonban leszavazták.

Lesseps ekkor merész lépésre szánta el magát. 1858. október 15-én bejelentette, hogy a *Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez* (Szuezi Tengeri Csatorna Általános Társaság)⁵ nevű cég részvényeinek árusítása kezdetét veszi. November 5-től 30-ig bankokban, illetve ideiglenes elárúsítóhelyeken is jegyezni lehetett. Sokan nem hitték, hogy sikerül, tréfának gondolták. Nevesebb pénzintézetek nem voltak hajlandók befektetni, Angliában a részvényeket be sem vették a tőzsdére, s Ausztria sem engedélyezte az

árusítást, míg Poroszország már az előjegyzést is betiltotta. Lesseps a sajtóban a franciák nemzeti érzésére apellált, és nyert. Rövidesen 207111 részvényt adtak el Franciaországban. A brit sajtó gúnyolódott, hiszékeny satócok társaságának csúfolta a céget, mondván: a felvásárlók azokban az újságpapírokban olvastak a részvényekről, melyekbe az áruikat csomagolták, kifutófiúkról írtak, akiket elkapott a játékszenvedély. Való igaz, hogy a részvényesek zömmel kisbefektetők voltak: tiszték, hivatalnokok, orvosok, ügyvédek, kereskedők, papok, iparosok. Az is igaz, hogy számosan tájékozatlanok voltak a pontos célt illetően, de azt tudták, hogy ezzel az angolokon „ütnek egyet”, némi visszavágó lesz ez Waterlooért. (Valaki például azzal keresett fel egy jegyzési helyet, hogy a svéd szigeteken épülő vasút részvényeiből akar vásárolni. Mikor felvilágosították, hogy nem svéd, hanem szuezi, és nem vasút, hanem csatorna, azt mondta: „Nekem mindegy, az a fő, hogy Anglia ellen legyen!”)

A Szuezi Tengeri Csatorna Általános Társaság alaptőkéjét kétszázmillió frankban határozták meg, és 400000 darab 500 frank névértékű részvényre osztották. A társaság részvényeseinek közgyűlése évente egyszer ült össze. Egy szavazati joggal rendelkezett mindenki, aki legalább 25 darab részvényt birtokolt, de egy részvényesnek sem lehetett tíznél több szavazata. A társaság irányítójaként az igazgatótanács működött, melynek 32 tagját a vállalkozásban legérdekeltőbb államok képviselőiből a közgyűlés választotta nyolc évre. Minden tagnak legalább száz részvennyel kellett rendelkeznie, amelyeket a társaságnál letétbe helyeztek, és a tagok együttesen a cég jövedelmének 3 %-át kapták. A tizennegyedik cikkely szerint a szultán feltételezett jóváhagyásával a kedive a leendő csatorna területét örökösön semleges víziútnak nyilvánította, feltéve, hogy az azon közlekedők, a működtetést és a fenntartást biztosító társaság valamennyi előírását betartják, egyúttal a kiszabott áthaladási

A csatorna építése
(www.istockphoto.com)

illetéket (hajózási, révkalauzálási és vontatási díjat) megfizetik. A pasa záradékát a szultáni jóváhagyásra vonatkozóan azonban Lesseps senkinek nem mutatta meg.

Törökországban 96517 részvény kelt el, Szaíd egymaga 64000-et vásárolt fel. Barcelonában, ahol Lesseps korábban diplomata volt, 4046 darab talált gazdára, és más országokban is sikerült eladni pár ezret. A 314494. részvélynél azonban a jegyzés megállt. Ezután Lesseps bejelentette, a szultáni engedély hiánya ellenére az építkezés kezdetét veszi. A részvényeseket azzal nyugtatta, hogy nagyhatalmi rendezés lesz, és 1859. április 25-én, húsvét hétfőn a leendő Port Szaíd kikötőjének helyén megette az első kapavágást. Ám angol–török nyomásra Szaíd visszarendelte az egyiptomi munkásokat. Lesseps Párizsban unokahúgának közbenjárását kérte, mire a császár fogadta is, s támogatásáról biztosította. Közben lezajlott az osztrák–piemonti háború, amelyben noha a franciák a piemontiak oldalán állva győzelmet arattak Solferinónál, mégsem törekedtek annak durva kihasználására, inkább az osztrákok támogatását várták el az enyhe béke fejében. Lesseps az év végén újra Isztambulba utazott, de 1860 elején brit nyomásra a törökök ismét elutasították. Az ez évi közgyűlésen a francia diplomata váratlanul bejelentette, hogy a maradék részvényeket a kedive veszi meg. (Szaíd bátrabb lett, III. Napóleon támogatását érezve.) A britek erre felhánytorgatták, hogy az egyiptomi fellahokat, vagyis a földből élő parasztokat kényszermunkásként használják a csatorna építéséhez. Lesseps reagálásában számon kérte, hogy az Egyesült Államok rabszolgatartását vagy az orosz jobbságsgot miért nem kifogásolják? Az érvek hathatósan bizonyultak, a munka tovább folyt, 1862 elején lerakták Timszah, a később Iszmáiljára átkeresztelt város alapkövét. 1863 elején azonban betegségben meghalt Szaíd, s az építkezés újra veszélybe került.

Az utódja Ali unokája, Szaíd unokaöccse, Iszmáil pasa lett. Ő részben hitelre (100 frankot fizetett részvényenként, 1864-től pedig havi másfél millióval törlesztett) magára vállalta elődje részvénykötelezettségeit, azzal a feltétellel, hogy egy Timszah és Kairó közti édesvízi csatornát is építenek. Angol nyomásra a Porta megfeddte a kedivét, aki kénytelen volt megszüntetni a kényszermunkát. Lesseps azt javasolta, a társaság és a kedive közti vitás jogi kérdések kapcsán hozzanak nemzetközi döntést, a bíró pedig legyen III. Napóleon! Az uralkodó elvállalta, és jóvátételre kötelezte a kedivét. Így a vállalkozás ismét pénzhez jutott. Közben az akadémikus Palmerston 1865-ben meghalt, a Porta pedig végül, 1866. március 19-én hivatalosan is elismerte az 1856-os koncessziót.

Eleinte mindent úgy kellett odaszállítani, az építőanyagot, a gépeket, az ivóvizet s az élelmiszereket is. A helyszínen nem ritkán 35000 ember munkálkodott, akik a kitermelt földet kosárban cipelték, mivel keleten ismeretlen volt a talicska. Eleinte csak a teve szolgált „szállítóeszközzül”. 1862-ben elkészült egy, a Nílustól a Timszah-tóig érő édesvízi csatorna, melynek építéséhez még Nékó fáraó egykori csatornájának maradványait is felhasználták. A tótól aztán egy másik csatorna vitte tovább az édesvizet Szuezebe, míg Port Szaídba pedig egy csövezeték. Az egyiptomi munkaerőt, a bújtatott kényszermunkára kirendelt fellahokat 1863-tól európai munkásokkal igyekeztek pótolni, de a Balkánról érkezők többet kértek, nehezebben viselték a hőséget, s kisebb volt a teljesítményük. 1863-ban álltak munkába a francia Alphonse Couvreux vállalatának óriási gőzkostrógépei, amelyek rendkívüli módon beváltak, ezért a cég által külön erre a célra tervezett szívókostrógépeket is hozattak.⁶ Összesen mintegy 75 millió köbméter földet mozgattak meg. A gépek üzembe helyezését követően a munkaerő-szükséglet mintegy 4000 emberre csökkent. Port Szaídnál mesterséges kikötőt kellett kialakítani (itt alkalmaztak először, 1865-ben vízbe süllyesztett kőtömbök helyett betontömböket), míg Szuez természetes kikötője alkalmaznak bizonyult a hajóforgalom számára. Eleinte kizárólag északon zajlott az építkezés, déli irányból csak 1866-tól kezdtek meg a munkálatokat. Az épülő csatorna mentén települések jöttek létre, keskeny nyomtávú vasútvonal és távírvonal létesült. Lesseps az első kapavágásnál azt mondta, hat éven belül átadják a víziutat, később azonban 1868-ra módosította a határidőt.

A csúszások miatt Iszmáil egyre türelmetlenebbé vált, így Lesseps végül 1869. november 17-re tűzte ki az ünnepélyes megnyitót.⁷ Ettől kezdve igazán feszített ütemben dolgoztak. A nagy napon Port Szaídban felsorakozott az illusztris vendégsereg: a holland trónörökös és felesége, Edward walesi herceg, az aostai herceg, Frigyes, a porosz trónörökös, Mihály orosz nagyherceg, a *Greif* nevű jachton Ferenc József külügyminiszterével, Andrássy Gyula gróffal, valamint a *L'Aigle* nevet viselő fehér jachton Eugénia császárné. Reggel nyolckor eldőrdültek az ünnepség díszlővei, és a hajóraj elindult Port Szaídból a 164 km-es útra, estére Iszmáiljába (Timszahba) értek. 20-án futottak

be Szuezebe, a tiszta hajózási idő 16 óra volt. Egyetlen dolog nem készült el, Verditől operát rendeltek, de nem lett kész az Aidával, így Szuezeben csak bált rendeztek. Az első kereskedelmi hajó, a brit *Hawk* is a konvojban haladt, távirókábeleket vitt Szuezebe. Az első, Vörös-tenger felől érkező kereskedelmi hajó szintén brit zászló alatt hajózott, és a *Danube* nevet viselte. Jules Verne az 1873-ban megjelent, és ma is jól ismert *Nyolcvan nap alatt a Föld körül (Le Tour du monde en quatre-vingts jours)* című regényében nem mulasztotta el hőstét, Phileas Foggot átutaztatni a Szezei csatornán.

Lessepet mindenhonnan kitüntetésekkel halmozták el – még a britek is (!) –, tagja, majd elnöke lett a Francia Tudományos Akadémiának. Később a Párizsi Földrajzi Társaság elnökévé választották, s a harmadik köztársaság egyik legjelentősebb politikusa, Léon Gambetta „nagy franciának” nevezte. Lesseps a II. Lipót belga király által 1876-ban létrehozott Nemzetközi Afrikai Társaság francia nemzeti szekcióját is elnökölte (mely végül Francia Kongót szerezte meg), majd 1879-től belefogott a Panama-csatorna vállalkozásába, de ezért 1893 februárjában család és sikkasztás miatt öt év börtönrre ítélték, ám büntetését már nem ülte le, mivel a rákövetkező évben elhunyt.

A franciák 1870-ben vereséget szenvedtek a poroszok elleni háborúban. III. Napóleon fogságba esett, megszületett a harmadik francia köztársaság. A csatorna, mely végül 200 helyett 432 millió frankba került, nem volt olyan jövedelmező az első években (a remélt hajóúrtartalom kevesebb mint fele haladt át rajta, azaz kevesebb mint 500 hajó az első évben), mivel a vitorlások többsége a jó szél érdekében inkább került, lévén a Vörös-tenger viszonylag szélcsendes térség. A gőzhajók eleinte drágának bizonyultak, nagy volt a fogyasztásuk. Emiatt a részvények értéke a kezdő 500-ról 1871 elejére 200 frank alá esett. A hitelfelvétel nem járt sok sikerrel. A legnagyobb részvényes, a kedive ráadásul súlyos adósságokkal küzdött. A britek alexandriai főkonzulja, Edward Stanton megpróbálta a Gladstone-kormányt rávenni a részvények megvételeire, de sem az angol kormány, sem a kedive nem hajlott a dologra. Azonban éppen ebben az időszakban kezdte éreztetni jótékony hatását néhány találmány. A lapátkerék helyett előtérbe került a hajócsavar alkalmazása a gőzhajókon, melyek szénfogyasztását így is sikerült jelentősen csökkenteni, ezért az 1880-as évekre a gőzhajók kezdték átvenni a fuvarozásban a vitorlások szerepét. 1875-ben már a várt éves tonnartartalom kétszerese haladt át a csatornán, ez volt az első nyereséges év.

Ettől kezdve hullámzó, de az első világháborúig és utána is jobbára emelkedő volt a csatornarészvények árfolyama, elérve a 17000 frankos határt! Mindeközben a kediven már az sem segített volna, ha eladja részvényeit, ugyanis az országa modernizációjára felvett hitelek után adóssága ekkor több mint 60 millió fontra rúgott, miközben hazája éves bevételei csak 8 millió fontot tettek ki... Angliában kormányváltás történt, és közben a kedive is tapogatózott, bár először két francia nagybanknak, a *Société Générale*-nak és az *Anglo-*

*Egyptian Bank*nek, ajánlotta fel részvényeit (utóbbi neve ellenére a francia a *Crédit Foncier* leányvállalata volt). A franciák húzódoztak, mivel a kedive már így is nagy adósuk volt, egyúttal a politikai következményektől is tartottak. (Nem akarták a briteket magukra haragítani, mivel Otto von Bismarck német kancellár 1875 májusában kijelentette: csak Anglia és Oroszország tartotta vissza attól, hogy hadba lépjen a franciák ellen.) Az új brit miniszterelnök kapott az alkalmon. Benjamin Disraeli meggyőzte kormányát, Lionel Rothschild bárótól hitelt szerzett a pénzügyi művelethez, és 1875. november 26-án 3976580 fontért megvette a kedive 176602 részvényét (a hiányzó 1040 darabbal az alkirály nem tudott elszámolni), melyeket hét ládába csomagolva Stanton külön hajóval küldött Londonba. A jó üzlethez ekkor is már értő II. Lipót király a tranzakcióról így nyilatkozott: „*A modern történelem legnagyobb eseménye ez.*” (Galskly 1968: 196)

Miután 1882-ben Nagy-Britannia, a nagyhatalmak közül egyedüliként fegyveresen beavatkozott az Arabi pasa által vezetett egyiptomi felkelés elfojtásába, sikerei nyomán egész Egyiptom az ellenőrzése alá került, noha a terület névleg 1914-ig az Oszmán Birodalom részét képezte. A britek 1882-es támadása idején a szárazföldi műveleteket irányító Sir Garnet Wolseley utasítására néhány napra lezárták a csatornát. A nagyhatalmak ezt követően úgy határoztak, a csatorna védelmét nemzetközi megállapodás révén kell biztosítani, így 1888-ban kidolgozták a konstantinápolyi egyezményt (a Szezei-csatorna egyezményt), melynek aláírói Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, az Osztrák–Magyar Monarchia, Olaszország, Spanyolország, Hollandia és Oroszország voltak. Az egyezmény a csatornát nyitottnak és szabadnak (semleges és területen kívüli státuszúnak) nyilvánította mind háborúban, mind békeben kereskedelmi és hadihajók számára egyaránt, függetlenül attól, milyen zászló alatt hajóznak. Ugyan Nagy-Britannia némi fenntartással élt az egyezményt illetően, de a franciákkal 1904-ben kötött *entente cordiale* után ez megszűnt.⁸ A csatorna ugyanakkor egyre fontosabbá vált a robbanómotor terjedését követően, mivel a frissen feltárt közel- és távol-keleti olajmezőkről ezen keresztül lehetett hajón a legrövidebb úton Európába szállítani a „fekete aranyat”.

Az első világháború kitörésétől kezdve Egyiptom brit protektorátusként létezett tovább, és a háború alatt a britek többször lezárták a csatornát. A világháborút lezáró békeszerződések után, és a protektorátus végével, 1922-től új tárgyalások indultak a csatorna helyzetének rendezésére, az ország 1923-tól alkotmányos monarchia lett, végül 1936-ban sikerült az angolokkal olyan egyezsre jutni, amely ismét biztosította a szabad áthaladást, ugyanakkor a brit csapatok is a csatorna térségében maradtak. A britek a második világháborúban ismét csak alkalmazták a csatorna lezárását. Egyiptom 1951-ben felmondta az 1836-os szerződést, majd Fárúk király a következő évben lemondott a hazafias szólamokat hangoztató tisztek, köztük Gamal Abdel Nasszer nyomására. Az ország új urai igényt tartottak a csatornára, s ebben amerikai támogatást élveztek.

Mubarak-híd
forrás: www.istockphoto.com

Jegyzetek

- 1 A franciák legvérmesebb elképzelései még azt is tartalmazták, hogy Egyiptom meghódítása után majd tovább tudnak haladni Indiáig, ahol Tipu szultán, Maiszúr „Tigrise” várta a támogatásukat a britek elleni küzdelmében.
- 2 Ez az expedíció vitte Franciaországba az úgynevezett rosette-i követ, melynek háromféle (görög, démotikus és hieroglif) feliratozása segítségével 1822-ben Jean-François Champollion megfejtette a hieroglif írást, óriási lökést adva ezáltal az egyiptológia tudományának.
- 3 Idézi Drownes 2001: „the merest moonshine” és „among the many bubble schemes that from time to time have been palmed upon capitalists”.
- 4 Az 1857-es szipojlázadás idején jól jött volna a briteknek, ha rövidebb úton tudtak volna Indiába csapatokat juttatni a felkelés elfojtására, ezt a katonáik már akkor felismerték.
- 5 A döntően francia és belga tulajdonosok által birtokolt vállalat a csatorna 1956-os egyiptomi állami kézbe vételének jelentős kártalanításban részesült, 1958-ban nevet váltott (*Compagnie financière de Suez*), és tevékenységét diverszifikálta (építőipar, ingatlanközvetítés, pénzügyi és egyéb vállalati szolgáltatások, banki, biztosítási tevékenység). 1967-ben részesedést szerzett az 1880-as alapítású *Société Lyonnaise des eaux et de l'éclairage* nevű, víz és elektromosságot szolgáltató vállalatban, mely a huszadik század első felében Franciaország legnagyobb víz-, gáz- és elektromos szolgáltatójává vált, a század végére pedig jelentős kábeles tartalomszolgáltatóvá. A Compagnie financière de Suez 1982-ben államosították, majd 1987-ben újra privatizálták, 1990-ben még tovább egyszerűsödött a neve (*Compagnie de Suez*), és 1997-től összeolvadt a Lyonnaise des eaux Dumezelle *Suez Lyonnaise des eaux* néven, és megszabadult banki profiljától. 2001-től SUEZ néven létezett tovább, és a közhasznú szolgáltatások piacára helyezte a fő tevékenységi hangsúlyt (víz, gáz, elektromosság, hulladékgyűjtés, megújuló energiaforrások), 2004-re eladta telekommunikációs vállalkozásait, végül 2008 júliusa óta a legnagyobb francia állami gázszolgáltatóval (*Gaz de France* – GDF) egyesülve újabb nevet vett fel, és GDF SUEZ néven működik, a világ legnagyobb független energia-termelőjeként (<http://www.gdfsuez.com>).
- 6 Az itt szerzett tapasztalatokat kamatoztatták a Manchesteri-csatorna, a Panama-csatorna és más vízi utak építésénél.
- 7 A csatorna megnyitása előtt, 1867-ben és 1869-ben egy francia szobrász megkereste Iszmáilt és Lessepsert, és kérte, hadd tervezzen egy hatalmas, ruhás ember alakú (Libertas római istennek az egyiptomi fellahok ruhájába öltözött változatát idéző) világítótornyot Port Szaïd bejáratához a roszdai kolosszus modern változataként. Az alkotásnak az lett volna a neve, hogy „Egyiptom fényt visz Ázsiába”. Lesseps és Iszmáil azonban a jelentős költségek miatt elvetették az ötletet. (1899. november 17-én Lesseps nagyméretű

szobrát állították fel a kikötő bejáratánál, amelyet azonban 1956. december 24-én felrobbantottak. Azóta restaurálták, és jelenleg a Port Szaïddal szemben fekvő Port Fuadban várja, hogy ünnepelesen újra visszahelyezzék a talapzatára.) A szobrászt Frédéric-Auguste Bartholdinak hívták, és két évvel később, 1886-ban elképzelése Franciaország ajándékként a New York-i kikötőben „A Szabadság fényel árasztja el a világot” című szobrában öltött testet...

- 8 Emiatt nem haladhattak át spanyol hadihajók az 1898-as spanyol–amerikai háború idején a csatornán, míg az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban a fél világot megkerülő orosz balti flotta már igen.

Felhasznált irodalom

- Association Lesseps: Le Canal de Suez/Ferdinand de Lesseps. <http://www.associationlesseps.org>.
- Downes, Larry (2001): „Man, Plan, Canal – Internet Management – Industry Trend or Event” *The Industry Standard*, July 9, 2001, FindArticles.com. 22 Aug. 2008. http://findarticles.com/p/articles/mi_m0HWW/is_27_4/ai_76964775.
- Galský, Desider (1968): Lesseps úr hazárdjátéka. Budapest, Kossuth.
- Ganiage, Jean: „Grâce au canal de Suez et à Lesseps, la France rayonne en Egypte” *Historia*, N° spécial 37. Napoléon III, dernier souverain de la France. <http://www.napoleontriois.fr/site/index.php?2007/02/21/203-grace-au-canal-de-suez-et-a-lesseps-la-france-rayonne-en-egypte>.
- Georges-Picot, Jacques (1979): „Napoléon III et le canal de Suez”. *Revue du Souvenir Napoléonien*, N° 300, 1979/07, pp. 35–40. Fondation Napoléon, Dossier spécial sur le canal de Suez. http://www.napoleon.org/fr/salle_lecture/articles/files/Napoleon_III_canal_Suez1.asp.
- Karabell, Zachary (2003): „When the Suez Canal was born, hoping to unite two Civilizations” *The Washington Times*, September 11, 2003. http://rivertwice.com/pdfs/when_the_suez_canal_was_born.pdf.
- Lefebvre, Denis (1999): A szuezi ügy. Budapest, Osiris.
- Raynal, Florence (2005): „Ferdinand de Lesseps, the man who linked seas” *Label France*, N° 60, 4th quarter 2005. http://www.diplomatique.gouv.fr/label_france/60/gb/19.html.
- Suez Canal (1911): Suez Canal szócikk, *Encyclopaedia Britannica*, 1911. *Classic Encyclopedia*. http://www.1911encyclopedia.org/Suez_Canal.
- Spillmann, Georges (1962): „Le percement de l'isthme de Suez.” *Revue du Souvenir Napoléonien*, N° 266, octobre 1962, pp. 6–10. Fondation Napoléon, Dossier spécial sur le canal de Suez. http://www.napoleon.org/fr/salle_lecture/articles/files/percement_Isthme_Suez.asp.
- SUEZ (2007): History of the group. <http://www.archives-suez.com/en/groupe/history/group-1822-1946/1822-1946>.

Benkes Mihály

A nemzetközi biztonság és Szuez szerepe a hidegháború utáni globális világban

TÉMÁNK

első meg-
közeli-
téshez

paradox módon nem elegendő a hagyományos geopolitikai jegyek bemutatása. Szuezi és a csatorna stratégiai szerepét természetesen földrajzi helyzete, kialakítása és fejlesztése alapozta meg és határozta meg napjainkban is,¹ de mindemellett már a 20. század második felében dominánssá váltak a biztonság, a globalizáció (avagy mondializáció) és ezek konnotációi. Ez utóbbiak közé soroljuk az energia-geopolitikát, szélesebb értelemben a geogazdaság fejlesztésének szükségletét.²

Az „energia-éhség”, az „energiapazarlás” brutális növekedése, a környezeti degradáció a posztbipoláris korszakra való átmenet eddigi szakaszában minden korábbinál sürgetőbbé teszi a problémakör, de sokkal inkább az aktuális világ gazdasági rendszer globális felülvizsgálatát, újragondolását.³

Több évtizedes vita tárgya az ún. „gazdasági biztonság” értelmezése.⁴ A gazdaság és a biztonság közötti kapcsolatot hagyományosan úgy kezeltük, hogy a gazdaság a biztonságnak alárendelt dimenzió, tehát hogy a biztonságpolitika gyakorlásának van gazdasági dimenziója is. A biztonság köztudottan lényegileg kapcsolódik a politika gyakorlatához, és sosem lehetséges a politikai és gazdasági hatalmat egymástól abszolút módon elkülöníteni.

Az 1973-as OPEC olajembargo által kiváltott gazdasági és politikai sokk állította előtérbe és tartósította a gazdasági biztonság gondolatát a nyugati politikában. A gazdasági dimenzió kulcsfontosságát főként az támasztotta alá, hogy a nagyhatalmak definiálásának egyik meghatározó tényezője.⁵ E felfogás másik vetülete a „védelmi képesség” és a „bőség” közötti egyirányú összefüggés tételezése.⁶

A kérdés, hogy a biztonság pusztán államvédelmi feladat, vagyis az állam külső funkciója a határok védelme és az, hogy a gazdasági-üzleti folyamatok hatékonyságához megfelelő külső környezetet teremtsen, mára túlhaladott.⁷ A hidegháború befejező szakaszában a merkantilista iskola mellett két megközelítés – a liberális és a szocialista – is a gazdaságot helyezte az első helyre, azzal a lényegi különbséggel, hogy a gazdasági liberálisokkal ellentétben a szocialista irányzat hívei követelték, hogy az állam avatkozzon be a gazdasági rendszerbe, minthogy a gazdaság támasztja alá az egész politikai és társadalmi valóságot, s csak általa érhető el az igazságossági és egyenlőségi célkitűzések. A liberális megközelítés a szabadon működő piaccal együtt értelmezte a gazdaság primátusát, s ennek megfelelően egy szabad nemzetközi piac kiépítése teremtheti meg a gazdasági biztonságot. A három megközelítés közül kettő a tradicionális (mer-

kantilista) és a szocialista (promarxista) felfogás a gazdasági nacionalizmus típusát képezi. A posztbipoláris korszakra való átmenet előestéjét viszont éppen ezek diszfunkciója jellemezte, velük szemben a gazdasági liberalizmus értékei váltak meghatározóvá.⁸

A mi tárgyunk szempontjából kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a liberális teoretikusok és elemzők mégsem hallgatták el a nagy társadalmi és politikai nehézségek, valamint a gazdag–szegény szakadék mélyülésének problémáját. Ekként a politikai Nyugat győzelme egyben láthatóvá tette a jelenkori kapitalizmus „felelősségét” a degradációs eseményekben és trendekben.

A hidegháború vége óta előresorolódott a neorealista szellemben meghirdetett gazdasági biztonság-felfogás, ám a vita nem zárult le. Ugyan tovább él az a nézet, hogy a gazdasági erő általában szükséges előfeltétele a katonai hatalomnak (gazdasági szankciók alkalmazása, szándékolt beavatkozás más államok gazdaságába, erőszakkal való kényszerítés stb.), de felerősödésben van az ún. neodarwinista geoökonómiai iskola hatása is.⁹ Ez utóbbi a nemzetközi gazdasági környezet szereplői körében ellenségeket és fenyegetéseket azonosít kutatásai és elemzései révén. A nézetek ütköztetésében szintén felerősödő a „humán biztonságra” és/vagy az emancipációra összpontosító aktorok szereplése (ezek számára a humán jóléti igények realizálása már önmagában biztonsági tényező).¹⁰

Eddigi fejtegetésünkkel arra a pontra érkeztünk, ahol vissza kell térnünk a globalitás problémájához, a posztmodern nemzetközi kapcsolatokat ellentmondásosan alakító globalizáció empirikus, akár eseti vizsgálatához, illetve bemutatásához.

Biztonság és globális kultúra

Kétségbevonhatatlan, hogy kifejlődésben van egy globális kultúra, bár különféle viták övezik napjainknak ezt a dinamikus fejleményét. A globalizációval már nem pusztán a közgazdák, az ipari-technológiai területek képviselői foglalkoznak. A múlt század 80-as éveitől kezdődően a teoretikus és stratégiai-empirikus kutatások köre kiszélesedett. A szociológiai, politikai, antropológiai irodalom egyre növekvő figyelmet szentel e jelenségnek. A társadalomtudományi irodalom hasonlóan a „kemény tudományok” alkotóihoz, különféleképpen közelítenek a globalizációhoz és az abból levezethető rövid és hosszú távon keletkező hatásokhoz. A nemzetközi viszonyok makrovizsgálata szintjén hatványozottabban merül fel a világ hatalmi felépítettségének és szerkesztésének ügye, mégpedig nem pusztán a földrajzi, népességi, gazdasági és katonai ismérvek jegyében, hanem más minőségi megfontolások alapján is.¹¹

Napjaink legégetőbb világpolitikai szintű kérdése

az, hogy a hidegháború után biztosítható-e a béke fenntartása. Ismételten előtérben áll a Föld történelmi és társadalmi felosztottsága, annak értelmezése, nemzetközi jogi definiálása, a földkerekségnek, mint adottságnak és célnak „kezelése”, hogy olyan hatalmi attitűdökhöz és politikákhoz jussunk el, amelyek során megvalósulhat a lokális szereplők szükségleteinek kielégítése, fenntarthatók a különös, eltérő civilizációs változatok. Nem különben sürgős annak előrelátása, hogy az érdekek és az ellenállás, valamint a kritika hordozói (szereplői) hogyan kapcsolódnak a globalizáció okaihoz és „kimeneteihez”.¹²

Eközben a leginkább negatívan érintett társadalmak esetében a kultúrák átalakulása, adaptálódása, belső mozgása a megújuló tudáshoz és technológiákhoz mérten viszont akadályozó és konfliktuskeltő jelenség. Az elmaradott országok felemelkedése és normalizálódása a kor igényeihez és lehetőségeihez kötött ugyan, de a kultúrák kívülről történő átvétele tartamos intellektuális és társadalmi erőfeszítéseket követel meg. E tekintetben manapság Fekete-Afrika, illetve a muszlim fundamentalizmus által érintett és irányított világ affinitása a leggyengébb.¹³

A kutatói célokat tekintve következetesebb és behatásosabb komparatív stratégiai elemzésre és tervezésre van szükség a földtekén kialakult és kialakulóban levő regionális biztonsági komplexumok (RSC-k), illetve a szubkomplexumok motivációinak és struktúráinak feltárásával. Ahogy az imperialista korszakban, úgy a hidegháború érájában sem válhatott jellemzővé a nemzetközi érintkezési viszonyokban a hatások valódi kölcsönössége, azaz az elmaradókkal szemben érzett felelősség megfelelő szintje, s az onnan érkező hatások befogadása. A történelmi dilemma központi kérdése továbbra is tisztázatlan, hogyan lehet túllépni a hidegháborús rendszer különféle dimenziókban folytatott gyakorlatán anélkül, hogy az emberiséget fenyegető kockázatok és ártalmak ne növekednének. A kihívások ismertek: a genocídiumok ismétlődése, a környezet degradációja, kultúravesztés, egészségügyi katasztrófa, államok összeomlása, az energiaszükséglet kielégítése, demokrácia-deficit, modernizációs nehézségek stb.¹⁴

A hidegháborút követő két évtized során nem formálódott ki egy globális szintű intervenció alkalmazása, mely a megoldás lehet, csupán annak egy különös, unipoláris megvalósítási típusa bontakozott ki. Némi kozmetikázással az USA hegemoniája érvényesül e tekintetben. Új irányt jelöl az európaizáció processzusának gondolati és egyelőre fogyatékos gyakorlata, amely a nemzetközi jog primátusára épít. Az USA és az Európai Unió, továbbá bizonyos mértékben a NATO is olyan komplementer partnerségi viszonyban áll egymással, amelyben az USA nyújt védernyőt az EU-s modellnek, illetve diplomáciának,

▲ Hadibajó a Szezi-csatornán

viszonzásul az EU-tól az erőpolitikát, a katonai beavatkozásokat megvalósító USA legitimációt nyer. De nem tekinthetünk el Oroszország és Kína, valamint más nemzetközi szereplők nem különben felerősödő érdekérvényesítési törekvéseitől sem.¹⁵

Ma még mindig az egyik fontos kérdés az, hogy a nemzetközi társadalom kiterjesztése magában foglalja-e a Nyugat volt gyarmatait, s ekként nagyobb szolidaritizmushoz fog-e vezetni, a demokratizálás új modalitásainak nyit-e utat, avagy ellenkezőleg, azt juttatja kifejezésre, hogy az ilyen törekvések még „idő előttiek”.¹⁶ Más szóval: világméretű konvergenciára kerül-e sor, amelynek már eddig is tapasztalható következménye a nemzetállami rezsim, a nemzetállami autoritás felbomlása, háttérbe kerülése. Egyelőre lényegében két megközelítés jegyében adhatunk válaszokat a „globális civilizáció” létrejöttére és annak következményeire.

- 1) A határokon átnyúló gazdasági, társadalmi, technológiai és kulturális csere erősödő dinamikája háttérrel prosperitást és fogyasztói élvezetet vetít elénk.¹⁷
- 2) Napjainkban egy globális világ kezelhetősége, biztonsága kérdéses, mivel hiányoznak azok a struktúrák, amelyekkel e korszakos változás kivitelezhető lenne.¹⁸

◀ Asszuáni-gát
www.istockphoto.com

A két irányzat metszéspontján a következő prognózist találjuk: egyfelől a posztbipoláris rendre való átmenet hosszan tartó folyamatként fogható fel, másfelől a globalizáció még nem lépett abba a szakaszába, melyben valós kihívást intézne a nemzetállammal és a modern világ más fundamentális jellegzetességeivel szemben.¹⁹

Szuezi és térségének szerepe is a fenti folyamat függvényében változik/változhat. Visszatulva az euroatlanti partnerség komplementaritására, a fenti megállapítás valós voltára utal az ún. EUROMED-folyamat, illetve a Mediterrán integráció kialakítása és társulása az európaizációs műveletekkel. Ez a nagy horderejű egyesítési és indirekt bővítési terv a nemzetközi kapcsolatokban létesítendő új intézményesítési politikától reméli a meglévő, illetve látens konfliktusosság mérséklését, felszámolását.²⁰

E kísérlet arra is rávilágít, hogy a globalizáció távolról sem uniform, nem visszafordíthatatlan trend. Ma még érvek sokaságával támasztható alá, hogy a globalizáció tökéletlen, fragmentált, megszakításos, sokféleképpen ellentmondásos és feltételesnek mondható nyitott folyamat.²¹ Igazolódni látszik a környezetvédő mozgalom felfogása is, amely szerint egy tiszta bolygóért síkra szállva (világbéke, környezettudatosság, emberi jogok stb.) a globalizmus mellé állunk, azzal a kiegészítéssel, amit jelszavuk is jól kifejez: „Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan!”²²

A tudománytörténet ismeretében e fenti értelmezést kiegészíthetjük azzal, hogy nemcsak a kapitalizmus vagy a képviselői mozgalom, hanem a kereszténység, az iszlám és a marxizmus is jogot formált globális igényre, illetve hirdetett globális követelményeket, tett globális kijelentéseket. A globalizáció kétségtelenül többszörös ideológiai referencia-keretben szerepel napjainkban is, s ez hatással van egyes kiemelt fontosságú területre vagy jelenséghalmazra.

A Szuezi-szindróma

E vázlatos felvetéssel elérkezünk a Szuezi-szindrómához. A szuezi válságjelenség tartós megjelenítője a földrajzi térségben létező államok felszabadulási-dekolonizációs akaratának. Egyszersmind kezdettől fogva túl is mutat az egyes államoknak, magának Egyiptomnak szuverenitási, modernizációs igényein. Eleve a világ hatalmi strukturáltságának kiemelt jelentőségű eleme, miként más hasonló funkciójú képződmények, illetve tudatos alkotások, ahol a nemzetközi infrastruktúra-fejlesztés részeként többrétű érdekelentékek keletkeztek.

Szuezi nacionalizálásának lokális és globális kontextusa, s annak története ismert és szervesült a hidegháború bonyolult, ugyancsak tagolt időintervall-

▲ Nasszer egyiptomi elnök

lumában. Szuezi szerepe nyilvánvalóan jóval több, mint fontos szállítási-kereskedelmi instrumentum. Funkciója, működési adottságai vagy fogyatékoságai és zavarai a globális gazdaságban játszott szerepén túl azt demonstrálják, hogy mind a gazdaságpolitikában, mind az interetatikus és transznacionális kapcsolati körökben tartósa „a nemzetek közötti különbségek”. A Szuezi-szindróma arra is rávilágít, hogy a különféle cégek és országok/kormányok különböző utakat keresnek a globális világba való betagozódásuk céljából. Így a francia, japán, amerikai és egyéb kötődésű aktorok bár versenyeznek a globális gazdaságban, megfigyelhetően kerülnek, hogy a piacnak vagy az iparnak ugyanabban a szegmensében végtelenül szembe kerüljenek egymással a verseny során. Szuezi esetében a GDF Szuezi²³ térnyerése jól példázza ezt.

A Csatorna integrálhatósága a globális politikába – Kudarc vagy innováció

Az 1956-os „szuezi kaland” megkerülhetetlensége abból fakad, hogy – bár a francia–brit–izraeli invázió nem eszkalálódott –, lényege szerint teljes mértékben megmutatta az adott nemzetközi érdek- és érintkezési viszonyok komponenseit. Ezek között a történelmileg túlhaladott terület- és hatalommegosztáshoz való imperialista–kolonialista politikai ortodoxiát, a periódusban létrejövő új államok, valamint a rendszerváltó függő államok emancipációs akaratát és az ehhez kapcsolódó regionális újraszerveződés igényét, s nem utolsósorban a kor tartalmát tükröző „Kelet–Nyugat” szembenállásban rejlő konfrontáció realitását.²⁴

1956-ban az erő alkalmazásának koncepcióján alapuló agresszióra került sor Egyiptom ellen, s a rendezés egyidejűleg a két szuperhatalom akkorra már kialakuló „világstratégiai realizmusának” demonstratív példáját valósította meg. A szuezi katonai cselekmények beszüntetése viszont korántsem jelentette a Szuezi-szindróma felszámolását, amely a Csatorna megépítése gondolatának megszületésétől kezdve egészen napjainkig ennek a komplex biztonsági körzetnek neuralgikus pontjaként kezelendő.

A Szuezi-csatorna mai és jövőbeli szerepének meghatározása központi kérdés a nemzetközi viszonyok hálózati analízise szempontjából. A Csatornához fűződő érdekeltségek és stratégiai koncepciók egyformán igen változatos képet mutatnak mind a múltban, mind a jelenben. E tanulmány célkitűzése függvényében a hidegháború alatti és azt követő fontosabb összefüggések számbavétele az alábbiakban foglalható össze.

- A Csatorna az arab–izraeli háborúban a szembenálló felek folytonosan neuralgikus területe volt, s ekként rendkívüli biztonsági régióként számított, fokozatosan a regionális és nemzetközi válság eszkalációjának egyik fő góciává vált.²⁵ Egyiptom Izrael

▲ A csatorna tervrajza

megalapítása után elzárta a víziutat (a Csatornát és a Tiráni-szorost is) a „telepes rezsim” hajói, illetve szállítói elől. Kairó a Konstantinápolyi Konvencióra²⁶ hivatkozott, valamint a nemzetközi jog adta interpretációs lehetőséggel élve azt az álláspontot foglalta el, hogy intézkedése nemcsak saját szuverenitását, hanem a szabad átvonulás biztosítását is célozza. Ez az érvelés Izrael jelenlétét e vizeken a biztonságra különös kockázati fejleménynek tartotta.

Ezzel szemben Izraelt az egymást követő válságokban az vezérelte, hogy Szuezi és Eilatot megnyithassák saját forgalmuk számára, s egyúttal korlátozzák és/vagy kizárják az arabok lehetőségeit. Az 1956-os agresszióban való részvételének konkrét célkitűzése Sharm el-Sheik elfoglalása volt, hogy e pontról ellenőrizhessék a hajózást, s hogy Eilatnál saját kikötőbázist nyithassanak. A hatnapos háborút követően Izrael távlatos politikája inkább arra irányult, hogy a Csatorna zárva maradjon (pl. elaknásította a hajózási útvonalat), ezáltal kívánta meggyengíteni Egyiptomot (a bevételek csökkentése, az arab államok „zsaroló potenciáljának” szűkítése volt a cél).²⁷ A szállítások egy része az Izrael által ellenőrzött Sínai-félszigeten, illetve az Akabai-öblön keresztül csővezetékeken és közúti szállítás által biztosítható maradt.

- A csatorna-forgalom kiiktatásának egyenes következménye volt a Jóréménység-fok útvonal felértékelődése, ami együtt járt a nagy úrtartalmú korszerű tankerek forgalomba állításával. Egyiptom diplomáciáját ez a rivalizációs helyzet erősen befolyásolta, hiszen kettős kockázat keletkezett. Egyfelől megkezdődött az olajfinomítók áthelyezésének gyakorlata az európai piacok felé, másfelől a nagy befogadó kapacitású szállítóflottával rendelkező vállalatok egyre kedvezőbb önköltséggel működtek a Jóréménység-fok útvonalon.²⁸

- A hidegháború viszonyainak relatív változásai függvényében a Nyugat katonai téren már nem tekintette feltétlen prioritásnak a Csatorna újbóli meg-

nyitását, mert elemzéseik arra mutattak, hogy ezzel a Szovjetunió juthatott volna előnyökhöz. Ez a vízió megalapozottnak látszott, mivel Kairó szovjet támogatás megszerzését tervezte, illetve valósította meg, amelyhez az „olajfegyver” bevetését társítva elérhetőnek tartották az izraeli katonai jelenlét felszámolását a Csatorna keleti partján (l. az 1973-as Kippur-háború menetét). De ismét csak a reálpolitikai megoldás hozott változást, minthogy az egyiptomi diplomácia végülis békekötési ajánlatot tett, amelyben Izrael elismerését a fenti célkitűzés végrehajtásához kötötte. Izrael Állam biztonsága ezáltal megerősödött a térségben, nemcsak katonai, hanem nemzetközi diplomáciai és gazdasági vonatkozásban egyaránt.

Az egyiptomi békeoffenzívát több, mérsékelt arab ország is támogatta, s ez áttörés volt a régió addigi viszonyaihoz képest. (A Sínai-félsziget visszakerült Egyiptom fennhatósága alá, megnyitották a Csatornát a hajóforgalom előtt, megkezdték a víziút megtisztítását.) 1979. április 30-án elsőként kapott szabad utat izraeli hajó Eilatból Haifába. Érvényesült az a tradicionális érv, hogy a Csatorna 70%-kal rövidíti az utat a Fekete-tenger és a Csendes-óceán között. Az újra nyitott csatornát ekkor Görögország és a Szovjetunió kereskedelmi flottái részesítették előnyben. Mindennek ellenére a Csatorna mégis sokat veszített jelentőségéből, minthogy egy hagyományos fegyveres konfliktus esetén rendkívülien megnőtt a biztonsági kockázat.²⁹ Emellett a víziút teljeskörű műszaki rekonstrukcióra szorult, amelyre az instabil viszonyok ellenére a nyugati szállító szereplők hajlandóságot mutattak (l. a megtisztítási, mélyítési és szélesítési követelményeket). A nyugati befektetők azzal számoltak, hogy ekként közvetetten megvalósítható a Csatorna feletti nyugati ellenőrzés is. Végülis a szuezi szállítási út második helyre szorult a Jóreménység-fok olajszállítási útvonalához képest. (1966-ban a szállítási volumen 80%-át tette ki az olaj, az újrainyitáskor 1976–77-ben csupán 30%-át. Regisztertonnában kifejezve a Csatornán szállított olaj 34 millió tonna volt, míg a Jóreménység-fok felé 850 millió tonnát szállítottak.)³⁰

• A Szezei-csatorna „sorsa” szorosan összekapcsolódik a Mediterrán régióval, amelyet az elemzők egyöntetűen úgy minősítettek, hogy a Földközi-tenger a legkockázatosabb régió a tengeri szállítások szempontjából. A háborús cselekményeken túl hidrológiai, ökológiai, kereskedelmi-szállítási és biztonsági gondok merültek fel. Ezek közül a pollúció növekedési mutatói új sürgősségi protokoll életbe léptetését tette szükségessé. (L. az olajszállítók sorozatos baleseteit az 1970-es évektől napjainkig). 2001–2002 folyamán elkészült az érvényben lévő projekt teljeskörű felülvizsgálata, amely a Barcelonai Konvenció³¹ részévé vált. Az újabb regionális stratégiának alárendelten a

Téherhajók átkelés közben ▶

térséget „különleges zónaként” minősítették. Ez a jogi aktus a Szezei-csatorna működési feltételeit mintegy az univerzális-nemzetközi rendszer hatályos keretébe ágyazta.³² Napjainkban a szuezi útvonalon folyó szállítást hosszú szakaszokon új törvények érintik, amelyek kiterjesztik a területi vizek nagyságát, továbbá több „exkluzív gazdasági zóna” kapcsán megnövelik a tengerparti államok hatalmát (a tengeri forgalom szabályozása, környezetszennyezési felügyeleti és bíróságolási jogkörök stb.).

A fentebb ismertetett argumentumok viszont valószínűsítik, hogy a globális gazdaságban érdekelt, illetve az új világrendet domináló aktorok a Csatorna üzemből tartásával egyidejűleg a Jóreménység-olajútvonal logisztikáját továbbra is támogatják, annak ismert kockázati tényezői ellenére is (l. a Mozambiki-csatorna szakaszán esetlegesen bekövetkező biztonsági problémákat).³³

• A Csatorna nyereségessége az eddig eltelt időszakban tapasztalható konszolidáció ellenére is nehezen fenntartható, a bizonytalanságot továbbra is a regionális és nemzetközi politika megszokott és várható ingadozásai jelentik. (Pl. a kelet-ázsiai pénzügyi válság, a nigériai, dél-amerikai és karib-tengeri, közép-ázsiai olajpiacok beléptetése a nagy energia-szükségletű gazdasági szereplők részéről, az olajár világpiaci növekedésének kedvezőtlen hatása a csatornahasználati költségekre, az illetékekre, a régió kockázati besorolása stb.) Új stratégiai fejlemény, hogy az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok nyíltan előkészíti jövőbeli energiaellátásának szárazföldi csővezetékeken történő beszerzési-szállítási rendszereit, azt vélelmezve, hogy ezek előnyösebbek lesznek a jövőben. Természetesen e tekintetben is vizsgálendő, hogy a tervezett szállítóvonalak mentén fekvő államok politikai stabilitása megteremthető-e, illetve jobban biztosítható-e, mint a Csatorna régiója. Az alternatív megoldások keresését jelzi a Gaz de

France (GDF) és más szuezi érdekeltségek – Group Bruxelles Lamberts, a CDC, Areva, CNP – 2006 és 2008 között előkészített fúziója³⁴, melyet 2008. július 16-án be is jelentettek, előtérbe állítva egy ún. Suez Environment keretében való együttes fellépést (július 22-én ez utóbbit mintegy 82 milliárd eurós tőkével bevezették a tőzsdére). A GDF Suez hosszútávú stratégiája egyesíti a gáz- és elektromos ellátás beszerzési, szállítási, termelési és szolgáltatási szféráit, s emellett 2009-re tervezik a nukleáris energiaellátás területén elfoglalt helyük erősítését is, ily módon komoly konkurenciát jelent a francia EDF-nek (Électricité de France) és a német E.ON-nak.

Nyilvánvaló, hogy ez a szerepvállalás, illetve növelés a Mediterráneum és Suez vonatkozásában egyszerűen hordoz stabilizáló és kockázati elemeket. A GDF Suez sikerességének egyik fontos feltétele a Csatorna további korszerűsítése. Aktivitásuk bizonyosan összefügg az egyiptomi és más (arab és izraeli) szereplők diplomáciai, kapcsolati körének átrendeződésével, s maga a francia állam is, közvetetten az EU is élmélyítheti regionális szintű kooperatív, konfliktuskezelő kapcsolatait.³⁵ Világosan kitűnik a több éves diplomáciai műveletekből, hogy a tágabb Európa-terv és az EUROMED koncepció megvalósítása a világ más gazdasági hatalmi centrumaival való versenyben expanzív előrelépést jelent. Mégis, közép- és hosszú távon továbbra is bizonytalanságot okoz a krónikus izraeli–arab válsággóc, amelyben a tágabb földrajzi tér más RSC-i is érintettek, illetve ahol a hiperhatalmi státuszba került USA nyílt beavatkozási jogot formál. (L. a George W. Bush-adminisztráció közel- és középkeleti politikáját.)

A közép-keleti és északkelet-afrikai RSC-k destabilizációs hatása

A Suez-szindróma kapcsán külön vizsgálatot követelnek a tágabb, kapcsolódó régiók viszonyai. Az 1990–91-es Öböl-háború új szakaszt nyitott, ugyanis e háború és máig tartó történelmi „árnyéka” megváltoztatta a térség és az öt szubkomplexum néhány alapvető strukturális elemét.³⁶ Így Irak gyengítésével, később megszállásával megváltozott a hatalommegosztás az Öböl szubkomplexumban. Erősödött, illetve kizárólagossá vált az USA és az Öböl Együttműködési Tanács (Gulf Cooperation Council – GCC) befolyása, kvázi protektorátusi státust hoztak létre. Létrejött az ún. duális összeszorítási politika Irán és Irak körül, miközben Irak kiiktatásával Irán hegemon törekvései erősödtek fel az RSC-ben. Összességében jelentősen megnőtt a globális tényezők befolyása az Öböl biztonsági dinamikájában, s ez hatással volt a Csatorna státusára is. A globális intervenció szintje a közép-keleti RSC-ben megnőtt, jellege radikálisan megváltozott, unipoláris formát öltött. Ez a változás paradox módon magába foglalta, hogy az erő alkalmazásával az USA csökkentette a magkomplexumok államközi konfliktuális biztonsági dinamikáját, de egyúttal megnövelte az államokon belüli feszültségeket, minthogy az USA-val együttműködő arab államokban erősödik az elutasítás. Egyiptomot, hasonlóan Szaúd-Arábiához krónikus politikai feszültségek terhelik. Az USA dominanciája ugyanakkor nem terjed ki a szubetatikus szereplőkre (Hamasz, Hezbollah, al-Kaida).

A társadalmak „demokratizálásának” esélye csekély az érintett szubkomplexumokban. Nem zárható ki, hogy az arab kormányzó elitek „árulása” hozzájárult az arab népek körében a nemzetközi terrorizmus kiszolgálóinak legitimációjához. Az Öböl-menti államok keresték ugyan az Egyiptommal való szoros

(U.S. Naval Forces Central Command, U.S. Fifth Fleet Combined Maritime Forces)
<http://www.cusnc.navy.mil>

szövetséget, de önző szempontjaik, valamint az Iránnal, Szíriával szembeni félelmük az amerikai politika vállalásához kötötték őket.

A katonapolitika gondjait növelte a víz problémája, különösen az izraeli–palesztin kapcsolatokban.³⁷ A vízkérdés a szubregióban létkérdésként szerepel, amit Törökország erőteljesen kihasznál gátépítései révén.

A közép/köznel-keleti instabil biztonsági viszonyokhoz hasonlóan rendkívül rosszak a kelet/észak-kelet-afrikai körzet biztonsági körülményei. Itt a regionális struktúra korszakokon át a Nílus folyóhoz, illetve az India felé vezető út biztosításához fűződött. (L. a Szezei-csatorna, a Vörös-tenger, s a kelet-afrikai partvidék ellenőrzésének fontosságát.) Igen erős centrifugális erők bomlasztották meg a térség csírázó államközi integrációját. A biztonság minimumának elérése is alig megoldható feladat.

Mindkét biztonsági komplexumban ellentmondások a viszonyok, mindkét körzetben több „törésvonal” találkozása szinte lehetetleníti a tartós béke és stabilitás megteremtését. Maguk a konfliktuskezelési eljárások is paradoxális elemeket foglalnak magukba.³⁸

Az euroafrikai kapcsolatok keretében az EU és erősebb tagállamai hosszabb ideje kettős töltetű „külpolitikai vonalvezetés” megvalósítását kísérlik meg. A hidegháború lezárultával új alapokra helyezték az afrikai államokhoz való viszonyukat (lásd a Cotonou-i megállapodást³⁹ és az azt előkészítő demokratizálási lépéseket, amelyek a kényszerítés eszközeit sem nélkülözték). Egyidejűleg az EU egyre inkább szorgal-

mazza a multilaterális fellépést, mind szűkebben az afrikai, mind tágabban az ACP-államokhoz fűződő segélyezési, fejlesztési-támogatási programokban.

Kitekintés

Napjainkban, két évtizeddel a bipolaris rendszer felbomlása után időszerű és sürgős az olyan kiemelt jelentőségű régiók és jelenségsoportok új módon való kezelése, mint a Földközi-tenger térsége, beleértve a Közel-Keletet és a Szezei-csatornát, mint különleges rendeltetésű víziutat. Végző konklúzióként kimondható, hogy a Csatorna szerepét az elkövetkező időkben nem pusztán az érintőleges területek állami és nem-állami szereplőinek érdekei és politikája, vagy az ún. gazdasági rentabilitás és célszerűség fogja befolyásolni, hanem az újabb világrend kialakulásának univerzális trendje, a globális fejlődésből eredő különféle szintű integrációk és konkurencia-harcok, amelyeknek bizonyos konstellációja akár békés-kooperatív, akár konfliktusos-háborús gyakorlathoz is vezethet.

Vélhetően továbbra is nyitott kérdésként merül fel az a konstatació, hogy a posztmodern nemzetközi kapcsolatokban a gazdasági fejlődés és a gazdasági integráció pozitív hatásai csökkentik a háború és a konfliktus gyakoriságát. Ami az elmúlt két évtized alapján rögzíthető, az ennek a vízióknak ellentmond. Marad a kérdés: mi lesz az ún. Szezei-csatornával és a térség békéjével a 21. században? Milyen szinten és hogyan lesznek képesek részt venni a globalizáció gyakorlatában a régió „nemzetállamai”, kormányai?

BERNADETT AROWOLO

magicpictures.hu

Jegyzetek

- 1 A Csatorna-létesítmény paramétereit ismerteti a Structurae [fr]: Canal de Suez <http://fr.structurae.de/projects/data/index.cfm?ID=p00183>
- 2 L. az International Centre for Geopolitical Studies / Geneva „Geopolitics – Geoeconomics – Geopolitics of Energy, introduction to Geoeconomics” címmel tartott 2007. áprilisi szeminárium anyagát; www.geopolitics.ch, v.ö. még Moran, E. F. Deforestation and land-use in the Brazilian Amazon. In: *Human Ecology* 21(1):1–21. A Közel-Kelet általános földrajzi ismereteiről I. Afrika és a Közel-Kelet földrajza (szerk. Probáld Ferenc). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2002. (2. jav. kiadás), 269–347.o. http://www.lemonde.fr/web/imprimer_element/0,40-0,50-769992,0.html; l. még Deudney, Daniel (1990). The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. In: *Millennium* 19(3): 461–476. és Huysmans, J., Migrants as a security problem: dangers of ‘securitizing’ societal issues In: Miles, R. & Thränhardt, D. (eds), *Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, London: Pinter, 1995, vonatkozó nézetét.
- 4 Neu, C.R. – Wolf, C. The Economic Dimensions of National Security. Santa Monica, Rand Corporation, 1994.
- 5 L. R. Keohane – J. Nye, *Power and Interdependence: world politics in transition* Boston: Little, Brown, 1977.
- 6 Hirst P, Thompson G. *Globalization in Question*. London: Polity, 1996.
- 7 L. Az ún. Koppenhágai Iskola kutatási eredményeit és idevágó megállapításait, v.ö. még B. Buzan idevágó kritikái észrevételeivel és a Biztonságpolitikai kézikönyv (szerk. Deák Péter), Budapest, Osiris, 2007. vonatkozó részeivel: 11–33, 130–152, 347–499.o.
- 8 M. Sheehan, *International security: an analytical survey*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 2005. pp. 60–69.
- 9 Moran, E. F. Deforestation and land-use in the Brazilian Amazon. i.m., B. Abdolvand, M. Adolf, M. Beschberger, *Geoökonomie des Weltenergiemarktes*. In: Danyl Reiche (Hrsg.), *Einführung in die Energiepolitik. Darstellung der globalen und der deutschen Energiesituation*, Berlin: Peter Lang, 1994.
- 10 M. Sheehan, *International Security* i.m., pp. 68–69.
- 11 L. Friedman, J. *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage, 1994. pp. 210–211., Garrett, G. *Partisan Politics in the Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. pp. 1–4, 10–11, 34–37.
- 12 Vernon, R. *Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of U.S. Enterprises*. New York: Basic Books, 1971. pp. 249, 265–70; P. Kennedy *Preparing for the Twenty-First Century*. New York: Random House, 1993. pp. 53–64, 122–134.
- 13 L. ehhez a szerző Az euroafrikai kapcsolatok napjainkban c. tanulmányát in: *Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország (tanulmányok)*. Budapest: Manfred Wörner Alapítvány – Kreatéka Kiadó, 2007. 58–68.o., v.ö. még Vámos Tibor „A globalitás az emberiség és a világ szépséges realitása” címmel megjelent interjújával in: *Népszava / Szép Szó* melléklete, 2006. febr. 4. 8.o.; Guillén M. F. *The Limits of Convergence: Globalization and Organizational Change in Argentina, South Korea, and Spain*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001; Waters, M. *Globalization*. New York: Routledge, 1995; Williamson, J. G. *Globalization, Convergence, History*. In: *Journal of Economic History* 56 (2):277–306; Cox, R. W. *A Perspective on Globalization*. In: *Globalization: Critical Reflections*, ed. J. H. Mittelman, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1996. pp. 21–30, Garrett, G. *Trade, Capital Mobility and Government Spending Around the World*. Working Paper, Department of Political Science, Yale University, 1999.
- 14 L. a globalizációval foglalkozó irodalmak közül: Giddens, A. *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. New York: Routledge, 2000; Gilpin, Robert *The Challenge of Global Capitalism. The World Economy in the 21st Century*. Princeton: Princeton University Press, 2000; Guidry J. A.– Kennedy, M. D.– Zald, M. N. *Globalizations and Social Movements*. In: *Globalizations and Social Movements: Culture, Power, and the Transnational Public Sphere* ed. Guidry J.A.– Kennedy, M.D.– Zald, M.N. University of Michigan Press, 2000; Held, D. – A. McGrew – D. Goldblatt – J. Perraton *Global Transformations*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1999.
- 15 L. a szerző Túl a hidegháborún c. tanulmányát. In: *Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország (tanulmányok)*. Budapest: Manfred Wörner Alapítvány – Kreatéka Kiadó, 2007. 6–13.o.
- 16 V.ö.: H. Bull, *The West and South Africa*. In: *Daedalus*, 11 (1982); M. Sheehan, *International Security*, i.m., továbbá a szerző A dekolonizáció alternatívái c. kötetének bevezető tanulmányát. Budapest, Korona K., 1999.
- 17 L. Hirschman, A.O. *Rival Interpretations of Market Society: Civilizing, Destructive, or Feeble?* In: *Journal of Economic Literature* 20:1463–1484, Levitt T. *The globalization of markets*. In: *Harvard Business Review* 61(3):92–102., Ohmae, K. *The Borderless World*. New York: Harper Business, 1990. vonatkozó okfejtéseit
- 18 L. Rodrik, D. *Has Globalization Gone too Far?* Washington, DC: Institute for International Economics, 1997; Mittelman J.H. *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000.
- 19 V.ö. még Wade R. *Globalization and Its Limits: Reports of the Death of the National Economy are Greatly Exaggerated*. In: *National Diversity and Global Capitalism*, ed. S. Berger–R. Dore, pp. 60–88. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996.
- 20 L. http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_6529_en.htm, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm, illetve http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/0713_declaration_de_paris/Declaration_du_sommet_de_Paris_pour_la_Mediterranee-FR.pdf
- 21 Giddens, A. *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. i.m.; Gilpin *The Challenge of Global Capitalism* i.m.; Guidry et al. *Globalizations and Social Movements*, i.m.; Held et al. *Global Transformations*, i.m.; A zárva várt Nyugat (szerk. Kovács János Máttyás), Budapest, 2000–Sík Kiadó, 2002
- 22 Held et al. *Global Transformations*, i.m. pp. 376–413.
- 23 GDF (Gaz de France)
- 24 L. ehhez a szerző Szuperhatalmak kora 1945–1992 Budapest, AbiPrint, 2007 c. könyvet
- 25 A Szezi-csatorna szerepének átfogó képezés l. Mohamed M. Mostafa, *Forecasting the Suez Canal traffic: a neural network analysis*. *Maritime Policy and Management*, Apr. 2004. vol. 31, no. 2, pp. 139–156.
- 26 1888. október 29-én írta alá Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Oroszország, az Osztrák–Magyar Monarchia, Spanyolország és az Otomán Birodalom, v.ö. Love, Kenneth *Suez: The Twice-Fought War*. New York: McGraw Hill, 1969.
- 27 E. Hammel, *Six Days in June: How Israel Won the 1967 Arab-Israeli War*. Charles Scribner, 1992.
- 28 Jean Houbert, *Settlers and Seaways in a Decolonised World*. In: *The Journal of Modern African Studies*, vol. 23, no. 1 (Mar., 1985), pp. 1–29; Peter R. Odell, *The Significance of Oil*. In: *Journal of Contemporary History*, Vol. 3, No. 3, *The Middle East*, (Jul., 1968), pp. 93–110.
- 29 Barry Rubin, *The Tragedy of the Middle East*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- 30 Jean Houbert, *Settlers and Seaways in a Decolonised World*. i.m.
- 31 L. <http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>, illetve http://195.97.36.231/dbases/webdocs/BCP/bc95_Eng_p.pdf
- 32 *Le protocole d’urgence de la convention de Barcelone et le risque lié au trafic maritime en Méditerranée*, created by M. Bonavia, Paper for CEDRE 23 Oct. 2001. – http://www.cedre.fr/fr/publication/coll/2001/ji01_5.pdf
- 33 L. a szerző Az afrikai biztonság a 20–21. század fordulóján – Indigenizáció vagy multilaterális biztonságpolitika c. tanulmányát. In: *Biztonságpolitikai kézikönyv* (Szerk.: Deák P.) Budapest, Osiris, 2007. 438–463.o.
- 34 http://www.journaldunet.com/economie/actualite/depeche/reuters/24/536235/les_actionnaires_gdf_et_suez_se_prononcent_sur_la_fusion.shtml
- 35 *Diplomacy in the Middle East : the International Relations of Regional and Outside Powers* (Szerk.: L. Carl Brown). London – New York, I. B. Tauris, 2004.
- 36 L. Freedman – E. Karsh, *The Gulf Conflict, 1990–1991: Diplomacy and War In the New World Order*. London, Faber and Faber, 1993.
- 37 *The Middle East: Water and Conflict in the Middle East (térkép)* In: *Strategic Survey 1998–9*: 270–1, v.ö. Uri Davis – Antonia E. L. Maki – John Richardson, *Israel’s Water Policies*. In: *Journal of Palestine Studies*, vol. 9 no. 2 (Winter, 1980), pp. 3–31, illetve Peter H. Gleick, *Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security*. In: *International Security*, vol. 18, no. 1 (Summer, 1993), pp. 79–112.
- 38 V.ö. a szerző Helyzetkép Fekete-Afrikáról Politikai afrikánisztikai tanulmányok. A Történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára XLIII. Budapest, 2006. vonatkozó részével (96–100.o.)
- 39 L. a szerző vonatkozó tanulmányait in: *Helyzetkép Fekete-Afrikáról*. i.m. 68–74.o., 103–109.o.; uő. *Az euroafrikai kapcsolatok napjainkban* i.m.

A 6850 kilométeren át kígyózó Nílus nemcsak az afrikai kontinens, de egyben a Föld leghosszabb folyója is. Évezredes jelentőségét hűen tükrözi az ókori Egyiptom gazdasági és kulturális életében, illetve annak nyomán az egész emberiség civilizációs fejlődésében betöltött rendkívüli szerepe. Gondoljunk itt csak az öntözéses gazdálkodás kialakulására, az azzal párosuló technikai, gondolati, mitológiai és tudományos fejlődésre, vagy a városi életmód megszerveződésére. A Nílus-medence ma tíz országon keresztül kanyarog, Közép-Afrikától egészen a Földközi-tengerig. Az éltető édesvíz azonban nem minden esetben jelent áldást, az apadó készletekre irányuló birtoklási törekvések számos esetben szítottak vizzályt.

Végh Dalma

Tíz ország kincse:

A NÍLUS

grafika: Bernadett Arowolo

B
Arowolo

Felukka a Níluson

A FOLYÓ

nem egyetlen forrásból ered. A hosszabbik Fehér-Nílus, Földközi-tengertől eső legtovábbi forrásfolyója a Ruandában fakadó Kagera, amely a Viktória-tóba torkollik. Onnan aztán már ugandai területen ömlik ki a Viktória-Nílus, mely a Kyoga-tavon áthaladva mocsaras tájon folytatja útját. Az Albert-tavat hátrahagyva a folyam, immáron Albert-Nílus néven éri el a ma is alig megközelíthető szudáni mocsárvilágot, majd az ország fővárosa mentén, Kartúmnál egyesül az etiópiai Tana-tóból eredő, gyors folyású Kék-Nílussal. 320 kilométerrel északabbra a szintén Etiópiában eredő Atbara ömlik a Nílus-mederbe. E helyen megváltozik a folyó jellege, zúgók és vízesések változtatják egymást, amiatt a Nílus ezen szakasza egészen az Asszuáni-gát építésekor létrehozott Nasszer-tóig nem hajózható.

Az ókori Egyiptom gazdagságát a nyár végén, illetve ősz elején, előre kiszámítható időszakban bekövetkező áradásoknak köszönhette. A földművesek kisebb tározókat építettek, amelyek segítségével megakadályozták a Nílus gyors levonulását, felfogva ily módon az öntözéshez szükséges vízmennyiséget, valamint a tápanyagokban rendkívül dús iszapi hordalékot. Történelemszerint az ókori egyiptomiak fejlesztették ki elsőként azt a technikát, mely segítségével, ugyan időközönként, de tervszerűen és kezelhetően tudták öntözni a talajt.

A Nílus vizét ma már gátak és öntözőrendszerek segítségével hasznosítják, amelyek közül a monumentális Asszuáni-duzzasztógát a legjelentősebb. Az 1971-ben átadott építmény mintegy négy kilométer hosszan húzódik a két part között. A gátat elsősorban áramfejlesztés céljából építették, de törekedtek egyúttal arra is, hogy a Felső-Nílus völgyének vízellátását függetlenítsék a vízszingadozásoktól, ezáltal biztosítva az állandó vízhozamot és lehetővé téve egész évben az öntözést. A gát, amellet, hogy hasznot hajt, fontos természetvédelmi problémákat is felvet, mivel

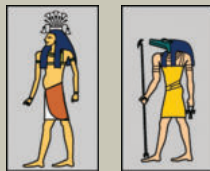
felfogja az ásványi anyagokban gazdag iszapot, így a korábban a termőföldekre került hasznos hordalék most a 480 km hosszú Nasszer-tó fenekén rakódik le. Komoly problémát jelent tehát a kiesett ásványi anyag pótlása, mely manapság már csak – újabb gondokat felvetve – permetezéssel, trágyázással és vegyes kezeléssel oldható meg.

A természet rendjébe való beavatkozás következtében egyéb ökológia katasztrófák is fenyegetnek a folyó mentén. Ezen kihívások közé sorolandó a Nasszer-tó vártnál gyorsabb párolgása, mely nyomán megváltozott a Nílus addigi átlagos vízvesztése, e folyamat pedig a vidék éghajlatát is jelentősen befolyásolja. A Nílus vizének ma már csak alig 10%-a jut el a Földközi-tengerig, az is erősen szennyezett formában, míg a tengerszint-emelkedés miatt egyre több sós víz áramlik a deltába, súlyosan károsítva a halászati kapacitását, valamint a változásokra érzékeny élővilágot. A Nílus egykoron termékeny deltavidéke eltűnőben van, rohamos tempóban mocsarasodik, s évente megközelítőleg 5-6 mm-t süllyed. E negatív tendenciák az Asszuáni-gát átadását megelőzően nem mutatkoztak, lévén a folyó saját hordalékával pótolta a tenger hullámzása és az áramlatok által elhordott talajt.

Az imént sorolt problémák mellett komoly veszélyt jelent a Nílus súlyosbodó szennyezettsége, valamint a folyó túlhasználtsága is. A 20. század második felében, párhuzamosan a lakosság számának ugrásszerű növekedésével, drasztikusban emelkedett a kommunális, valamint a mezőgazdasági és az ipari vízfelhasználás is. Afrika-szerte általában – így a Nílus menti országok esetében is – az agrárágazat emészti fel a legtöbb vizet, s mivel a termelési technikák még mindig nem veszik kellőképpen figyelembe a túlóntözés és a pocsképlés veszélyeit, a kitermelt víz többé nem kerül vissza a normál körforgásba. Mivel az afrikai népesség nagyobbik hányada még mindig a mezőgazdaságból él, így a lakosság növekedésével arányosan emelkedik a vízkimelés, mely a kontinens országainak többségében konfliktusokat gerjeszt.

Szakértők szerint a 21. század újfajta konfliktusait a vízhiány szüli majd. A Nílus kapcsán ennek esélye már most is komolyan fenyeget, mivel a gyorsan apadó folyó tíz ország területét érinti, melyek mindegyikének növekvő szükségletei vannak a kommunális vízfogyasztás, s az élelmentermelés terén egyaránt. A Nílus-völgyében fekvő államok közös jellemzője a környezeti romlás, az ellenőrizhetetlen és nagymértékű népszaporulat, valamint a természetes nyersanyagforrások jelentős fogyása. Az érintett államok közül némelyek egyéb vízforrásokkal is rendelkeznek, nem úgy azonban a kontinentális léptékben is meghatározó Egyiptom, melynek, leszámítva a költséges tengervíz-sótalanítási eljárást, a Nílus az egyetlen „kincse”. Mindez Kairó hidrológiai stratégiájában, valamint annak nemzetközi politikai megnyilvánu-

lásaiban is tükröződik. A fáraók földjének lakossága már évezredek óta saját folyójaként tekint a Nílusra, s az országot egykoron gyarmatosító Nagy-Britannia más államok vízhasználatának korlátozásával meg is erősítette mindezt. A gyorsan növekvő, hatalmas népesség mind több és több mezőgazdasági terméket igényel, melyhez elengedhetetlen az öntözés fokozása. E szükségletek kielégítése végett Egyiptom a Nílus csaknem teljes vízkészletét felhasználja. Nem véletlen tehát, hogy a folyó vízének alig 10%-a éri el a deltavidéket. A hasonlóan gyors ütemben növekvő etióp és szudáni népesség szintén egyre több élelmet igényel, valamint ehhez kapcsolódóan az öntözés fokozása is mind több vízforrást követel. Szudán és Etiópia már a hatvanas-hetvenes évek során nagyszabású tervekkel állt elő az öntözésbe vonható területeket illetően, Kairó azonban hallani sem akarván semmilyen beruházásról, mely saját vízellátását veszélyeztetheti, valamennyi esetben nyílt erőszak alkalmazását helyezte kilátásba. Vízügyi okokra visszavezethető fegyveres konfliktus mindezidáig nem robbant ki az érintett országok között, melyek kormányai igyekeznek tárgyalásos úton megoldást keresni a Nílus használatának fokozódó problémáira. A jelenlegi tendenciák alapján mindez egyre sürgetőbb kérdésnek tűnik, s a megoldáshoz biztosan valamennyi érintett ország bevonására, valamint új, a felek által egységesen elfogadott és betartható vízügyi tervek, megállapodások kidolgozására van szükség. A Nílus-régió államai évek óta keresik a vízfelhasználásból fakadó problémák tárgyalásos

◀ Hápi, Szobek

Egyiptomi istenek Az ókori Egyiptom lakosai több mint kétezer különféle istenben, szellemben illetve természetfeletti erőben hittek, melyek tulajdonságai sokszor szinte megegyeztek, csupán más néven tisztelték őket. Az eltérések az Egyiptom egyesítése előtti időszak sajátosságai miatt alakul(hat)tak ki: legalább 40 kisebb-nagyobb különálló uralmi területre volt felosztva a vidék.

Az egyiptomi kultuszoknak számos, a vízzel és a Nílussal kapcsolatba hozható Istene volt:

Szobek – A víz és a kiáradt Nílus istene: A hiedelem szerint Szobek biztosította a termékenységet és a bőséget. Több szöveg az istenek és az emberek védelmezőjeként tünteti fel.

Hápi – A Nílus istene: Egyiptomi hermafrodita isten/istennő, aki a Nílus éves áradását szimbolizálta, ami iszapjával megtermékenyítette a folyópartot, lehetővé téve az egyiptomiak számára a mezőgazdasági termelést. Közvetve tehát ő táplálja Egyiptom földjét. Az emberek a Nílus áradásakor az Istent ábrázoló szobrocskákat dobálták áldozatként az egyre növekvő vízbe, mely a jövő évi termést, és magát az életet szimbolizálta a folyó partján élők számára.

Jamm – Az óceánok, tengerek, folyók és tavak istene.

Min – A termékenység istene, sok esetben az eső isteneknek is nevezik.

▼ A Fehér- és a Kék-Nílus találkozási a szudáni főváros, Kartúmmál
www.starryskies.com

megoldásának lehetőségeit, komoly erőfeszítéseket tesznek a víz megfelelő arányú felosztásának érdekében. Törekednek az idáig alkalmazott megállapodások helyett olyan, új egyezmények kidolgozására, amelyek nem részesítenek előnyben egyes országokat másokkal szemben. E célok mielőbbi realizálódása érdekében a meghatározó nemzetközi szervezetek is igyekeznek programok indításával, új alapok létrehozásával hatékonyan közreműködni.

A nílusi problémák kezelésével kapcsolatos államközi együttműködések az elmúlt évtizedben kezdődtek. 1992-ben hat ország (Zaire [a mai Kongói Demokratikus Köztársaság], Egyiptom, Ruanda, Szudán, Tanzánia és Uganda) részvételével jött létre a Nílus-medence Államainak Vízügyekért Felelős Miniszteri Tanácsa (Nile-COM)¹, melynek munkájában a további négy érintett kormányzat delegációja megfigyelőként vett részt. A Nile-COM egy évvel később megalakította a TECCONILE² elnevezésű szervezetet, amely a vízkiemeléshez, illetve -felhasználáshoz kapcsolódó tevékenységek innovációjának támogatására, valamint a folyó környezetének védelmére szakosodott. Ezen időszak során tartották a Nílus 2002

konferenciasorozat első ülését is, mégpedig a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Iroda³ (CIDA) együttműködése mellett. 1995-ben, a TECCONILE szervezésében indult útjára a Nílus-medence Akcióterv, melyben a kezdetektől mind a tíz Nílus menti ország képviselteti magát, közösen igyekezve megoldást keresni a felmerülő problémákra. 1997-ben a Világbank, az ENSZ Fejlesztési Programja⁴ és a CIDA, a TECCONILE-al és a Nile-COM-al közösen létre hozott egy programot, amely célul tűzte ki a Nílus partján fekvő államok párbeszédének, kooperációjának előmozdítását. Mindezek hatására 1998-ban az érintett kormányzatok megbeszéléseket kezdeményeztek a regionális együttműködés és a Nílus tudatosabb felhasználásának reményében. A tárgyalásokon egyedüliként Eritrea nem képviseltette magát. Hivatalosan 1999 májusában jött létre a megbeszélések eredményeképp a Nílus-völgyi Kezdeményezés (NBI)⁵, melynek székhelye az ugandai Entebbében található. A tíz Nílus menti állam közül kilenc teljes jogú tagja az együttműködésnek, míg Eritrea megfigyelő státusszal rendelkezik. Az NBI fő célja a víz okozta nézeteltérések megvitatása, a problémák elmélyülésének kiküszöböl-

◀ *Csónakázó kishű a Niluson*
fotó: Molnár Krisztián

lése, hatásosabb energiapolitika kialakítása. A jövő kulcsa valószínűsíthetően a két nagysúlyú állam, Szudán és Egyiptom érdekeinek összehangolása, hiszen a felek közül minden szempont szerint e két ország az NBI politikájának igazi formálója. A Világbank, az ENSZ Fejlesztési Programja és CIDA, egyetértésben az NBI elveivel, 2001-ben pénzalapot⁶ hozott létre a Kezdeményezés támogatására. Az ENSZ saját Környezetvédelmi Programjának keretein belül 1998 óta szintén aktívan részt vesz a nílusi problémák megoldásában.⁷

A Nílus-medence államainak vízügyi problémái a sorozatos tárgyalások s a mélyülő együttműködések ellenére még mindig megoldásra várnak. A folyamatosan növekvő népesség, a folyó vízének túlzott használtsága szociológiai, ökológiai és politikai kihívások tucatjait veti fel. A legfőbb kérdés, hogy az érintett államoknak sikerül-e olyan megoldást találniuk, amely valamennyi fél számára elfogadható, ellenben a 21. század a Nílus mentén ténylegesen a vízért folytatott harcok százada lehet.

Jegyzetek

- 1 Council of Ministers of Water Affairs of the Nile Basin States (Nile-COM)
- 2 Technical Cooperation Committee for the promotion of the Development and Environmental protection of the Nile Basin
- 3 Canadian International Development Agency (CIDA), kanadai kormányprogram
- 4 United Nations Development Programme (UNDP)
- 5 Nile Basin Initiative (NBI)
- 6 Nile Basin Trust Fund
- 7 Water Sharing in the Nile River Basin

Felhasznált irodalom

- Rakonczai János: Globális környezeti problémák, Lazi Kiadó, 2003.
Thomas F. Homer-Dixon: Környezet, szűkösség, erőszak, Typotex Kiadó, 2004.
<http://www.nilebasin.org/>
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/415347/Nile-River>
<http://www.scienceinfrica.co.za/2003/may/nile.htm>
<http://www.grid.unep.ch/activities/sustainable/nile/index.php>
http://www.inbo-news.org/3_anglais/afriq.htm
<http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/198.htm>
<http://www.sis.gov.eg/En/Politics/Foreign/issues/egyptwater/040308120000000004.htm>

Tapodi Ferenc

Nílusi hajóút

A szerző 2006-ban töltött felejthetetlen napokat Egyiptomban

▲ A Nílus Asszuánnál
www.istockphoto.com

Landolás a fáraók földjén

KAIRÓBA érkezésünk nem volt izgalmaktól mentes. Gépünk Ferihegyről több óras késéssel indult, így már csak másnap landoltunk az egyiptomi főváros modern repülőtérén. Különösen izgalmassá tette az indulás előtti pár órát a szerelők azon erőfeszítése, mely során éppen a szemünk láttára próbálták megjavítani az Egypt Air gépének hibáit. Kissé mulatságos volt a pantomimművész képességeivel megáldott légi-utaskísérő oktatása a mentőmellény használatáról és az egyéb szükséges tudnivalókról. Mivel éjjel kezdtük meg a felszállást, a felhőkön átszűrődő fények csak sejtetni engedték az alattunk elterülő Budapest körvonalait. Landoláskor Kairó látványa azonban elfelejtetett minden korábbi bosszúságot, felesleges izgalmat. A modern világváros a hajnali pirkadatban is szinte tündökölt, az utakon hatalmas forgalom araszolt mindenfelé. Kissé fáradtan foglaltuk el szálláshelyünket, gondolataink már csak a nyaralás fő attrakciója, a három napos hajóút körül forogtak. Előtte azonban még két nap várt ránk a kairói rengetegben. Meglátogattuk a gízai piramisokat, az Egyiptom Múzeumot, a Szakkara lépcsős piramist, a Citadellát, Muhamed Ali Mecsetjét, no és persze a kihagyhatatlan bazárt.

Az Asszuáni-gátnál

Az Asszuáni-gát megtekintése mindannyiunk számára felejthetetlen élmény volt. Szadat 1971. január 15-én avatta fel a német tervek alapján, szovjet segítséggel készült hatalmas építményt. A gát mellett kialakított Nasszer-tó, a maga több mint 400 km-es hosszával és 5244 km²-nyi vízfelületével a világ egyik legnagyobb mesterséges tava. Az építkezés során 451 ember vesztette életét, s sok ókori műemléket lepett el a víz. A gát hossza 3600 m, magassága 114 m. Vize hatalmas területeket öntöz, ugyanakkor a folyóeltelelés széles földsávokat tett terméketlenné, sós mocsárrá változtatva azokat. Maga Asszuán valójában egy üdülőváros nagyjából 700 km-re délre Kairótól. A környéken lévő kőbányákból termelték ki a Luxorban és Karnakban álló obeliszkok és szobrok gránit alapanyagát. A közeli Plants-szigeten paradicsomi hangulatot tükröző nemzeti park található, melynek ritka egyedeket is felvonultató növényzetét az évtizedek során telepítették. Sajnos nem állt módunkban körbejárni e csodakertet.

Egy különleges kiránduláson

Az Asszuáni-gát lenyűgöző méreteit közvetlenül a vízről is szemügyre vehettük, rövidke körutunkat felukkával tettük meg. A nevezett alkalmatosság valójában egy olyan vízi jármű, amelyet kormányos irá-

nyít, és kedvező széljárás esetén vitorla repít. Sajnos éppen szélcsend volt, így aztán a felukka saját kormányosának fizikai erejére volt utalva, azonban „parancsnokunknak” nem kellett sokáig eveznie, a segítség – egy vontatócsónak formájában – hamar megérkezett. Természetesen a Közel-Keletre oly jellemző bazári kínálat, emléktárgy-árúsítás még a vízen utazva sem maradt el, s az adódó lehetőséget persze „gazdag” európaiként ki is használtuk. Az ilyen mozgó „butikok” minden felukkán megtalálhatóak, a fedélzetre csalogatott turistának csak a pénztárcáját kell készítenie, portéka biztos lesz kedvére való. A vásárlási rituálénak számító alkudozás a Níluson hajózva is kötelező.

Az áradás elől megmentett templomoknál

Az Asszuáni-gátat hátrahagyva, motorcsónakkal megtett utunk a Philae szigetéről elszállított és a közeli Agilkján újra felépített, Ízisz, a termékenység istennőjének templomegyütteséhez vezetett. A szentélyek, valamint az azokat övező ókori város már a régi Asszuáni-gát építésekor és bővítésekor víz alá merültek. 1970-ben aztán a Nílus duzzasztási pontjának északabbra helyezésével a műemlékek részben felszínre kerültek. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) 1977-ben nagyszabású örökségvédelmi feltárást – az ún. Núbiai Mentőakciót – kezdeményezett a templomok megmentése érdekében. A három évig tartó régészeti misszió végül sikerrel járt, a leghíresebb szentélyek, eredeti formájukban újra látogathatóak, számos épület, mozaik padlózat, az ókori város nagy része azonban örökre a Nasszer-tó fenekére süllyedt.

Szállás az Elefantin-szigeten

Asszuánba történő visszaérkezésünk után az Elefantin-szigeten, egy minden igényt kielégítő hotelben kaptunk szállást. Meglepetésünkre a szobákban elhelyezett televíziókon keresztül, zárt rendszerben adott „műsor” keretében mindannyiunkat név szerint, szívélyesen köszöntöttek. A kimerítő nap végén korgó gyomorral vártuk vacsoránkat, amely sem ízletességében, sem a tálalt mennyiségben nem okozott csalódást. Bár eleinte többen is bizalmatlanok voltunk az egyiptomi konyhával szemben, kétségeink teljesen alaptalannak bizonyultak. Jóllakottan még csodálatosabb látványt nyújtott szobaablakunkból a lebukó Nap, valamint az aranylóan csillogó Nílus, az elkövetkező napok „szállásadó folyója”. Kissé fáradtan, de buzgó kalandvágygal vártuk a másnapi behajózást.

Úszó szállodánk, az Esadora II.

A kikötőben hosszasan sétáltunk a különböző nagyságú jachtok között, míg végül megtaláltuk hajónkat, az öt csillagos Esadora II.-t. Fedélzetre lépésünkkor frissítőkendővel és behűtött üdvözlő itallal

fogadtak bennünket. A csillogás és pompa, a makulátlan tisztaság, a könnyed eleganciával párosuló luxus mindannyiunkat megragadott. A hajó részben olasz érdekeltségi körhöz tartozott, s a személyzet ennek megfelelően rendelkezett is némi olasz nyelvismerettel, még ha nem is anyanyelvi szinten. A fedélzeti éttermet alig valamivel a vízszint felett alakították ki, s bár a Nílus nem volt igazán tiszta, az élmény mindenképpen gazdagította az étkezést.

Az Esadora bármilyen luxusigényt kielégített. Kabinjai televízióval, hűtővel, minibárral felszereltek voltak, a berendezés kényelmes, az egész hangulata nagyon barátságos. A személyzet mindent elkövetett, hogy egy kis többletbevételnyi baksishoz jusson. Naponta többször is ajánlottak törölközőcserét, s az új textíliát rendre a legváltozatosabb alakzatokra összehajtván hagyták az ágyon. Csekély olasz nyelvtudásukat kihasználva minden találkozásunkkor udvariasan és örömmel üdvözöltek, sőt, gyakran még egy kis beszélgetést is kezdeményeztek.

A szokatlan, de mindenképpen érdekes díszek barátságossá, vonzóvá tették a hajót. E kompozíciók közül kiemelkedett az a különböző színes gyümölcsökből és zöldségekből készített csokor, mely az éttermi részen pompázva keltett jobb étvágyat a finomabbnál finomabb falatokhoz. A tőkökből faragott szobrok szintén nagyon különlegesek, ötletesek és vidámak voltak.

▲ Nemzeti park a Nílus mentén
fotó: Tapodi Ferenc

Az ételkülönlegességeken túl nagyon ízletes vörös borokat is felszolgáltak a hajón. Az árak ugyan nem voltak alacsonyak, ám egy-egy korty bor a januári nagy melegben nemcsak kellemes, de hűsítő élvezetet is nyújtott. A sokat dicsért arab süteményeket szintén végigkóstoltgattuk. Már itthon többektől hallottam, hogy kifejezetten finoman, talán kicsit édesen készítik desszertjeiket. Nos az előzetes híreink beigazolódtak. A többnyire émylítő édességek jelentősen eltérnek a hazai ízekről.

Borok és üdítők ide vagy oda, a nagy forróságban mégis az ásványvíz az, ami leginkább ojtja az ember szomját. Ennek megfelelően fogyasztásunk jóval meghaladta az idehaza szokásosat. Egyiptomban feltétlenül figyelni kell a palack „csomagolására”, mert gyakran lejárt szavatosságú vizet próbáltak ránk szólni.

Kom Ombo és Edfu

A furcsa nevű Kom Ombo 50 km-re fekszik Asszuántól. Partraszállást követően Szobek és az egyiptomi főistenek közé tartozó Haroérisz (Idős Hórusz) kettős templomát látogattuk meg, mely a Ptolemaiosz-dinasztia uralkodása alatt épült. Az állat, egész pontosan krokodilfejvel ábrázolt Szobek, mint a termékenységgel összefüggésbe hozott vízi hatalmasság, a XII. dinasztia idején emelkedett az állami istenségek rangjára. Szentélyében mumifikált krokodilokat láthattunk.

A lenyűgöző templomot hátrahagyva Edfu felé folytattuk tovább utunkat. Még délelőtt volt ugyan, a hőmérséklet gyorsan emelkedett, s bár éreztük a felerősödő szél erejét, a forróságon mit sem változtatott. Ötven kilométeres hajókázás után értük el a Luxor és Asszuán között félúton fekvő, körülbelül 60000 lakosú Edfut, ahol a világszerte ismert Ptolemaiosz-kori Hórusz templom áll. A mindannyiunk elvárásoló több ezer éves szentély ma is igen jó állapotban van, számos helyen teljesen érintetlenül maradt meg még a mennyezet is. A bejárat mellett a sólyomfejű Hórusz szobra őröködik, fején Egyiptom kettős koronájával.

Királyok Völgye

Ezt a Biban el-Moluknak nevezett, kopár területet választották ki az Újbirodalom királyai saját temetkezési helyüknek. Thébánál, a Nílus nyugati partja mentén emelkedik a környék legmagasabb pontja, az el-Qorn, melynek formája piramisra emlékeztet. Az évszázadok során kirabolták a sziklafalba vájt sírok mindegyikét, kivéve Tutanhamon fáraó nyughelyét. A kialakított sziklamélyedések eredetileg a királyok múmiáit védték, melyeket szarkofágba és koporsóba zártak, melléjük halmozva a túlvilági élethez szükséges kincseket. Valamennyi sír falát az alvilág képeivel díszítették, mivel a hiedelem szerint a királyoknak e stáción is át kellett haladniuk a túlvilági megbékléshez. Eddig több mint hatvan sírt fedeztek fel a völgyben, ám az ásatások jelenleg is rendületlenül folynak. A feltárásban magyar tudósok is részt vesznek. A 2003-ban elhunyt Kákósy László egyiptológus és tanítványai a Nemesek Völgyében több nyughely környékén is végeztek ásatásokat.

A Tutanhamon fáraó sírjában talált műtárgyak alapján szinte elképzelhetetlen milyen óriási értékű kincseknek vesztett nyomuk a kirabolt sziklamélyedésekből. A völgy nagy kiterjedése miatt a látvá-

Naplemente a Níluson
fotó: Tapodi Ferenc

nyosságokat nyitott, leginkább városnéző kisbuszhoz hasonló kocsikról mutatják be a turisták számára. A sírkamrákban – már amelyik látogatható – műemlékvédelmi okok miatt szigorúan tilos a fényképezés. A nyughelyek kialakítása, építése folyamatosan, szervezett munka alapján, szinte azonos időben történt. Miután sikerült kivájni egy sziklamélyedést, azt rögtön birtokba vették a vakolók, majd mögöttük haladtak a falak díszítői, s közvetlenül utánuk a rendkívül élénk színeket használó festők.

A Királyok és a Királynék Völgye között található Hatsepszut fáraónő helyreállított temploma. A hatalmas sziklák közül kiemelkedő szentély falai csodálatos színű falfestményekkel tarkítottak, mely mindenkit rabul ejt. A hajóra való visszaérkezésünk előtt megtekintettük még a Memnon-kolosszusokat is. A két, ülőalakos szobor magassága meghaladja a 19 métert, vállaik szélessége 6 méter. A legenda szerint a jobboldali alak, ahogyan a homokot szállító szél súrolta, napkeltekor énekelve köszöntötte az új „ébredést”. Kr. e. 27-ben egy földrengést követően a szobrok állapota jelentősen károsult.

Karneváli hangulat a Níluson

Ahogy haladtunk a hajóval a már mindannyiunk számára ismerőssé vált Níluson, a távolból dobok pergése és egyre közeledő zsvaj keltette fel érdeklődésünket. Idegenvezetőnk, Amani elmesélte, minden esztendőben rendeznek egy ilyen nagy összejövetelt a part mentén élő családok, s miközben a hajóikon látszólag céltalanul sodroznak, dalolva, zenélve hatalmas mulatságot csapnak. Érdekes volt a szivárvány minden színében játszó ruhákba öltözött nők, férfiak, s gyermekek vidámkodó sokasága.

Kissé fáradtan de annál több emlékekkel közelítünk a nap végéhez, ráadásul még egy táncos műsor várt ránk a hajón. Előre örültünk – főként a társaság férfi tagjai –, amikor megtudtuk, hogy az attrakció fénypontja egy csinos hastáncosnő előadása lesz. Bár

sokaknak tetszett a beharangozott hölgy ritmikus mozgása a dallamos zenére, a pálmát mégis egy fiatal férfi produkciója vitte el, aki dervistáncot adott elő. Számomra még most is rejtély, hogyan lehet olyan sok fordulatot megtenni szédülés nélkül...

Az élményekben rendkívül gazdag nap, valamint az annak végén beiktatott zenés-táncos vigadalom álmodást tett bennünket, pedig mindannyian szívesen maradtunk volna még az ünnepi forgatagban. Álomra hajtva fejünket, gondolatban már a másnapi karnaki és luxori kirándulásra készültünk. Abban egyetértünk, a Királyok Völgyében látottakat nehezen származhatja túl más látványosság. Tévedtünk.

Luxor és Karnak

Nyáraláshoz képest kora reggel – 8 óra után – szálltunk buszra és indultunk újabb csodálatos álmóhelyeinkre Luxorba. A luxori templomot III. Amenhotep fáraó építtette az időszámításunk előtti 15. században. A 194 méter hosszú és 54 méter széles oszlopcsnak volt a legelső ilyen jellegű építmény a történelem során. Az épületet később II. Ramszesz hatalmas kettős oszlopos udvarral bővítette ki, s a 14. század alatt egy mecsetet is építettek a közvetlen szomszédságába, melynek minaretjéből – az iszlám előírásainak megfelelően – még ma is naponta ötször szólítják imára a hívőket.

A nap egyre magasabban járt a fejünk felett, s a homok is kegyetlenül égetett, de mi legyőztünk minden külső tényezőt és indultunk tovább Karnakba. A városban álló Ámon templomban II. Ramszesz szobrai valamint feleségének, Nofertarinak a szobrát tekintettük meg. Onnan egy több mint 400 m hosszú, összesen 134 oszlopból álló csarnokba mentünk, melynek végén Hatszepszut királynő, a XVIII. dinasztia királynőjének, egyetlen gránitömbből kifaragott feliratos obeliszkje található. A karnaki templom része az oszlopcsnakon kívül a Szent-tó is, amelynek bejáratát egy, a hiedelem szerint szerencsét hozó szkarabeusz

őrzi. A Szent-tó III. Tuthmózisz idejéből (Kr.e. 1490) való, vízszintjét a Nílusból földalatti vezetéseken át kiszivárgó vízmennyiség határozza meg. A legenda szerint egykoron szent állatként tisztelt libák úszkáltak a tavon, miközben „áldott” csónakokon evezve végezték az előírt rítust a halandók. A természeti és építészeti látványosság fokozásaként naplemente után hang-, és fényjátékot rendeztek, mely sejtelmességével tovább növelte a helyszín varázsos mitikusságát.

Ajándékvásárlás Egyiptomban

Vajon milyen lehet a tökéletes emlék utazásunkról? Ami maradandó, átad egy keveset a megajándékozottnak Egyiptomból, a piramisok világából, a csodálatos obeliszkek látványából, a Nílus egyediségéből. Eredendően adják magukat az egyiptomi képzőművészet remekeiként az alabástromból készült vázák, valamint a déli könnyedséget kifejező vízipipák. Ezeket bármelyik bazársoron beszerezhetjük, a választék minden szempontból bőséges. Tipikus fogyasztási cikk – s a hosszas szállítás során sem romlik meg – a hibiszkusztea, mely amellett, hogy ízével, illatával visszaidézi az országot, még egészségünkre is jótékony hatású. No persze szerencsehozó apróságként kínálják magukat a legváltozatosabb anyagokból készített szkarabeuszok is. Anyagi és eszmei szempontból is értékes emlék lehet a saját rendelésre, aranyból készülő kartus, mely a világegyetemet jelképezi az egyiptomi mitológiai világban. A fáraók nevét is kartusokban örökítették meg.

Ami lényeges, nem szabad bedőlni az elsőre kimondott összegnek. Gyakran az eredeti ár harmadáért, nem egy esetben negyedéért is meg lehet kapni azt, amit kinéztünk magunknak. Mindig a kért ár, mondjuk, ötödét ajánljuk fel elsőre, majd a bazári világ rituális alkudozási folyamata során előbb-utóbb úgyis elérjük azt az összeget, melynek vásárló, eladó egyaránt örül. Egy valamit azonban tudni kell: ha vásárlásba bocsátkozunk könnyen nem fogunk elszabadulni. Amellett, hogy folyamatosan, minden irányból kínálják számunkra a portékákat, nem kizárt, még utánunk is jön a boltos az árujával, újabb és újabb ajánlatot téve.

Búcsú a Nílustól és Egyiptomtól

A hajón töltött utolsó éjszakát már némileg beárnyékolta a nyáralás közeledő végének fájdalmas gondolata. Másnap búcsú a szobától, a személyzettől, s még egy pillantás a napokig minket kíséző nagy folyóra. Luxorból repülővel indultunk vissza Kairóba, majd onnan tovább Budapestre. Utolsó Egyiptomban töltött éjszakánk összefolyt a másnappal, kora hajnalban hagytuk magunk mögött Afrikát, az alattunk kanyargó Nílust, s a homokrengetegből kiemelkedő piramisokat.

Glied Viktor:

Vízkonfliktusok Afrikában

NAPJAINKBAN

1,1 milliárd

ember nem

jut rendszeren

tiszta ivóvízhez, és ez a szám az előrejelzések szerint néhány évtizeden belül megháromszorozódhat. A borúlátóbb forgatókönyvek még ennél is messzebbre mennek: ezek szerint 2025-re az emberiség 66%-ának nem lesz elegendő ivóvize. A 21. század egyik leg súlyosabb, megoldásra váró problémája tehát egyértelműen a permanens vízszennyezés és a fenyegető vízhiány. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy évente 5-8 millió ember veszíti életét és közel 300 millióan betegszenek meg szennyezett, vagy fertőzött víz fogyasztása miatt, főként Afrika és Ázsia, a fejlődő országok környezeti szempontból egyébként is súlyosan terhelt részein.¹ A vízhiány a kommunális ellátás akadozása, vagy teljes megszűnése mellett egyéb következményekkel is jár: a mezőgazdasági élelmiszerhozamok a túlöntözés, a szélsőséges időjárási körülmények (szárazság, aszály, esőzések), valamint a természeti katasztrófák hatására fokozatosan erodálódó termőterületek következtében radikálisan csökkennek, ezáltal az ott élő és rohamos tempóban növekvő népesség még az alapvető tápanyagokhoz sem jut hozzá megfelelő mennyiségben. Ez előbb-utóbb arra sarkalja majd embereket százazreire, hogy másutt, vagy más körülmények között keressenek boldogulást. Míg az alkalmazkodásra való hajlam sokszor hiányzik, addig az akarat sem mindig elég, hiszen adott környezeti tényezők mellett az élelmiszerhiány csökkentésére tett lépések hatékonysága viszonylag kicsi, a terméshozamok pedig fizikailag nem növelhetők egy bizonyos mennyiség fölé.

Más megoldás nem lévén, emberek tízezrei kizárólag a menekülésben látják a kiutat nyomorukból. A városokba történő költözés mellett megindul a migráció olyan mezőgazdaságilag, vagy iparilag fejlettebb területek irányába is, melyeket kevésbé érintenek az előzőekben vázolt hatások. A vándorlás ugyan általában határokon belül történik, mégis a rurális, vagy a modernizáció kezdeti szakaszában lévő társadalmak esetében a meglévő etnikai-vallási ellentétek könnyen kiéleződhetnek az „öslakosok” és az érkezők között, mint látjuk ezt a szudáni Darfúr esetében.

Amennyiben egyértelműen környezeti probléma miatt romlik az élelemellátás, akkor azt az exportőrök fegyverként használhatják a kényszerpályára került felvásárló államokkal szemben, melyek súlyos összegeket is képesek kifizetni az élelmiszerekért. Mivel azonban mostoha gazdasági helyzetük miatt ezen országoknak nincsenek többletforrásaik, így előbb-utóbb olyan, stratégiaileg fontos területektől kell pénzt elvonniuk, mint az oktatás, vagy az egészségügy. A segélyek nem oldják meg a problémákat, a hitelek pedig még inkább kiszolgáltatják az adósságspirál csapdájában vergődő, kilátástalan helyzetbe kerülő harmadik világbeli országokat.

A Worldwatch Institute már az 1988-ban kiadott előrejelzésében hangsúlyozta, hogy a globálisan megmutatkozó vízhiány „a harmadik évezred küszöbén a világban jelentkező és eddig alábecsült nyersanyaghiányok közül a legmeghatározóbbak közé fog tartozni”.

A vízhiányt illetően az alábbi tendenciák figyelhetők meg:

- az általános vízszükséglet a 20. század kezdete óta megháromszorozódott;
- világméretben lényegesen nagyobb mennyiségű vizet termelnek ki, mint amennyit a csapadékmennyiség pótolni tud;
- a talajvízszint valamennyi kontinensen rohamos ütemben süllyed;
- a mezőgazdaság édesvíz felhasználása, közel 70%-kal, stagnáló termelési hatékonyság mellett globálisan még mindig a legnagyobb.

A második világháborút követő dekolonizációs folyamat során létrejövő, etnikai-vallási kisebbségek sokaságát magában foglaló afrikai, ázsiai országok instabil rendszere eleve magában hordozta (és hordozza napjainkban is) a konfliktusok kiéleződésének lehetőségét. Ez párosult azzal a ténnyel, hogy

a részben mesterségesen kialakított határok többsége nem követte az ökológiai egységeket, így a folyók, tavak, vízgyűjtő-területek, termőföldek birtoklásáért rendre diplomáciai és időről-időre fegyveres incidensek alakultak ki. Mindezekig kizárólag erőforrások megszerzéséért kevés esetben robbantak ki összecsapások, e szempontok inkább csak kiegészítő szerepet tölthettek be a különböző gazdasági, etnikai, vagy vallási indíttatású viszálykodások során. A vízellátás hosszútávon történő biztosítása alapvető célja és feladata minden országnak. Az égető szükségletek a puha diplomácia megoldásait kevésbé értékelő afrikai és ázsiai országok egy részét arra sarkalják, hogy keményebb fellépéssel adjanak nyomatékot igényeiknek.

Globálisan mintegy 261 nemzetközi vízrendszer tartanak nyilván, ebből több mint ötven a fekete kontinensen található. Afrikában 34 folyón legalább kettő, 28-on pedig három, vagy annál több ország osztozik (Volta, Limpopo, Orange, Ogooue, Szene-gál, Okavango). A Kongó és a Niger tíz-tíz, míg a Zambézi és a Csád-tó pedig egyaránt nyolc országgal határos. Ezen kívül több mint 300 felszín alatti kiterjedt víztároló létezik, amelyek a „határokat átlépve” számos ország területére kiterjednek.²

A vízen való osztozás ősi szükségyszerűségét a sária (iszlám jog) kifejezésben is nyomon követhetjük, ugyanis a szó töve eredetileg vízmegosztást jelent, melynek jelentősége egyre inkább felértékelődik, hiszen a globális vízkészletek alig 3%-a édesvíz, ám ennek jelentős része jég formájában a sarkvidékeken, valamint felszín alatti vizekben található. Nem meglepő tehát, hogy az emberiség jelenleg a meglévő vízkészletek mintegy 55%-át használja, és ez az arány az előrejelzések szerint néhány évtizeden belül 70%-ra növekszik majd. Ennek egyik legfőbb oka az alapvető vízellátási gondokkal küzdő észak-, közép-, és kelet-afrikai, közel-keleti, közép- és dél-ázsiai, valamint távol-keleti országok robbanásszerű népességnövekedése, amely hatalmas vízszükséglet-növekedést indukál. A fogyasztás kisebbik részét kommunális szükséglet, nagyobbik hányadát azonban az ipar és főként a mezőgazdaság által felhasznált vízmennyiség adja. Ez utóbbi esetében nagyon gyakran előfordul, hogy a hagyományos földművelési módszerekhez szokott, újítani nem tudó, vagy nem akaró tulajdonosok túllöntözik a földeket, szikesedést idéznek elő, ezáltal csökkentve az amúgy is szűkülő termőterületek nagyságát. Az elkövetkező évtizedek során a környezeti szűkösség valószínűsíthetően öt fajta erőszakos konfliktust fog eredményezni:

lokális konfliktusok, melyek a helyi erőforrások leromlásából fakadnak;

etnikai és társadalmi ellentétek, melyeket migráció idéz elő;

nagyobb területen kialakuló belháborúk, felkelé-

sek, államcsínyek, függetlenedési törekvések;
nyersanyagok birtoklásáért kirobbanó, államok közötti fegyveres összecsapások;

globális problémák, melyek kiélezik az Észak-Dél, vagy a Kelet-Nyugat szembenállását, esetleg a civilizációk közötti ellentéteket.³

Ezek mindegyike tágabb értelmezési keretet ad a kutatások során vizsgált, konfliktusok kialakulásához vezető okoknak, ezáltal új kontextusba helyezve a környezeti biztonság fogalmát.

Észak-Afrika, a Nílus-konfliktus

A World Water Council (WWC) 1998-ban készített jelentése azon térségeket vette sorra, ahol komoly esélye van egy, a krónikus vízhiány következtében kialakuló konfliktusnak. A bizottság az afrikai kontinens kapcsán a mediterrán térséget, a Nílus-medencét, a Száhel-övezetet és a Kongó-medencét jelölte meg, mint lehetséges összecsapások helyszíneit. Észak-Afrika – hasonlóan a Közel-Kelet számos országához – komoly vízhiánnyal küzd, mely a népességnövekedéssel párhuzamosan egyre súlyosbodni fog az elkövetkező évtizedekben. A leginkább fenyegetett országok, köztük Algéria, Líbia és Egyiptom tett ugyan lépéseket a probléma enyhítésére és a jövőbeni krízis megelőzésére, de nem tudni, hogy erőfeszítéseik hatékonynak bizonyulnak-e. Az ENSZ és az Európai Unió által nyújtott fejlesztési pénzek segítségével ezen államok megkezdték vízvezeték- és csatornarendszerük fejlesztését, valamint vízgazdálkodásuk fenntartható pályára történő állítását, melyben a kommunális felhasználás mellett kiemelt szerep jut a mezőgazdasági és ipari vízfelhasználás racionalizálásának, ideértve a csapadék összegyűjtését és az öntözéses rendszer átalakítását, szennyvíztisztító-telepek építését, a meglévő fejlesztését, valamint a folyók és tavak szennyezettségi fokának mérésére szolgáló monitoring tevékenységet. Míg a Maghreb-országok többségének kizárólag belpolitikai konfliktusokkal kell szembenéznük, addig Kairó helyzetét a Nílus vízhozam biztosításának fontossága miatt külpolitikai akadályok is nehezítik. Egyiptom, a katonai erő használatát több esetben is kilátásba helyező észak-afrikai hatalom kilenc országgal (Szudán, Etiópia, Kongói Demokratikus Köztársaság, Burundi, Ruanda, Tanzánia, Kenya, Uganda, Eritrea) osztozik a lakosság 97%-át vízzel ellátó Níluson, illetve annak forrásvidékén. Napjainkban is a földművelés Egyiptom népességének fő megélhetési forrása, a kinyert víz 90%-át a mezőgazdaságban használják fel. A folyó vízhozamának ma már alig 10%-a éri el az egyre inkább elmocsarasodó és a járványok terjedésének kedvező terepet biztosító torkolatot. Egyiptom és a felvízi országok konfliktusát tovább súlyosbította, hogy a sudáni kormány nagymértékű folyószabályozási (gátak kialakítása, folyóelterelések) program

kidolgozását kezdeményezte az 1970-es, majd az 1990-es években. Több, az észak-afrikai nagyhatalom regionális dominanciáját és a volt gyarmattartó országok Kairó érdekeit szem előtt tartó külpolitikáját tükröző Nílus-egyezmény (1902, 1959) megkötése mellett, az utóbbi 150 év során egyiptomi vezetők számos alkalommal deklarálták, hogy akár fegyverrel is biztosítani fogják a számukra nélkülözhetetlen vízhozamot, erre azonban – kisebb incidensektől eltekintve – napjainkig nem került sor. Az Izraellel 1979-ben kötött békeszerződést követően Szadat egyiptomi elnök kijelentette, országa a jövőben kizárólag egy dolog miatt fog háborút indítani: ha a vízellátását fenyegetve érzi. Ezt tükrözi az államfő 1980-ban elmondott beszéde, amelyben leszögezte, ha Etiópia véghezviszi a folyó szabályozásával kapcsolatos terveit, Kairó kénytelen lesz erőszakkal fellépni Addisz Abebával szemben, de hasonlóképpen járna el Kartúm esetében is. Mindezek alapján nem meglepő, hogy egyes katonai források szerint Egyiptomnak kész haditerve van Észak-Szudán, Észak-Csád és Délkelet-Líbia elfoglalására.

A polgárháború végeztével, majd az Eritreával folytatott harcokat követően Etiópia gazdasága növekedésnek indult, a hetvenes évektől kezdődő népességrobbanás napjainkra már kritikus méreteket öltött, ezért a kormány bejelentette, hogy 200 darab kisebb gátat készül építeni a Nílusra, ezáltal 500 millió köbmétert felhasználva a folyó vízből öntözésre és elektromos áram előállítására. Etiópia a terméshozam növelése érdekében több ízben hangsúlyozta, hogy 3,7 millió hektárnyi földterületet vonna be az öntözéses gazdálkodásba a közel három millió embert érintő éhínség csökkentése céljából. Az Addisz Abeba-i kormányzat által tervezett munkálatok összesen 15%-os vízhozamcsökkenést okoznának a folyó felsőbb részein. Ez több szempontból sem elfogadható Kairó számára, a Nílus ugyanis az ország 60 milliós népességének 85%-át látja el élelemmel, így minden cseppjére szükség van. Az egyiptomi kormányzat ráadásul nagyszabású, vízigényes projektet kíván indítani, melynek keretében közel 200000 hektárnyi földet vonnának mezőgazdasági termelésbe, illetve ezzel egyidejűleg hét millió ember áttelepítését is tervezik a Nílustól nyugatra fekvő, sivatagos területekre. Kutatók kétségbe vonják, hogy a folyó vízhozama elegendő lesz mindkét óriásprojekt megvalósításához. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy Kadhafi líbiai elnök néhány éve bejelentette, megoldja népe vízgondjait, mégpedig az ország déli, gyéren lakott részén nemrég felfedezett óriási kiterjedésű felszín alatti vízbázis kiaknázásával. A tervezett program keretében egy csövezetékén keresztül vezetnék el a vizet az északi, nagy népsűrűségű területekre, emellett sótalanító berendezések tucatjait állítanák munkába a tengerparton, és az ezáltal nyert vizet öntözésre használnák. A projektnek azonban két komoly

Elkészült Afrika legnagyobb sótalanító üzeme 2008 márciusában hivatalos ünnepségen nyitotta meg Abdelaziz Bouteflika algériai elnök a Földközi-tenger partján álló el-Hamma komplexumot, mely az afrikai kontinens legnagyobb kapacitású sótalanító üzeme. A három évig tartó építkezéseket az algéri kormány mellett számos európai befektetőcsoport finanszírozta, az összköltségek meghaladták a 250 millió dollárt. Az el-Hamma, mely az észak-afrikai ország új vízpolitikájának első megvalósult alapeleme, naponta 200000 m³ ivóvizet képes előállítani, ezzel hozzájárulva a főváros krónikus vízhiányának mérsékléséhez. Algéria az elkövetkező évek során összesen 14 új sótalanítót kíván építeni, melyek együttes kapacitását napi 2,3 millió m³-re tervezik.

Mauritius: napenergiával működő háztáji sótalanítók Az Indiai-óceánban elszórtan fekvő mauritiusi szigetek lakói, hasonlóan az Afrika más vidékein élőkhez, állandó küzdelmet folytatnak az ivóvízért. A mindent körbelelő tenger ugyan megoldásként kínálja magát, egy elegendő kapacitású sótalanító üzem felépítése, a szigetek közötti nagy távolság miatt, azonban számos kivitelezési problémába ütközne. Ennek tükrében a mauritiusi kormány egyedi megoldásra szánta el magát: lakóházanként 200-250 dollárnyi költség mellett kisteljesítményű, naponta 7-8 liter édesvizet produkáló, napenergiával működő sótalanítókat szereltek fel. A projekt még 1997-ben indult, s elsősorban az ország legtávolabb eső, alig pár lakost számláló szigeteire terjed ki.

Vízvásárlás, mint megoldás?

Mióta Izrael és Törökország aláírta vízkereskedelmi megállapodását, a költséges infrastrukturális feltételek ellenére mind többen állítják: a módszernek van jövője. Sajnos Afrika esetében kissé pesszimistábbak a vízügyi szakértők, technikusok, minnek hatására a beruházók is bizalmatlanabbak. Néhány működő projektet leszámítva a kontinens országai kooperációképtelenek, holott vannak olyan térségek, melyek nem szűkölködnek, más kormányzatok számára minden pénz megérő vízforrásokban. Általános vélemény szerint mégis kevés esélye van az afrikai vízkereskedelem kialakulásának, mivel egyrészt a vízkészletekben gazdag országok esetében minőségi és infrastrukturális problémák jelentkeznek, másrészt a vízhiányos területek esetében pedig a hatalmas földrajzi távolságok lehetetlenítik el az édesvíz importálását. Az észak-afrikai államok elsősorban Dél-Európára és Törökországra tekintenek, mint potenciális vízexportőrökre, s Tripoli, valamint Ankara már neki is fogott egy kereskedelmi rendszer kiépítésének, mely azonban méreteit tekintve jelenleg elhanyagolható.

buktatója van, melyek akár egyenként is megátolhatják sikeres megvalósítását. Előrejelzések szerint egyrészt az összköltségek elérhetik a 32 milliárd dollárt, ezt pedig Líbia még külföldi segítséggel sem képes előteremteni. A másik, Egyiptom tiltakozását is kiváltó probléma pedig, hogy a líbiai felszín alatti vízbázis kiaknázása hatással lenne a Nílus vízszintjére is, melyet Kairó biztosan nem fog tétlenül szemlélteni.

A Nílus-régióhoz tartozó államok nézeteltéréseit évek óta igyekeznek tárgyalásos úton megoldani. Az 1967-ben megalapított Műszaki Együttműködési Fórum, 1992 óta, azaz a környezetvédelmi és fejlesztési munkacsoportokkal történő kiegészítést követően, hatékonyan működik. A folyamatot Nílus-medence Kezdeményezésnek (NBI) nevezték el, melynek keretében 1997-ben a Világbank az UNDP és a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Iroda nyomására Eritrea kivételével valamennyi partmenti ország tárgyalásokat kezdett a Nílus fenntarthatóbb hasznosítása és a regionális partnerkapcsolatok fejlesztése érdekében. Az együttműködésnek ezt az átmeneti formáját 1999 februárjában indította útjára Dar es Salaamban a Nílus-medence Államainak Vízügyekért Felelős Miniszteri Tanácsa (Nile-COM). Mérföldkőnek tekinthetjük továbbá a 2002 novemberében világbanki támogatással létesült titkárságot az ugandai Entebbében, valamint a politikai, gazdasági egyeztetések és döntések gyakorlati megvalósításáért felelős Technikai Együttműködési Bizottság (TECCONILE) létrehozását.

A Viktória-tó

Afrika természetes állóvizeinek vízszintje szinte kivétel nélkül csökken. A Csád-tó rövidesen kiszárad, utánpótlására a szakértők jelenleg nem látnak reális esélyt. A Tanganyika-tó, a Malawi-tó, vagy a Viktória-tó esetében azonban biztatóbb a helyzet, hiszen több kivitelezhetőnek tűnő vészforgatókönyv is készült arra az esetre, ha a vízszint a kritikus pont alá süllyedne. A Nílus egyik forrásának számító Viktória-tó helyzete különösen érdekes, ökológiai romlása politikai-gazdasági feszültségeket egyaránt magában hordoz. A tó alapvetően sekélynek számít, átlagmélysége nem éri el a 40 métert és bár kiterjedése óriási (a föld második legnagyobb tavának tartott Viktória partvo-

nalának hossza 3500 km), vízmennyisége csupán hatoda a Tanganyika-tóénak. Vízutánpótlásának 85%-a felszíni forrásokból származik. Ezek közül a legfontosabb a Kagera folyó, amely Burundi és Ruanda hegyei között ered, s utóbbi, valamint Tanzánia között természetes határt képezve ömlik a Viktória-tóba. A hetvenes évektől kezdődően a csapadék mennyisége folyamatosan csökken a térségben, az átlaghőmérséklet azonban nem ingadozik. A klimatikus változások tehát olyan negatív tendenciákat indítottak el, melyek következtében felgyorsult a tó vizének párolgása. Mivel az utánpótlás mennyisége az esőhiány miatt apad, így az átlagos vízszint folyamatosan csökken. A másik fő probléma a halállomány ijesztő mértékű fogyása. A partvidéken élő, növekvő számú népesség szinte kizárólag az édesvízi halak fogyasztásából biztosítja fehérjeutánpótlását, esély sem mutatkozik arra, hogy a jövőben csökkenhet a halászat volumene. Míg húsz évvel ezelőtt egy halász akár 90-270 dollárt is meg tudott keresni havonta, addig manapság sokan már ki sem hajóznak reggelente, mondván, nem éri meg a több napos távollét. Sok tízezer család marad ezáltal jövedelem nélkül, számukra nincs más lehetőség, mint a költözés. Ezen családok fiataljai sok esetben az ugandai ADF (Allied Democratic Forces) lázadó csoportokhoz csapódnak, vagy nagyvárosi bűnözői hálózatok tagjai lesznek. A partmenti országok, Uganda, Kenya és Tanzánia – amellett, hogy egymást okolják a Viktória-tó problémáiért – folyamatosan keresik az együttműködési lehetőségeket. Uganda és Kenya komoly ipari kapacitásokat telepített a tó partjára, a cukorgyárakból, gyapotfeldolgozó és vegyi üzemekből nagy mennyiségű káros anyag kerül a tóba és a Viktória-Nílusba. Szudán és Egyiptom több ízben tiltakozott a szennyezések miatt, és úgy tűnik nem eredménytelenül, mivel Kenya az utóbbi években igyekszik nagyobb hangsúlyt fektetni a környezetvédelmi előírások betartására. Tanzánia népességének 18%-a, 6,3 millió ember él a Viktória-tó partvidékén, ennek ellenére az itt található régiók meglehetősen fejletlenek az ország keleti körzeteihez képest. A Kelet-afrikai Közösségen belül utóbbi ország állt a tó védelmét célzó kezdeményezések élére. A Viktória-tó Projekt (LVR) keretében Kampala, Nairobi és Dar es Salaam közös programokat dolgoz ki a tó fejlesztése érdekében, szorosabbra fűzik gazdasági-politikai kapcsolataikat, megosztják egymással a környezetvédelem és vízgazdálkodás területén szerzett tapasztalataikat. A közös gondolkodás elősegítheti a régió integrációjának folyamatát, közös projektek generálását. Erre szükség is lesz, ugyanis mindhárom ország bejelentette, komoly vízenergia beruházásokat terveznek az elkövetkező évtizedekben. A fejlesztések terén napjainkban Uganda jár legelőrébb, miután amerikai segítséggel 2003-ban megkezdte a Viktória-

Nílusra tervezett Bujagali-gát kivitelezését. A vízerőmű az előzetes számítások alapján a lakosság 95%-ának áramellátását biztosítaná. A beruházásnak sok ellenzője is akad, kenyai és szudáni tiltakozók mellett széleskörű civil összefogás bontakozott ki. A protestálók szerint a rendszer korántsem termelné meg a szükséges energiamennyiséget, összességében drága és tovább növelné a feszültséget a térség egyébként is instabil belpolitikai helyzetben lévő országai között.

Nyugat-Afrika

1968 és 1973 között eltérő földrajzi eloszlásban ugyan, de 15-30%-kal csökkent a csapadék mennyisége Nyugat-Afrikában, melynek eredményeképpen a térség három legfontosabb folyója, a Niger, a Volta és a Szenegál vízhozama 40%-kal esett vissza. Tekintve, hogy Nyugat-Afrika 17 állama összesen 25 vízgyűjtőterületen osztozik, e radikális változás állandó feszültséget gerjeszt az érintett folyómenti országok között. Nigéria és Niger a Niger folyó, Szenegál, Mauritánia és Mali a Szenegál folyó, Ghána és Burkina Faso a Volta folyó, míg Kamerun és Csád a Csád-tó vízmelegsége miatt került szembe egymással. Az említett országok egy része ráadásul a Száhel-övezetben található, ahol a globális klímaváltozás következtében kialakuló környezeti problémák, úgy mint a sivatagosodás, a vízhiány, a migráció és a szikesedés hatványozottan jelen vannak. A térség területileg jelentős országai, mint például Nigéria, Niger, vagy Mauritánia elsősorban a vízerőművekre építették és építik energiaellátásukat, illetve öntözési rendszerük vízzel való ellátását. A Niger folyóra összesen húsz vízerőmű építését tervezik a partmenti országok, melyek közül Guinea és Benin külön-külön 4-5 gátat hozna létre. A csökkenő vízhozam és a nagy „vizes” projektek megvalósításának nehézségei önmagukban rejtik a konfliktus lehetőségét.

A jelenleg 130 millió lakosú Nigéria a nyolcvanas évektől küzd egyre súlyosabb energiahánnnyal. Abuja a kilencvenes években megkezdett két nagy „vizes” projekt megvalósításában látja a helyzet megoldását. Bár a 4100 km hosszú Niger folyóra tervezett Kainji és Jebba vízerőmű beruházási költségei elérik a 135 millió dollárt, előreláthatólag 1,6 millió hektár, eddig terméketlen terület kerül művelés alá, mely egyrészt enyhíthet az északról, a Szahara térhódítása miatt elköltöző fölművesek százezreinek helyzetén, másrészt a gátak által termelt energia megoldhatja – ha csak ideiglenesen is – az érintett területek gondjait. A feszültség azonban fokozódhat is, mivel a folyó felsőbb részein található Niger és Mali is bejelentette, hogy két gát építését tervezi a Nigerre. Nigériai szakértők attól tartanak, hogy a tervezett beruházások éves szinten akár 10%-kal csökkenthetik a folyó vízhozamát, ez pedig veszélyezteti Abuja terveit. A két szomszéd-

ját bíráló ország azonban szintén nem marad adós átgondolatlan projektekkel. A nyugat-afrikai nagyhatalom a Nigert – és közvetve a Csád-tavat – tápláló Yobe folyón 1972 és 1992 között két hatalmas gátat (Tiga, Challawa) épített, óriási területeket vonva ezáltal öntözés alá. A hidrológiai, gazdasági és ökológiai szempontokat figyelmen kívül hagyó beruházások következtében a Yobe vízhozama 60%-kal csökkent a nyolcvanas évek elejére. Ennek következtében jelenleg a folyó alig 1%-ban járul hozzá a Csád-tó vízellátásához. A csökkenő vízmennyiség kritikus helyzetbe hozta Nigéria több autonóm régióját, melyek erőteljesen tiltakoztak a kormányzatnál az építkezések miatt, mire a nyomásnak engedve 1999-ben a szövetségi kabinet érdekegyeztető tanácsot hívott össze, amely azóta is folyamatosan közvetíti a Yobe folyó mentén élő farmerek kéréseit a hatóságok felé.

A Volta folyó (Fekete-, Fehér-, és Vörös-Volta) megosztása miatt a hetvenes évektől kezdődően éleződött Ghána és a Felső-Volta Köztársaság (1984-től Burkina Faso) között a viszony. Accra 1965-ben kezdte meg történelme legnagyobb vízügyi beruházását, melynek keretében létrehozta az Akosombo vízerőművet és a Volta tavat. Ez utóbbi 8500 km² kiterjedésével jelenleg a legnagyobb mesterséges tó a világon. Az Akosombo kiemelten fontos Ghána számára, hiszen a gát fedezi a gyors gazdasági növekedést produkáló ország energiaellátásának 95%-át. Néhány aszályos évet követően 1998-ra azonban oly mértékben csökkent a Fekete- és Fehér-Volta vízhozama, hogy az már veszélyeztette a vízerőmű működését is. Burkina Faso már a nyolcvanas évek végén bejelentette, három gát építését tervezi, de ekkor még Ghána megnyugtató válaszokat kapott a vízhozamot érintő kérdéseire. A kilencvenes évekre azonban Burkina Faso gondjai megszorodtak, a kormánynak mielőbb megoldást kellett találnia a gyors ütemben növekvő lakosságszám okozta népességügyi gondokra. Elsőként a főváros, Ouagadougou vízellátási problémáit orvosló Ziga-gát építését jelentették be, majd nem sokkal később újabb projektek tervei kerültek napirendre, melyek nem kevesebb, mint 1500 kisebb vízügyi beruházást tartalmaztak. A helyzet végül odáig fajult, hogy Ghána 1999-ben fegyveres beavatkozást helyezett kilátásba, miután Burkina Faso a Bagre-gát építési munkálatai során több mint 7000 hektárnyi mezőgazdasági területet árasztott el vízzel Észak-Ghánában. A problémákat növeli továbbá, hogy a folyó nagymértékben szennyezett, az őshonos növényzet pusztul, miközben a vízi jácint, a vízi kaktusz, valamint különféle kagylófajták pedig elszaporodnak. Jelenleg nincs sok esély a konfliktus belátható időn belüli rendezésére, mivel kompromisszumra egyik fél sem hajlandó.

▲ Kariba-vízerőműrendszer (Zambia) fotó: ChanMuk

A nyolcvanas évek végén nyílt fegyveres összecsapásokhoz vezetett a Szenegál és Mauritánia között természetes határvonalnak számító, 1790 km hosszú Szenegál folyó túlhatalomlata miatt egyre éleződő konfliktus. Mauritánia területének legnagyobb része sivatag és félsivatagos legelő, a lakosság fő megélhetési forrása – Afrika sok más országához hasonlóan – a mezőgazdaság. A hetvenes években több, egymást követő aszály nyomán országszerte krónikus éhezési jelek mutatkoztak, melynek enyhítése érdekében a kormány a terméshozamok növelését határozta el. A folyamatos öntözés lehetőségének biztosítására a mauritániai kabinet tőkebefektetéssel járult hozzá a Bafing folyón, Mali területén, valamint a Szenegál torkolatánál, Szenegálban egy-egy gát (Manantali-, illetve Diama-gát) megépítéséhez. A három állam által közösen finanszírozott és kivitelezett vízerőmű építkezések 1988-ra fejeződtek be. Túlnyomórészt a már említett környezeti tényezők és egyéb politikai nézeteltérések hatására az együttműködés azonban zátonyra futott, pedig a Szenegál folyó használatáról már 1963-ban történtek egyeztetések egy vegyesbizottság keretében. A megbeszéléseket Mali, Mauritánia, Guinea és Szenegál 1972-ben formalizálta, létrehozva a Szenegál Fejlesztési Szervezetet (SDO). Az aszályos időszakot követően az SDO keretein belüli kooperáció megfeneklett, Mali tiltakozása mellett mind Szenegál, mind pedig Mauritánia önálló projektekre kezdett. Mivel az öntözés lehetőségének megteremtése nyomán jelentősen emelkedett a Szenegál menti földek értéke, a mauritániai mórok vezetett kormányzat úgy döntött, kisajátítja a szomszédos Szenegál tulajdonában lévő, parti területeket is. Ennek következtében majd' hetvenezer szenegáli földműves volt kénytelen elhagyni azt a földet, mely mindaddig elsődleges megélhetésüket

biztosította. 1987 és 1989 között a szembenálló felek több ízben is összecaptak, a patthelyzetet eredményező harcokban százak haltak meg. A kilencvenes évek során francia, német és szaúdi diplomáciai közbenjárásra közeledni kezdett a szembenálló felek álláspontja. Ígéretet kaptak: amennyiben megegyezésre jutnak, számos mezőgazdasági és vízgazdálkodási projekt valósulhat meg külföldi finanszírozásból. A vitás felek elsősorban arra kerestek megoldást, miként osszák meg egymás között a vízerőművek működtetési költségeit, illetve miként kompenzálják Malit a csökkenő vízhozam miatt. Végül a 2000-es évek elején született meg az a megállapodás, amely remélhetőleg hosszútávon rendezi a Szenegál folyó mentén található országok nézeteltéréseit.

Dél-Afrika

A környezeti kihívásokra adott válaszlépések kialakításának érdekében létrejövő kooperációknak rendszerint kisebb médiavisszhangjuk van, mint az erőszakos konfliktusoknak. Vannak országok, melyek gazdasági, illetve katonai potenciáljuk alapján kiharcolják a regionális politikai vezető szerepet, majd azt kihasználva „ráveszik” a szomszédos országokat, hogy kössenek velük kereskedelmi megállapodásokat létfontosságú nyersanyagok cseréjéről. Remek példa erre az egyre nagyobb nyersanyag gondokkal küzdő Dél-afrikai Köztársaság, melynek folyói szennyezettek, iparának és mezőgazdaságának pedig mind több vízre van szüksége. 1986-ban Pretoria segítséget nyújtott a lesothoi kormányzat elleni katonai puccshoz, az új vezetés pedig harminc éven át tartó, hiábavaló tárgyalásokat követően, néhány hónap alatt megegyezett a vízkereskedelem feltételeiről. Lesotho jelenlegi egyetlen valós és hosszú távú fejlődési esélye a végtelen mennyiségben rendelkezésre álló víz, a baszutok „fehér aranya”, illetve a vízenergia hasznosítása, a „szomszédal” közösen létrehozott Lesotho Highlands Water Project keretében. A dél-afrikai Pretoria-Witwatersrand-Vereening háromszög alkotta ipari régió számára az enklávé vize életbevágóan fontos, Maseru pedig nemcsak az anyagi ellentételezésből, hanem a vízgyűjtő-területek infrastruktúrájának technikai fejlesztéseiből is profitálhat.⁴

A Zambézi folyó vízgyűjtő-területén kilenc ország (Kongó Demokratikus Köztársaság, Angola, Zambia, Botswana, Namíbia, Zimbabwe, Malawi, Tanzánia és Mozambik) osztozik. A vízgazdálkodás terén kialakított együttműködés gyökerei az 1950-es évekre nyúlnak vissza, ekkor határozta el ugyanis Észak- és Dél-Rhodesia, hogy közös vízerőmű építésébe fognak. Az elektromos áramtermelés bővítését mindkét terület támogatta, ugyanis északon a rézbányászat fejlesztéséhez, délen pedig a térség iparának és mezőgazdaságának világkereskedelmi körforgásba való bekapcsolásához volt szükség hatalmas energiataralékra. A problémák megoldására hivatott Kariba vízerőműrendszer 1953 és 1963 között

épült meg, a mai Zambia és Zimbabwe határán 760 km hosszan kanyarog. A gát jelenleg a két ország áramelátásának 34%-át biztosítja. Zambia 1964-ben elnyert függetlenségének következtében a rhodesiai föderáció felbomlott, dönteni kellett tehát, hogy a beruházók milyen keretek között finanszírozzák a vízerőművet, és milyen arányban részesüljenek a megtermelt energiából. A felek úgy vélték, hogy egy közös bizottság, az ún. Közép-afrikai Energia Együttműködés (CAPCO) keretein belül fejazzék be a munkálatokat és egyeztessék a vitatott kérdéseket. A CAPCO-t két zambiai és két dél-rhodesiai miniszterből álló ellenőrző szerv felügyelete alá helyezték. A Zimbabwe függetlenségét (1980) követő zavaros időszakban nem került elő a vízerőmű ügye, egészen 1987-ig, amikor az üzemeltetők, a két ország parlamentjének felhatalmazásával létrehozták a Zambézi Hatóságot (ZRA), melynek fő feladata a folyómenti országok vízgazdálkodásának ellenőrzése, ajánlások tétele, fejlesztési tervek készítése volt. Napjainkban a Kariba-gátat a zambiai és zimbabwei kormányzat közösen működteti, a költségeket és a hasznot is fele-fele arányban megosztva. A ZRA hatásköre sokat gyengült, az operatív munkát az igazgatótestület irányítja, melyet a közös minisztertanács felügyel. 1987-ben Botswana, Mozambik, Tanzánia, Zimbabwe és Zambia közös akciótervet (ZACPLAN) készített a Zambézi folyó jövőbeni felhasználása kapcsán. A terv összesen 19 projektet tartalmazott, melyeket az ENSZ is támogatott, azonban főképpen politikai akarat híján ezek közül csupán egy valósult meg. 2002-ben a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) titkársága kezdett tárgyalásokat az érintett országokkal a Zambézi vízfelhasználásáról. Ezek eredményeként jött létre 2004-ben a Zambézi Vízgazdálkodási Bizottság (ZAMCOM), amely átfogó programot készít és felügyel a folyó fenntartható fejlesztése kapcsán.

A kontinens egyik legtitisztább folyója, az Okavango Angola, Botswana és Namíbia területén kanyarog. Deltavidéke, amely Afrika egyik legértelenebb természeti csodája, Botswana belsejében található. A polgárháborútól sújtott Angola korábban nem fektetett hangsúlyt a folyó vízének hasznosítására, míg Botswana és Namíbia kisebb mezőgazdasági projekteket leszámítva kizárólag kommunális fogyasztásra használta. A népesség növekedésével párhuzamosan utóbbi két ország a kilencvenes évek elején fejlesztésekbe fogott, melyek eredményeként újabb mezőgazdasági területeket vontak művelés alá. A közös projektek megvalósításának jegyében már 1994-ben létrejött egy bizottság (OKACOM), amely az Okavango-medence országainak fejlesztési terveit volt hivatott összehangolni. Rövid időn belül kiderült azonban, hogy a bizottságban résztvevő partnerek érdekei egészen eltérőek, Botswana és Namíbia nem akarják figyelembe venni Angola növekvő igényeit, ragaszkodnak a jelenlegi vízkiemelési megállapodásokhoz. Namíbia és Angola helyzete különösen kényes, hiszen a folyó több

„–Dr. Livingstone, ha jól sejttem?
– Igen, így hívnak.”

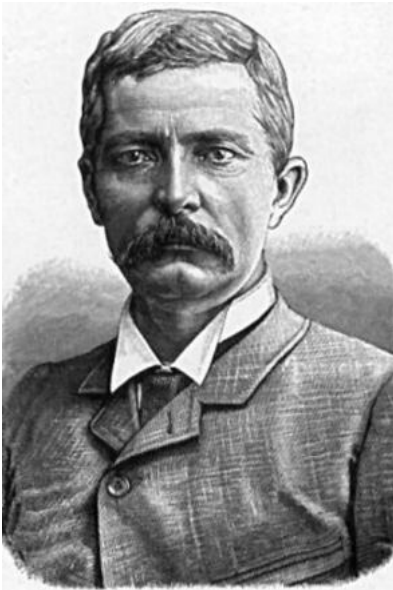
A walesi születésű újságíró és Afrika-kutatót erről a mondatáról ismerik a legtöbben, holott lehet, el sem hangzott a híres, angol hidegvérre oly jellemző párbeszéd.

Henry Morton Stanley-t nemrég megjelent életrajzi könyvében hazudozóként állítja be Tim Jeal. Az előkerített bizonyítékok fényt derítenek Stanley fiatalkorára, „kölcsonvett” nevére (Stanley ugyanis John Rowlands-ként született, nevét egy amerikai gyapot-mágnástól vételezte), és afrikai útjaira.

A skót származású Livingstone a 19. század közepétől számos expedíciót szervezett Afrikába, 1866-ban a Nílus forrásának keresésére indult. Az expedíció közben azonban nyoma veszett, haláláról szóló hírek érkeztek Európába és Amerikába.

Sir Henry Morton Stanley

David Livingstone megtalálója

A nagy példányszámú New York Heraldnál tengerentúli tudósítóként dolgozó Stanley kiadója megbízásából indult Livingstone keresésére. Stanley – utólag egyre inkább kiszínezettnek tűnő – elbeszélésében így emlékszik arra a pillanatra, amikor megkérdezte, mennyit költhet az útra: „*Költs 1000 fontot most, ha elköltötted, van még 1000 font. Ha azt is elköltötted van még 1000, ha azt is, van még 1000 és így tovább... Csak találd meg Livingstone-t!*”

Stanley 1871 márciusában hatalmas kísérettel indult el Zanzibárból, az út azonban rémálommá vált. Stanley, hogy egyben tartsa a menetet és megvédje magát a rájuk támadó törzsektől, brutális eszközökhöz folyamodott, teherhordóit sokszor megkorbácsoltatta. A történetírás ugyan megfakította tettei súlyát, és a kor más felfedezői is sokszor hasonlóan – ha nem durvábban – jártak el. Stanley nevét az útjába eső vidékeken mindmáig az erőszak színönimájaként emlegetik.

Livingstone-t 1871. november 10-én találta meg, ekkor hangzott el a fent idézett párbeszéd. Amennyiben elhangzott... A Stanley naplójából hiányzó két oldal és a Livingstone írásaiban egyáltalán nem említett esemény mindenesetre felerősítette a kételkedő hangokat.

Stanley kis időre csatlakozott az akkor már betegeskedő Livingstone-hoz és együtt térképezték fel a Tanganyika-tótól északra fekvő területeket. Kutatásaik során megállapították, hogy nincs kapcsolat a tó és a Nílus között. A következő év márciusában Stanley hazautazott, Livingstone viszont betegsége ellenére sem volt hajlandó visszatérni, a Viktória-tó vidékén folytatta a Nílus-források kutatását. A skót utazó 1873. május elsején hunyt el a mai Zambia területén fekvő Chitambo faluban. Stanley nagy hírnévre tett szert hazatérése után, több afrikai útjához is finansziális támogatást kapott.

Az újságíró afrikai tevékenységét a későbbiek során is viták övezték, közvetve felelőssé tették azért, hogy II. Lipót belga király megszerezte a Kongói Szabadállamot (Stanley a király küldöttjeként segédkezett a terület „leigázásában”, noha mára biztossá vált: II. Lipót nem közölte vele igazi céljait és Stanley rögtön otthagya megbízását, amint szembesült a szomorú valósággal). Élete vége felé megpróbálta tisztázni magát a vádak alól, melyek szerint afrikai expedícióit erőszak és brutalitás kísérte. 1904-ben Londonban hunyt el.

száz kilométer hosszan a szomszédos országok közötti határként is funkcionál. Botswana 1996-ban a Ramsari Egyezményre⁵ hivatkozva bejelentette, hogy minden erővel megakadályozza Windhoek és Luanda folyamgazdálkodási terveit, mert azok negatív hatással lennének egyrészt az Okavango-deltára, másrészt közvetve a belső területek turizmusára, közlekedésére és iparára. Botswana kezdeményezésére széles nemzetközi összefogás jött létre, amelyben a nagy, multinacionális NGO-k mellett kisebb, helyi civil szervezetek képviseltették magukat. A vízgondokkal küzdő Namíbia arra hivatkozott, hogy el kell látnia az ország belsejében élő, növekvő népességét, míg Angola világhossá tette, hogy főképpen déli szomszédjának meg gondolatlan vízgazdálkodása miatt kényszerül lépéseket tenni az Okavango vízének „megvédelése” érdekében. A luandai kormányzat részéről több olyan nyilatkozat látott napvilágot, melyek arra utaltak, hogy akár fegyveres úton is biztosítani fogják a számukra szükséges vízhozamot. Az ellentétek elsimításáért felelős OKACOM egyelőre nem képes megfelelni az elvárásoknak, s bár Angola aktív résztvevője a tárgyalásoknak, a megegyezés még várat magára.

Mint láthattuk, egymástól nagy földrajzi távolságokra lévő térségek hasonló vízproblémákkal küzdenek, melyek fókuszában a növekvő népesség kommunális vízfelhasználása, a fejlődő ipar és mezőgazdaság fenntarthatatlan vízgazdálkodása, a vízszennyezés és a politikai-gazdasági érdekellentétek állnak. Ha arra gondolunk, hogy egy New Yorkban élő ember nem egészen 1 dollárt, míg egy accrai lakos ennek háromszorosát fizeti ki egy köbméter vízért, egy Dar es Salaamban lakó 166 litert, míg egy vidéki tanzániai alig 12 litert fogyaszt egy nap, a zambiai „felső tízezer” ingatlanjainak alig 20%-ban van folyó víz, akkor biztosak lehetünk abban, hogy a vízgondok egyre inkább a fekete kontinens napi kihívásaivá válnak. Líbia, Mauritánia, Burkina Faso, Etió-

pia, Szomália, Mali, Niger és Kenya helyzete kétségbeejtőnek tűnik, de az afrikai országok szinte mindegyike küzd valamilyen „vizes” problémával. Írásomban igyekeztem Afrika minden térségével foglalkozni, kiemelve azokat a tipikus példákat, melyek megvilágítják az egyes konfliktusok gyökereit. Számos kezdeményezés és több tucat program fut napjainkban, melyek orvosolni hivatottak a vízgondokat, de ezeket csak az afrikai emberek oldhatják meg, a nemzetközi közösségnek pedig figyelemmel kell kísérnie a törekvéseket és minden segítséget meg kell adnia a kontinensnek. A Kongó folyóval a következő számban részletesen is foglalkozunk, ezért jelen tanulmányban erre nem tértem ki.

Jegyzetek

- 1 Szubszaharai Afrika, Dél- és Délkelet-Ázsia, Közép- és Dél-Amerika egyes országai.
- 2 Rajasekaram, V., Simonovic, S. P., Nandalal, K. W.: Decision Support System for Reservoir Water Management Conflict Resolution. In: Journal of Water Resources Planning and Management, ASCE. November/December 2005.
- 3 Thomas Homer-Dixon: Környezet, szűkösség, erőszak. Typotex Kiadó, 2004. 14.
- 4 lásd bővebben: Morenth Péter cikkét.
- 5 Az 1971-es megállapodás elsősorban természetvédelmi célból született, a nemzetközi jelentőségű vizes területek élővilágának megvédésére vonatkozott.

Felhasznált irodalom

- Homer-Dixon, T.: Környezet, szűkösség, erőszak. Typotex Kiadó, Budapest, 2004.
- Klaphake, A. and Scheumann, W.: Understanding transboundary water cooperation: Evidence from Africa. Technical University of Berlin, 2006.
- Niasse, M.: Climate-Induced Water Conflict Risks in West Africa: Recognizing and Coping with Increasing Climate Impacts on Shared Watercourses. Centre for the Study of Civil War, International Peace Research Institute. Oslo, 2005.
- Parker, D. D. and Tsui, Y. (eds.): Decentralization and Coordination of Water Resource Management. Kluwer Academic Publishers, Boston, 1997.
- Rakonczai, J.: Globális környezeti problémák. Lazi Könyvkiadó Kft. 2003.
- Lake Victoria Region. Strategic Conflict Analysis. SIDA, Stockholm, May 2004.
- Watkins, K. (ed.): Human Development Report 2006. UNDP. New York, 2006.

forrás: <http://photo.state.gov>

*Katse-gát
A szerző fotóival*

A lesothoi vízprojekt

Példamutató megoldás a vízhasznosításra
és a korrupció legyőzésére Afrikában

Morenth Péter

Bevezetés

„**AZ** Afrikával kapcsolatos napirend legfontosabb témája a vízügy kell legyen” – jelentette ki Armando Guebuza mozambiki elnök 2008. július 1-jén az Afrikai Unió (AU) Sharm el-Sheikhben megrendezett tizenegyedik csúcstalálkozóján. Az államfő kérte, az egységszervezet erősítse meg elkötelezettségét a vízügy, a vízforrások és a köztisztaság terén. A megbeszélések „A Millenniumi Fejlesztési Célkitűzések (MDG) véghezvitele a vízügy és köztisztaságügy tekintetében” elnevezés és isze alatt zajlottak.

„A jelenlegi tárgyalás rendkívül fontos, hiszen itt megoszthatjuk tapasztalatainkat, annak érdekében, hogy közös nevezőre jussunk a vízgazdálkodás módszereiben” – mondta Guebuza. „Együttal erősíti a közös akaratunkat, hogy olyan formulákat találjunk, melyek a készletek igazságosabb és fenntarthatóbb felhasználásának kedveznek”.

A víz – hangsúlyozta – központi szerepet játszik az emberi faj túlélésében, a biodiverzitás megőrzésében, a gazdasági és szociális fejlődésben. Guebuza sürgette a módszerek tökéletesítését, hogy mielőbb a társadalom minden igényét kielégítő mennyiségben garantálni lehessen a jó minőségű víz elérhetőségét. „Az aktuális előrejelzések szerint, a jelenlegi megvalósuló ütem mellett a millenniumi célkitűzések teljesíthetőek, de ennek ténye nem elegendő. Tudatában vagyunk annak, hogy rengeteg honfitársunk továbbra is kénytelen nagy távolságokat megtenni az éltető folyadékért.” – mondta Guebuza.¹

Ugyanerre a megállapításra jutott az Afrikai Fejlesztési Bank (AfDB) is, amelynek a jelentését szintén az AU találkozó keretében mutatták be. Az AfDB² által prezentált riport szerint Afrika előreláthatólag képtelen lesz teljesíteni a Millenniumi Fejlesztési Célkitűzések víz- és köztisztaságügyi előírásait, azaz, ha nem javul a helyzet, 2015-re a földrész lakosságának mindössze 41%-a jut majd ivóvízhez, és 68%-a megfelelő köztisztasághoz.

Korrupció a vízágazatban

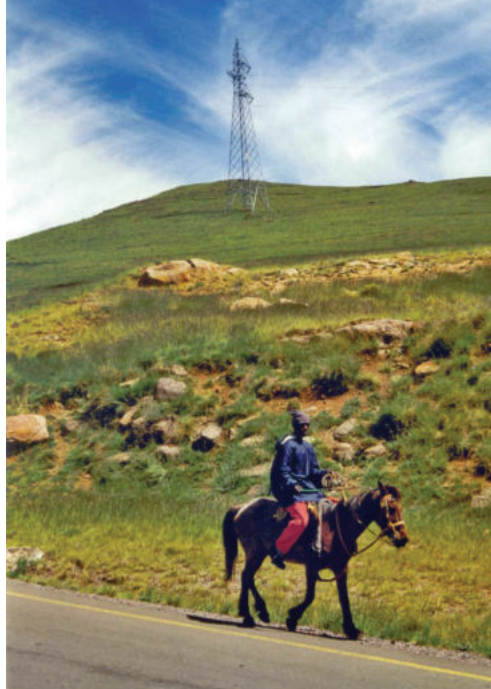
„A víz pótolhatatlan erőforrás. Létfenntartású eleme az egészségünknek, az élelmezésbiztonságnak, az energiatartalékoknak és az ökoszisztémának. Azonban a korrupció a vízügy minden részlegét megfertőzi” – mondta Huguette Labelle, a Transparency International elnöke.

Bátor nyilatkozata az első olyan kijelentés, amely elismeri a korrupció hatásait a vízpar különböző területei kapcsán: felfedi a problémákat a vízszállítás kiszűrt megvesztegetéseitől a mezőgazdaság és vízenergia-szektor beszerzéseit érintő pénzek eliskasztásáig, az ipari légszennyezés eltussolásától a vízgazdálkodás statisztikai adatainak manipulálásáig.

„A korrupció alapvetően kormányzati probléma, ennek ellenére nem fordítanak rá kellő figyelmet a környezetvédelmi fenntarthatóságot, fejlesztést és élelmezésbiztonságot szem előtt tartó globális kezdeményezések. Ennek változnia kell” – tette hozzá Labelle. A vízkrízis tagadhatatlanul jelen van, és a szóban forgó korrupciós ügyek megoldása egyre sürgetőbb. Világszerte több mint egymilliárdan élnek biztos ivóvízkészlet híján, s több mint kétmilliárd ember számára nem adottak az alapvető higiéniai körülmények. Mindezek súlyosan hátráltatják a szegénység elleni küzdelmet.

A Transparency International 2008-as jelentése szerint a korrupció, a vízipar minden területére kiterjed, a vízkészlet kezeléstől az öntözésszervezésen és a vízerőművek működtetésén át az ivóvíz szolgáltatásig. A dokumentumban alapos esettanulmányokkal és praktikus reformjavaslatokkal tudósok és professzorok tárgyalják a korrupció ágazatra mért hatásait. A jelentés betekintést nyújt a korrupciógyanus beruházásokba, egyúttal nagy hangsúlyt fektetve az új módszerekre, illetve az anti-korrupciós stratégiákra összefoglalja az e terén folytatott kutatásokat.³

***Az Afrikai Fejlesztési Bank vezető szerepe** Donald Kaberuka, az Afrikai Fejlesztési Bank (AfDB) elnökének közlése szerint, szervezete 4,5 milliárd dollárt költ különböző beruházásokra, melyek segítségével 2010-ig 46%-ra kívánják növelni az ivóvíz hozzáférhetőségét a kontinensen.*

▲ *Múlt és jelen*

A példamutató megoldás

A fentiek tükrében érdemes részleteiben is kitérni arra a példaértékű technikai és gazdasági megoldásokat felvonultató vízügyi együttműködésre, mely a Lesothoi Királyság és a Dél-afrikai Köztársaság közös akarata és összefogása eredményeképpen jött létre. Némileg háttérben maradván napjainkban olyan méretű, és egyben jelentőségű technikai beruházás valósul meg a kontinens déli felén, amely iránymutató lehet valamennyi ország számára a vízfelhasználás és az ehhez kapcsolódó korrupció legyőzése terén.

A beruházás Afrika eddigi legnagyobb vízszállítási projektje. Teljes költségét a 2020-as megvalósítás idejére mintegy 8 milliárd dollárra becsülik. Amikor 2004. március 17-én Thabo Mbeki dél-afrikai államfő és III. Letsie, Lesotho királya felavatta a Lesotho Hegyvidéki Víz Projekt (LHWP) legújabb szakaszát, az ünnepségen Mbeki elnök a két ország közös hasznáról beszélt, és a beruházást Lesotho „fehér aranybányájának” nevezte.

„Ez a projekt Dél-Afrika számára a vízkészletek hosszútávú biztosítását jelenti, a gazdasági és kommunális ellátás szempontjából egyaránt. Lesotho pedig az épülő infrastruktúra, a kommunikációs fejlesztések, az elektromos rendszer, az egészségügyi létesítmények, az új munkalehetőségek és a javuló vízellátás előnyeinek túl még jelentős anyagi bevételekre is szert tehet” – nyilatkozta Mbeki.

2003 novemberében a Dél-afrikai Műszaki Intézet (South African Institution of Civil Engineering) az „évszázad projektjének” nevezte az LHWP-t. Kiemelték többek közt „a dél-afrikai és basothok élet színvonalának nagymértékű javulását, a két ország gazdaságának fejlődését, a környezetvédelmi szempontok figyelembe vételét és a projekt átfogó, pontos és hatékony igazgatását.”

A Lesothoi Hegyvidéki Víz Projekt (LHWP)

A nagy jelentőségű beruházás keretében a lesothoi és a dél-afrikai kormány egy vízi erőművekkel egybekötött, a két ország területén gátak és csatornák kiépülésével járó, komplex vízszállítási rendszer kialakításáról állapodott meg. Lesothoban a Malibamatso, a Matsoku, a Senquyane és a Senqu (Orange) folyó, Dél-Afrikában pedig a Vaal folyó vize látja el Afrika legnagyobb vízszállítási rendszerét.

A projekt kiemelt céljai között szerepel Közép-Gauteng tartomány, vagyis a Dél-afrikai Köztársaság ipari és bányászati központjának vízszükségleti biztosítása, valamint a nagyesszerű folyamatok kihasználva Lesotho energetikai igényeinek majd' 100%-os kielégítése.

A projektben rejlő lehetőségeket már 1950-ben felfedezték, a tényleges kivitelezés azonban csak 1984-ben kezdődött meg, miután a német-angol Lahmeyer MacDonald konzorcium 1983 és 1986 augusztusa között elkészítette a teljes megvalósíthatósági tanulmányt.

Előnyök a két ország számára

Lesotho a világ legfejletlenebb országai közé tartozik. A vízen kívül nincs más jelentős természeti erőforrása, s annak is csak kevesebb, mint 6%-át használja fel saját fogyasztásra. Az ország vízforrásai bőven meghaladják a jövőben várható hazai szükséglet mértékét, még az öntözőrendszerek kialakítását és az általános, valamint az életszínvonal fejlesztésére irányuló szükségleteket is figyelembe véve. A rendelkezésre álló vízmennyiség körülbelül 150 m³ összegyűjtését tenné lehetővé másodpercenként, míg a jelenlegi fogyasztás nem haladja meg a másodpercenkénti 2 m³-t.

A kormány elsődleges célja ennek alapján, hogy a lehető legnagyobb hasznot teremtve értékesítse az ország vízfeleslegét. Az LHWP bevételei megosztanak a két ország között, Dél-Afrika a projektből származó jövedelmének 56%-át használati díj formájában kifizeti Lesothonak. Az első szakasz alatt ez mintegy évi 33 millió eurónak megfelelő összeget jelent, ami a királyság GDP-jének 4%-át, illetve az állami bevételek 10%-át teszi ki, jelentős bevételi forrást teremtve az egyéb fejlesztési beruházásokhoz.

Dél-Afrika alapvetően száraz ország, időszakos aszályokkal és rendszertelen esőzésekkel. A vízhez való hozzájutás lehetősége is rendkívül egyenlőtlenül oszlik meg az ország területén, a lakosság bizonyos része még mindig nem részesül stabil és megfelelő ellátásban. Az LHWP beruházást megelőzően a krónikus vízhiány leginkább a sűrűn lakott Gauteng térségét sújtotta. Ahhoz képest, hogy Dél-Afrika az ott élő több mint tíz millió embernek köszönheti GDP-jének 60%-át, a tartomány mégis a világ azon kevés urbanizált területei közé tartozik, amely csak nagyon minimális természetes vízforrással rendelkezik. A további készletek felkutatása mára az egyik legfontosabb és legsürgetőbb ten-

▲ *Mohale-gát*

nivalóvá vált a régióban. A tapasztalatok szerint a vízszállítási beruházások jelentik a leggazdaságosabb megoldást, s ennek elfogadása vezetett az LHWP megvalósításához. Az első szakasz (1A és 1B) megépítése évente 30 millió dollár megtakarítást hozott Dél-Afrika vízfelhasználóinak.

A projekt már a kezdetekkor kedvező hatással volt Lesotho infrastruktúrájára. A kijelölt építkezési területek megközelíthetősége érdekében több száz kilométernyi burkolt utat adtak át, továbbá a gátak környékén kialakított ugyan földes, ám megfelelően kivitelezett bekötőutak is javították a hegyvidéki falvak közötti közlekedést.

A beruházás környezeti és társadalmi hatásai

A vízi beruházás Lesotho hegyvidékeinek legkevésbé lakott területeit érinti, az 1A szakasz munkálatai során 347 családot azonban így is át kellett telepíteni, és további 450-re várt ugyanez a sors az 1B szakaszban. Az 1A szakasz károsultjai utólagos többletkompenzációban is részesültek.⁴

Az utóbbi két évtizedben a mérnökök hasznos ismereteket szereztek a gátépítések különböző hatásairól, speciális kutatásokat végeztek, melyek eredményeit felhasználták már a tervezéskor. A megvalósítás és a működtetés kapcsán különös figyelmet fordítottak arra, hogy minden esetben a legújabb tudományos eredményeket, módszereket alkalmazzák, szoros együttműködésben a Világbankkal. Kitűnő példák e preventív kutatásokra a víz, folyókba történő bevezetéséről folytatott tanulmányok, valamint az 1A beruházás kárpótlási ügyei kapcsán levont tanulságok, melyeket már megfontoltak az 1B kivitelezésekor.

A környezetvédelmi és társadalmi intézkedésekhez az 1B szakasz beruházási értékének 10%-át kitevő – 115 millió eurós nagyságrendű – támogatást rendeltek. Ez, illetve a beruházás által generált egyéb bevételek – így például az építkezés kapcsán kirótt adók, valamint a vízvezetésből származó hasznok – egy erre a célra létrehozott alapba kerülnek. Az alap felhasználását rendszeresen ellenőrzik, költségvetését a Világbank felügyeli.

A projektben szintén részt vállaló Európai Befektetési Bank álláspontja szerint, a lesothoi hegyvidékeken élő családok életszínvonala, a kényszerű áttelepülés ellenére emelkedni fog, hiszen új lakókörnyezetükben kedvezőbb infrastrukturális feltételek várják majd őket. Ezen kívül szakmai átképzéseket teremtenek számukra, valamint személyre szabott társadalmi segélyeket, illetve munkahelyteremtő programokat intézményesítenek.

A LHWP építésének tervezett fázisai

1A fázis (megvalósult)

- Katse-gát (1950 millió m³)
- transzferalagút (45 km)
- Muela-erőmű (72 MW)
- Muela-gát
- szállítóalagút (37 km)

1B fázis (megvalósult)

- Mohale-gát (958 millió m³)
- összekötő alagút (30 km)
- Matsoku Wier és transzferalagút (6,4 km)

2 fázis (megépítése később várható)

- Mashai-gát a Senqu folyón (3306 millió m³)

- szivattyúegység és szállítóalagút a Katse-gáttól az Ash folyóig

3 fázis (megépítése később várható)

- Tsoelike-gát, a Senqu és a Tsoelike folyók találkozásánál, a Mashai-gáttól kb. 90 km-re a folyásirány mentén (2223 millió m³)
- szivattyúállomás

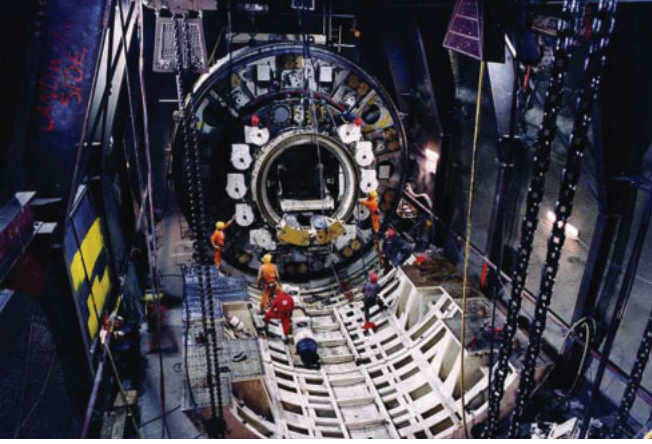
4 fázis (megépítése később várható)

- Ntoahae-gát (a Tsoelike gáttól 40 km-re, a Senqu folyó alsó szakaszán)
- szivattyúállomás

forrás: www.lhwp.org.ls

A részletes megvalósíthatósági tanulmány a következő területekre tér ki:

víztani vizsgálatok, geo-technikai és építési anyagok vizsgálata, környezeti és társadalmi hatások, topográfiai vizsgálatok és térképezés, menedzsment és munkaerő tanulmányok, jogi környezet, infrastruktúra, grafikai tervek, projekt-költség tervek, gazdasági és pénzügyi tervezés

▲ A fűrőpajzs munkában

A nagy projekt

A beruházás színtere, a térség természeti jellemzői

A Senqu (Orange) folyó Lesotho hegyvidékes részén ered, nyugati irányban halad és megközelítőleg 2000 km hosszan kanyarog, mielőtt az Atlanti-óceánba torkolna. Félúton ömlik bele északkeleti irányból a Vaal folyó. Bár Lesotho hegyvidékes területein a Senqu (Orange) folyó vízgyűjtő területének mindössze 5%-a található, a völgyes részekben felduzzadó források fele mégis itt ered. A hegyekből eredő víz jó kémiai összetételű és alacsony üledéktartalmú.

Az LHWP által érintett területek a dél-afrikai Karoo-fennsíkon majdnem vízszintes üledékes kőrétegekből állnak, melyeket egy bazaltsáv fedd be, illetve doleritárkok szabdalnak. A földrajzi viszonyok jelentősen behatárolják az alagútépítési és alapozási lehetőségeket, valamint a felhasználható építőanyagok körét. Kizárólag a Clarens-környéki rétegekben található bazalt és homokkő biztosít megfelelő alagút-fűrési feltételeket. A kialakítandó hidak környezetében kedvezőtlenebbek a természeti és talajviszonyok, e helyeken kisebb szivárgásokra is számítaniuk kell az építéseknek. A Karoo-fennsík alacsonyabban fekvő területein a gyengébb üledékes kőzetek miatt a fűrési lehetőségek változóak.

A talajvíz-szivárgás a gátak környezetét leszámítva egyébként nem jelentős. A nedvességtartalomban bekövetkező változások miatt az iszapos és agyagos részek azonban állandó figyelmet igényelnek, mivel hamarabb szétesnek, és a tartásuk is gyengébb. A projekt keretében épített gátakat vagy bazaltos alapra (lásd Katse, Mohale és Matsoku), vagy (mint például a 'Muela esetén) homokkőre építik. Az alapozási feltételek valamennyi építési területen megfelelőnek nevezhetőek, a talaj kellő szilárdsággal s alacsony átteresztő képességgel bír.

A gátépítésekben származó dolerit, valamint a tömör, dolerites bazalt megfelelő alapanyag durva és finom beton készítéséhez is. A Katse- és a Mohale-gát

építésekor ezen adottságot ki is használták. Az első fázisba bevont területeken ugyan csak korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre homok és kavics, melyek pótlása némi többletköltséggel jár, azonban a Senqu folyó alsóbb szakaszain már jóval kedvezőbbek az ilyen vonatkozású feltételek, mely a későbbi fázisok esetében hasznos lehet.

A beruházás teljes területére gyenge tektonikus aktivitás jellemző, vagyis a földrengés-veszély elhanyagolható. Mindaddig egy esetben észleltek jelentősebb földmozgást, 1996-ban a Mapeleng közelében lévő Katse-gát építésekor, de azóta nem történt ehhez hasonló eset.

Előzetes tanulmányok

A Lesotho vizeiben rejlő lehetőségeket elsőként az ország akkori brit főbiztosa, Sir Evelyn Baring ismerte fel az 1950-es években. A dél-afrikai Ninham Shand mérnöki tanácsadó társaságot kérte fel arra, hogy tanulmányozzák a Maluti-hegységből eredő vizek felhasználási lehetőségeit, olyan megoldás után kutatva, mely gazdasági előnyöket nyújthat az ország lakóinak.

1967-68 között a lesothoi kormány a Ninham Shand-csoport közreműködésével kutatásokat folytatott az Oxbow közelében megvalósítható lehetőségekről. A tanulmány víztározók kialakítását javasolta a Malibamats'o folyó Oxbow-hoz és Pelanenghez közeli részein, melyekből alagutakon vezetnék vissza a vizet észak felé, Dél-Afrika irányába. 1971-ben a kormány további vizsgálatokat készíttetett a Binnie & Partners segítségével. A szervezet Pelaneng közelében egy 94 méter magasságú gát építését tanácsolata, mely számításaik szerint 8 m³/s mennyiségű vizet lenne képes szállítani Dél-Afrikába.

1974-ben aztán a Dél-afrikai Köztársaság felkérte Henry Oliviert és társait, a környező országok vonatkozásában készítsenek tanulmányokat a vízenergia felhasználásának lehetőségeiről. Az 1977-re elkészült jelentés tíz alternatívát vázolt fel annak kapcsán, miként lehetne vizet vezetni Lesothoból a Vaal vízgyűjtő területére, valamint hogy egy ilyen beruházásnak milyen vízügyi nyeresége adódna.

1978-ban látott napvilágot a Közös Előzetes Megvalósíthatósági Tanulmány (Joint Preliminary Feasibility Study), melynek kivitelezésében minden érintett kormány kijelölt tanácsadói közreműködtek. A következő évben aztán elkészült egy terv, mely felvázolta, hogy öt víztartály szakaszos kiépítésével a Malibamats'o és a Senqu (Orange) folyók, valamint Oxbow, Pelaneng, Soai, Polihali és Taung térségében miként lehetne egy 102 km hosszú csatornarendszerrel 35 m³/s mennyiségű vizet vezetni Dél-Afrikába. A beruházáshoz kapcsolódóan Lesotho vízügyi nyeresége szintén szerves részét alkotta a terveknek.

A két állam kormányainak elvárásaira épülő Közös Részletes Megvalósíthatósági Tanulmányt (Joint Detailed Feasibility Study) 1983 augusztusa és 1985 decembere között Lesotho részéről a Lahmeyer MacDonald konzorcium,⁵ dél-afrikai részről pedig az Olivier Shand konzorcium⁶ készítette el. A lesothoi érdekeket az LHWP hivatala (az LHDA és a JPTC jogelődje) képviselte, munkájukat a technikai felülvizsgálat terén az amerikai TAMS vállalat segítette.

A megvalósíthatósági tanulmány legfőbb célja egy, a felek számára kölcsönösen megfelelő alternatíva kiválasztása, valamint a projekt kivitelezhetőségének technikai, társadalmi, jogi, környezetvédelmi, gazdasági, illetve pénzügyi alátámasztása volt. A gazdasági megtérülés idejét a dokumentum 2020-ra jósolja, melyhez folyamatosan körülbelül 70 m³/s mennyiségű vizet kell kitermelni, és Lesothoból a csatorna-rendszeren keresztül Dél-Afrikába szállítani.

A beruházásból adódó vízenergiát a tervek szerint Lesothoban nyernék ki, ami jelentős mértékű függetlenséget hozna az ország elektromos ellátásában. A tanulmány megerősítette, hogy nincs olyan technikai, társadalmi, környezeti, jogi, gazdasági vagy pénzügyi megfontolás, mely megkérdőjelezné a megvalósításból származó előnyöket bármely fél számára. A biztonság kedvéért Lesotho azért felkért egy három főből álló független nemzetközi szakértői csoportot is, amely 1984 januárja és 1986 februárja között értékelte ki a megvalósíthatósági tanulmány előírásait. Ez idő alatt a szakemberek három alkalommal is ellátogattak az országba, valamint a projekt építési területeire.

A projekt megvalósítása

A Lesothoi Királyság és a Dél-afrikai Köztársaság kormánya 1986. október 24-én írta alá a LHWP megvalósításáról szóló egyezményt, mely alapján létrejött a projekt megvalósításában és közreműködésében a két országot közösen képviselő Közös Állandó Technikai Bizottság (Joint Permanent Technical Commission – JPTC). Az ütemezés szerint 1990 elején induló konkrét építkezési munkálatokat megelőzően, elkészült a részletes kivitelezési tanulmány is. Eszerint mindkét ország részt vesz az 1A és 1B jelű szakasz kivitelezésében, egyúttal biztosítják a további munkálatok szükséges előfeltételeit.

A javasolt négy szakaszból az 1A – mely magába foglalta a Maluti-hegységben található Katsénál egy gát felépítését, a dél-afrikai Ash folyóig egy 82 km hosszú transzfer-alagútsziszter kialakítását, továbbá a Muelánál egy vízerőmű, illetve ahhoz kapcsolódóan megfelelő infrastruktúra létrehozását – mára megvalósult. Az építkezést 1998-ban fejezték be, a rendszer jelenleg 17 m³/s mennyiségű vizet képes átvezetni a Dél-afrikai Köztársaság területére.

Az 1B jelű szakasz egységei – vagyis a Mohale-gát, egy 145 méter magas, betonburkolatú, kőből épített gát a Senqunyane folyón, mintegy 40 km-re délnyugatra Katsétól, továbbá egy 32 km hosszú transzfer-alagút a mohalei és katei víztározók között, valamint egy 19 m magas beton terelő-duzzasztó a Matsoku folyón, illetve ahhoz kapcsolódóan egy 5,6 km hosszúságú alagút – szintén készen vannak már. A mohalei víztározó és a matsokui duzzasztó összesen 11,7 m³/s

A KLIMAVÁLTOZÁS NAPJAINKBAN

A Brit Nemzetközösség Alapítvány rendezvényén, – amit a klímaváltozás témakörében szerveztek meg 2008. június 19-én Londonban, – környezetvédelmi szakértők kapcsolatot kerestek a klímaváltozás, a víz és az egészség között. E konferencia szervesen kapcsolódott az ugandai Kampalában 2007. november 25-én tartott, és két évente megrendezésre kerülő brit nemzetközösségi találkozóhoz. A tavalyi rendezvényen a közösség kormányfői jóváhagyták a „Viktória-tavi Nemzetközösségi klímaváltozási akciótérter” (Lake Victoria Commonwealth Climate Change Action Plan).

Az akciótérter legfontosabb eleme, hogy a fiatalok vállaljanak nagyobb szerepet a klímaváltozás elleni harcban, globális és helyi szinten egyaránt. „A gyermekek fontos szerepet játszanak a kockázatközösségekben; ez az egyik alapvető stratégia, amit

figyelembe kell vennünk a klímaváltozást érintő programok végrehajtása közben” – mondta David Harper professzor, az Egészségfejlesztés és Védelem brit részlegének főigazgatója a londoni rendezvény végén. Így folytatta: „A klímaváltozás több mint időjárás kérdé. Korunk egyik legveszélyesebb problémája, melynek mértéke a szabályozásokon is fog múlni.”

Saleemul Huq, a Nemzetközi Környezetvédelmi és Fejlesztési Intézet klímaváltozási részlegének igazgatója a kutatócsoportok és az állami szektor közelebbi együttműködésének fontosságáról, valamint tapasztalatcseréről és egymás támogatásáról beszélt. „A klímaváltozást nem tudjuk megakadályozni, de hozhatunk olyan intézkedéseket, melyek csökkentik a károkat, és segítük az érintett országokat az alkalmazkodásban.”

vízmennyiséggel növeli a Katse hozamát. E szakasz két ütemben, 2003-ban és 2004-ben zárult. A vízszállítás a Mohale-gáttól és a Matsoku folyótól a Katse-gát irányába, folyamatosan növeli a Dél-Afrikába jutatott víz mennyiségét, másodpercenként 26 m³-re.

A Katse Afrika legnagyobb, betonból készült gátja, míg a Mohale a legmagasabb kövel feltöltött építmény a kontinensen. Több mint 7,8 millió m³-nyi követ tartalmaz, melyeket még a betonbevonat előtt tömörítettek és helyeztek el a szerkezetben. A gát rugalmas folyási struktúrával rendelkezik, mely technika jó minőségű vizet garantál. Az infrastruktúrát érintően: az 1B szakasz munkálatai során három hegyi átjárót, 72 kilométernyi utat, 75 kilométernyi vezetékoszlopot, valamint több mint 100 házat építettek. A munkálatok csúcsideszakában több mint 8000 embert, köztük több külföldit foglalkoztattak.

A már elkészült szakaszok teljesítményvizsgálata alapján, az előzetes tervekben célként kitűzött 70 m³/s-os kiemelt, illetve átadott vízmennyiség gond nélkül tartható. A felek megállapodása szerint, a munkálatok folytatását megelőzően újabb részletes egyeztetésekre van szükség, s bár e tárgyalások már megkezdődtek, jelenleg úgy tűnik, némi csúszás várható a második szakasz elindításával kapcsolatban.

A projekthatóságok

A megállapodás aláírásával párhuzamosan mindkét országban megalakultak a projekt kivitelezésében szerepet vállaló intézmények. A lesothoi projekt megvalósításában felügyeleti, tanácsadói és jóváhagyási szerepkört az ún. Bizottság kapott. A VI. jegyzőkönyv később a beruházás irányításának felülvizsgálatát hozta magával, többek közt átnevezve a Bizottságot, Lesothoi Hegyvidéki Vízbizottságra (Lesotho Highlands Water Commission – LHWC). A területbe mindkét ország 3-3 főt delegál, elsődleges feladata, hogy a Lesotho Hegyvidéki Fejlesztési Hatóság (Lesotho Highlands Development Authority – LHDA) munkáját különböző tervek készítésével, technikai kivitelezéssel, pályázati eljárások bonyolításával, cash-flow előrejelzésekkel, költségtervezéssel, valamint pénzügyi elemzésekkel segítse.

Az imént említett LHDA azzal a céllal jött létre, hogy a projekt Lesotho határain belül eső feladatrészeit, magát az építkezést, a működtetést, a gátak, alagutak, erőművek, s kapcsolódó infrastruktúrák karbantartását koordinálja. Emellett másodlagos intézkedésekért, mint például a lakossági áttelepítések és kompenzációk bonyolításáért, az átköltöztetett falvak vízellátásáért, öntözőrendszerek s halkeltető helyek kialakításáért, valamint a turizmus lehetőségeinek megteremtéséért is felel.

Dél-afrikai részről a Transz-Caledon Alagúthatóság (Trans-Caledon Tunnel Authority – TCTA) jog-

köre a vizet szállító alagutak, valamint az elvezetéshez szükséges mindenféle műszaki építmények és szerkezetek kiépítése.

A projekt finanszírozása

Mivel az LHDA nem saját tőkén alapuló intézmény, a finanszírozás elsősorban hitelekkel történik. A felek közötti megállapodás kimondja, hogy a vízszállítás költségei kizárólag a Dél-afrikai Köztársaság kormányát terhelik,⁷ míg a 'Muella-vízierőmű felépítésért pedig a Lesothoi Királyság vállal garanciát. Az egyéb költségek kapcsán szabályozott, közös finanszírozási tervet követnek a szerződők. A felek egyértelmű felelősséget vállaltak az adósságszolgálatért is. Dél-Afrika a maga részéről kijelölte a TCTA-t, mint a hitelek kifizetésében, valamint a kamatok és a tőke tekintetében eljáró intézményt. A 'Muella-erőművet illetően úgy rendelkeztek, mivel az LHDA csak az erőmű tényleges megépítését követően fog többletvételhez jutni, így addig a lesothoi kormány nevében minden hitelügyletet az LHDA kezel.

A két szakasz finanszírozását nagymértékben befolyásolták a dél-afrikai tőkepiacokon megjelenő „víz kötvények”. A kezdeti fázisban nyújtott 3,5 millió eurós hiteltámogatást követően az Európai Befektetési Bank⁸ igazgatótanácsa 1993-ban további 20 millió euró hitelkeretet hagyott jóvá az 1A, valamint 1998-ban újabb 99 millió eurót az 1B szakaszra.

Az 1A szakasz összköltsége 1,5 milliárd euróra rúgott, melynek külső finanszírozói között megtalálhatóak voltak európai exporthitel-ügynökségek összesen 380 millió dollár értékben, a Világbank 69 millió dollárral, az EU Bizottság 50 millió euróval, és az Európai Befektetési Bank 23,5 millió euróval.⁹ Az 1B szakasz költsége várhatóan 1,1 milliárd euró körül alakul.

A Világbank szerepe

A Világbankot a lesothoi állam kifejezett kérésére vonták be a projektbe, elsősorban azért, hogy támogassa a királyság delegációját a szerződésről folyó tárgyalási folyamatok során, valamint a tanácsadók kijelölése tekintetében. A hatalmas erőforrásai és a fejlesztési projektek támogatása terén nyert tapasztalatai révén a Világbank kész volt iránymutatást adni a pályázati és szerződési folyamatokhoz, továbbá a nemzetközi szervezet nagy szerepet játszott a projekt hitelessé tételében is, mely nélkülözhetetlen volt a szerződő felek közötti bizalmi kapcsolat kialakulásában.

A világ az utóbbi időben egyre környezettudatosabbá vált: a hitelezők és a szerződő partnerek mind kevésbé vállalnak szerepet olyan kockázatosnak ítélt kezdeményezésekben, melyek kapcsán környezetvédelmi előírások esetleges megszegése miatt fennállhat

a projekt félbehagyásának veszélye. A Világbank részvétele garancia volt arra, hogy e szempontok előzetesen megfelelő figyelmet kaptak.

A projekthatóságok a Világbankot jelölték ki a források elosztásának koordinálására is, mely ismételen megerősítette a hitelezőket: megéri befektetniük, pénzük biztonságban lesz. Sőt, a Világbank elvállalta a finanszírozási szerkezet által meghatározott, más bankokhoz képesti egyenrangú szerepet is, amely nemcsak, hogy hozzájárult a projekt kivitelezhetőségével kapcsolatban felmerült esetleges kétségek eloszlásához, de kedvező feltételeket is teremtett a beruházó kereskedelmi pénzintézetek számára.

Garancia szerkezet

Az LHWP indulásakor a Dél-afrikai Köztársaság még politikailag nem kívánatosnak számított a nemzetközi porondon, így a közvetlen ügyleteket rendre visszautasították a befektetők. Ennek kiküszöbölése érdekében olyan finanszírozási módot választottak, mely kikerülte a közvetlen kapcsolatot, ugyanakkor megtartotta az ilyen jellegű megállapodások esetén használt hagyományos elveket.

Az LHDA először megbízta a londoni székhelyű Law Debenture Trust Corporation vagyonkezelő társaságot, hogy tegyen vállalat bizonyos összegek időbeni kifizetésére. Minderről a felek egy célvagyon-

rendelési dokumentum aláírásával állapodtak meg.

A garanciarendszer láthatóan jól működik, habár kisse költségesnek nevezhető. Valamennyi adósságszolgálati fizetési felszólítás és kérés az LHDA-hoz érkezik be, majd onnan azonnali továbbítással küldik a TCTA-hoz Dél-Afrikába. A rendszer kialakításakor ugyan hangsúlyosan ügyeltek arra, hogy semmilyen információ ne vesszen el az adatáramoltatás során, ennek esélye azonban a technikai fejlődés ellenére fennáll.

Annak érdekében, hogy a fizetések esetleges elmaradása esetére is megbizósítsák magukat, a hitelezők komoly kikötésekhez ragaszkodtak. A pénzügyi láncolat összefüggései miatt akár egyetlen mulasztás is katasztrofális következményekkel járhat az egész projektre nézve. Ennek elkerülése érdekében az LHDA létrehozott egy fizetéseket felügyelő rendszert, mely mindeddig megfelelően funkcionálva, a meghatározott időpontok szerint hatékonyan biztosítja a tételes kifizetéseket. A rendszer működtetése csakis alapos felügyelet mellett történhet, mivel bármilyen, az árfolyamok kapcsán bekövetkezett ingadozás előidézhet olyan helyzetet, hogy az egyik valuta idő előtt gyengül, vagy másik, kedvezőbb valuták kihasználatlanul maradnak.

A késedelmes teljesítés miatt gyakran mutatkoznak problémák a kivitelezők kifizetésekor. Ez rendszerint arra vezethető vissza, hogy a pénz nem közvetlenül a

▼ *Lesothoi hegyvidék*
fotó: LotusHead

projektfelelős fizeti a kivitelező számára, hanem a hitelező bankok, melyek beiktatása időigényes, azonban a befektetők szempontjából biztonságos mozzanat.

Az LHDA szembesült már korábban olyan problémával is, hogy egy nagyobb volumenű részfeladat – pl.: alagútépítés – kivitelezésére hirtelen több pénzre lett volna szükség. Ilyenkor a vagyontrendelési megállapodás keretében az LHDA először a rendszerbe bevont bankokat és kölcsönzőket keresi meg, s csak akkor kezdhet el más források után kutatni, ha a megkeresett pénzintézetek nem tudják a kérést teljesíteni.

Az LHWP korrupciós ügyei és az annak megszüntetésért tett lépések

A lesothoi beruházás értékét előzetesen nyolc milliárd dollárra becsülték. A projekt nagy összegű bevételt hozhat az édesvíz eladásából és a vízenergia létesítéséből, továbbá segíti a vidék-, és infrastruktúrafejlesztést, a gazdasági növekedést, a foglalkoztatottság szélesítését. A kilencvenes évek végén azonban az építkezések körül egyre több ellentmondás merült fel. A vártnál magasabbak lettek a költségek, romlottak a működési eredmények, és a beígért haszon is elmaradt az előzetes kalkulációtól. Továbbá a környezet károsodása is súlyosabbnak bizonyult, és az áttelepítések is rengeteg egyéni szenvedéssel jártak, a kiköltöztetett emberek élete nem lett könnyebb. A gátépítések kapcsán korrupció és vesztegetés gyanúja merült fel, minek nyomán a pályázati folyamatok is teljesen áttekinthetetlené váltak.

A lesothoi Legfelsőbb Bíróság 2002. május 20-án bűnösnek találta az LHDA akkori vezérigazgatóját, Masupha Ephraim Sole-t, aki a bizonyítékok szerint multinacionális vállalatoktól fogadott el vesztegetési pénzeket az LHWP-s pályázatok ügyében. Az összegek egy széleskörű nemzetközi bankszámlahálózaton keresztül jutottak el Sole-hoz, aki kihasználva vezérigazgatói jogkörét befolyásolni tudta a pályázatok végeredményét. Sole-t a több mint 8,9 millió maloti (kerekén 1,3 millió dollár) értékű kenőpénz elfogadásáért először 18 év börtönrre ítélték, majd a fellebbezését követően végül 15 éves letöltendő büntetést kapott.

A lesothoi kormány, illetve az igazságszolgáltatás határozott fellépése egy magas rangú tisztviselővel szemben jól mutatja az ország elkötelezettségét a törvényesség megőrzése és a korrupciós ügyek feltárása iránt. Azonban még ennél is nagyobb az érintett multinacionális nagyvállalatok utólagos bírósági tárgyalásának jelentősége. Az esetek kivizsgálása nyomán elítélték az Acres International (Kanada), a Lahmeyer International (Németország) és a Spie Batigonells-Schneider Electric (Franciaország) cégeket vesztegetésért, illetve a beruházás költségeinek szándékos

növeléséért. Mindez jelentős precedens a nemzetközi üzleti életben, ahol a fejlett országok beruházói általában könnyen elkerülhetik a fejlődő országokban elkövetett törvénytelenések következményeit.

Egyes vélemények szerint a kormánytisztviselők megvesztegetése már-már üzleti gyakorlattá vált. A multinacionális vállalatok persze visszautasítják ezt, s a kormányzat is rendre szemet huny a gyanús esetek felett, annak ellenére, hogy egyre több törvényt hoznak a korrupciós ügyek megakadályozása érdekében.¹⁰

A felmerülő korrupciós esetek jelentőségét növeli, hogy a beruházásban a Világbank is érintett. Emiatt több kritika is érte az intézményt, mondván az elítélt cégek miért nem kerültek tiltólistára. Jelenleg úgy tűnik, a lesothoi kormánynak nincs elegendő erőforrása hosszú, bonyolult tárgyalások lefolytatására, így az eddig megkezdett kivizsgálások, valamint a törvényesség fenntartása érdekében tett szigorító intézkedések lassan el-elmaradni látszanak.

A víziparban jelenlévő korrupciót legtöbbször figyelmen kívül hagyják, holott a megvesztegetések miatt nem megfelelően kezelt vízhiányos esetek nagy fenyegetést jelentenek a fejlesztésekre és a fenntarthatóságra. A korrupció útját állja a klímaváltozásból fakadó kihívások és a globális élelemhiány megoldásának is. Az öntözött földeken állítják elő élelemkészleteink 40%-át, a törvénytelen megkörményezések azonban e téren is burjánzanak, ellátási krízist generálva.¹¹

A vízgazdálkodásban jelenlévő korrupció a vízzárlási láncolat minden pontján előkerül: az irányelv meghatározásoktól, a finanszírozási eljárásokon át a vízhálózatok építéséig, illetve azok fenntartásáig. Elszívja a befektetéseket a szektorból, növeli az árakat és csökkenti a víztartalékokat. Mindez azt eredményezi, hogy a szegény háztartások például Dzsakartában, Limában, Nairobiban vagy Manilában többet fizetnek a vízért, mint a New York-i, londoni, vagy római lakosok.¹²

A Lesothoi Királyság és a Dél-afrikai Köztársaság kormányai meghozták a szükséges intézkedéseket, és megtették az első közös lépéseket. A vízprojekt teljes kiépítése ugyan még évekig eltart, de az eddig létrehozott gátak mellett, hogy a terveknek megfelelően működnek, az ökológiai egyensúly megtartásában is szerepet játszanak. A vizet úgy vezetik bele az egyes folyókba, hogy megőrizzék azok természetes állapotát, védjék az élővilágot, egyúttal a folyók menti települések is élvezni tudják az előnyöket.

A lesothoi vízprojekt egy példamutató és követendő megoldás minden hasonló adottságokkal rendelkező ország számára, főként annak tükrében, hogy napjainkban a víz és az energia felbecsülhetetlen kincs Afrikában, sőt, az egész Földön.

Jegyzetek

- 1 Mozambik eltökélt abban, hogy 2009-re a népesség 55%-a számára biztosítsa az ivóvíz elérhetőségét, és ez a mutató 2015-re, az MDG határidejének végére elérje a 70%-ot. A megfelelő köztisztaságügy tekintetében a cél 2009-re a lakosság 37%-ának, 2015-re pedig 60%-ának az ellátása.
- 2 Az AfDB Vidéki Vízellátás és Köztisztasági Kezdeményezése (RWSSI) jól mutatja a szervezet törekvéseit. A 17. RWSSI-program előreláthatólag 33 millió ember számára teremti meg az ivóvízhez való hozzáférést és a megfelelő köztisztasági ellátás lehetőségét. A kezdeményezés első szakaszának kedvező eredményei után az AfDB a második fázis indítására készül, mely a már régebben kezdődő infrastrukturális fejlesztések sorát folytatná, különös tekintettel a vidéki területekre. Az intézet regionális tagországainak (RMCs) kedvező, RWSSI keretén belüli törekvéseit a bankcsoport által létrehozott ad hoc forrás, az Afrikai Víz Alaphoz (AWF) tartozó szervezetek is segítik. 2004-es indulása óta az AWF finanszírozott többek között vízszolgáltatási projekteket, támogatta a vízgyűjtő területek intézményeit (Nílus, Niger, Mano), és előadások, bemutatók révén részt vett a víz- és köztisztaságügy technikai kapacitásbővítésében.
- 3 A Transparency International (TI) globális korrupciójelentése a Water Integrity Network (WIN) támogatásával készült el. Utóbbi szervezet 2006-ban jött létre a TI, az International Water and Sanitation Centre, a Stockholm International Water Institute, a Swedish Water House és a Water and Sanitation Program-Africa együttműködése mellett, s ma már fontos szerepet játszik a vízügy terén mutatkozó korrupció visszaszorításában.
- 4 A kárpótlási irányelv összetett és a következőkre terjed ki: (I) fizikai javak elvesztése (házak, karámok, stb.); (II) mezőgazdasági források elvesztése (magántulajdonban lévő művelhető föld, fa, termény stb.), mely esetekben az érintettek az elvesztett földek helyett újat kaptak, pénzbeli kárpótlásban részesültek, vagy terményt biztosítottak számukra, stb.; (III) közösségi intézmények elvesztése (iskolák, infrastruktúra, vízellátó rendszer, stb.).
- 5 Tagjai lesothoi oldalról a német Lahmeyer International és az angol Sir Malcolm Macdonald.
- 6 Tagjai Henry Olivier és a Ninham Shand Inc.
- 7 Ez az összeg havonta 15 millió maloti, amely mintegy 2,2 millió USD-nek felel meg. Az összeget a lesothoi kormány részére utalják át, mely abból finanszírozza a Lesotho Fund for Community Development (LFCD) alapon keresztül az országos fejlesztési programokat.
- 8 Az EBB, a IV. Loméi Konvenció pénzügyi rendelkezései által meghatározott felhatalmazás alapján jár el lesothoi tevékenységét illetően.
- 9 Ennek megoszlása: 3,5 millió kockázati tőke a kezdeti megvalósításra, 15 millió euro kockázati tőke a kivitelezéshez és 5 millió az EBB saját tőkéjéből
- 10 Erre példa az OECD vesztegetéssel szembeni egyezménye.
- 11 A TI jelentés cselekvésre buzdít, mivel a korrupció kiszorítása időszerű és megvalósítható. A legfontosabb javaslatok a következőképpen összegezhetők:
Az átláthatóság és a szerepvállalás megteremtése, mint a vízigazgatás vezető irányelve: tiszta finanszírozás és részvételen alapuló

döntéshozás, a vízszennyezés nyilvános feltérképezése, a projektek nyilvános vizsgálata, a szerződési feltételekhez és teljesítmény beszámolókhöz való hozzáférés. Az átláthatóság és a részvétel erősíti a vízigazgatás tisztaságát, de csak akkor, ha az egész világra kiterjed. A szabályozó felügyelet megerősítése: a vízigazgatásban a kormány és az állami szektor játssza a legfontosabb szerepeket. Hatékony szabályozó felügyelet létrehozására van szükség a környezetet, a vízügyet, a higiéniát és a mezőgazdaságot érintően. Intézményi reformokra és kapacitásnövelésre van szükség, hogy olyan eredmények születhessenek, melyeket más szektorokban már elérték.

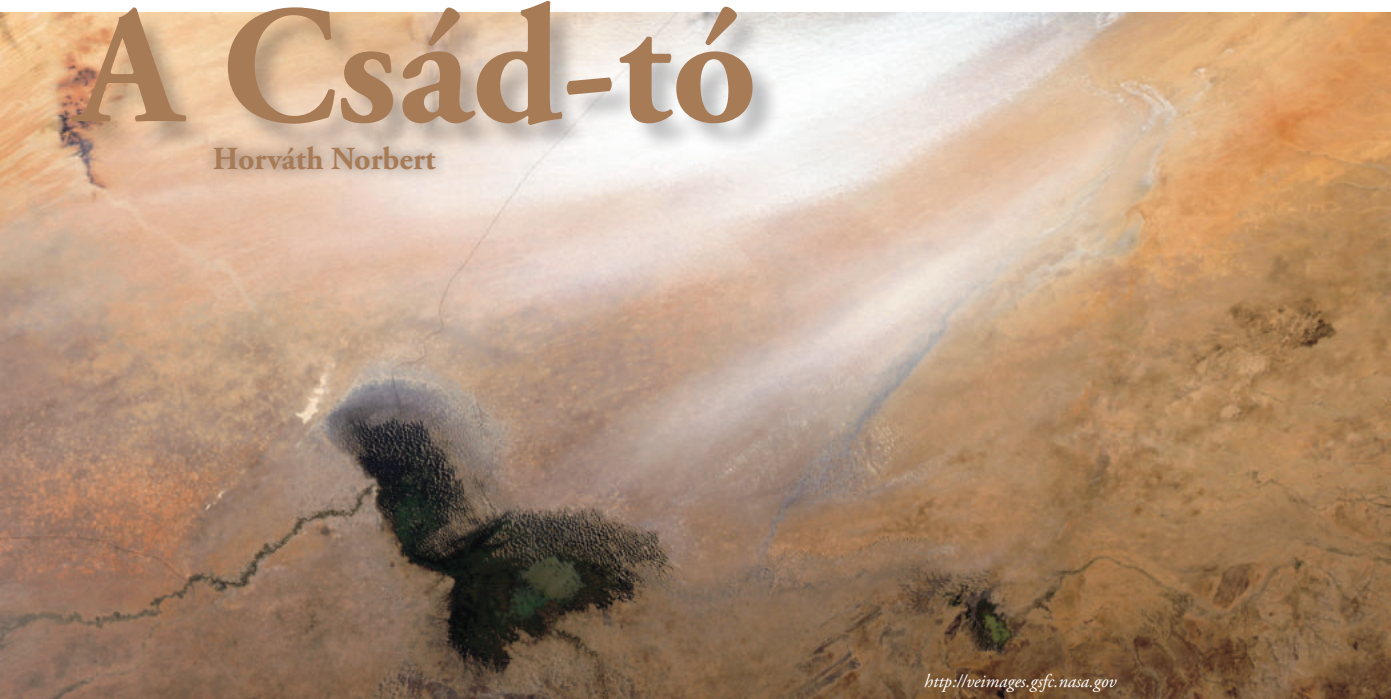
Biztosítani kell a tisztességes versenyt, és a vízprojekteket elszámoltathatóságát: Minden érdekcsoportnak szerepet kell vállalnia, a szerződéseknél anti-korrupciós intézkedéseket kell magukba foglalniuk. A kormányoknak és vállalkozóknak egyeztetéseket kell folytatniuk a tiszta, nyilvános beszerzésekért. A hitelezőknek és adományozóknak kellő figyelembevételrel kell megerősíteniük a vesztegetés elleni intézkedéseiket.

12 Azonban a fejlett országok sem kivételek, hiszen olyan városok vízszerezési pályázatait „fertőzte meg” a korrupció, mint Grenoble, Milánó, New Orleans vagy Atlanta. Svédországban „bid-rigging”, azaz a versenyzetési és a közbeszerzési eljárások közötti összjátás, és áregyeztetési esetek fordultak elő. Chicagóban a vízköltséget pedig a politikai kampány áldozata lett.

A Csád-tó

Horváth Norbert

<http://veimages.gsfc.nasa.gov>

A Csád-tó Afrika szívében, a Száhel-övezet keleti részén található, medrén négy ország, Csád, Nigéria, Niger és Kamerun osztozik. Több mint hatezer évvel ezelőtt a Csád a világ legnagyobb tavai közé tartozott. Medrének víztartalma korábban szinte kizárólag a saharai éghajlati tényezőktől függött. A szárazabb időszakok csapadékhiányára rendre vízmennyiségének csökkenésével reagált a tó, a huszadik század során azonban soha nem tapasztalt kiszáradási folyamat indult meg. A Csád vízfelülete a hatvanas évek óta jelentősen és tendenciózusan csökken, az akkori vízzel borított – a Kaszpi-tengerhez hasonló nagyságú – terület a mainak tizenhétszerese volt. A tó zsugorodási folyamatának kezdete az európai felfedezők, később gyarmatosítók megjelenéséhez köthető. A kolonizációt megelőző időkben a Csád körül élő nomád népek főként halászatra és ivóvízellátásra használták a tó vizét. Az európai gyarmattartók térnyerésükkel párhuzamosan fedezték fel a Szaharához közel elhelyezkedő hatalmas vízforrásban rejlő lehetőségeket, éppen ezért szelik négyfelé az eredeti tómedret a mai (korábban gyarmati) országok határvonalai. Vízyűjtő területe nyolc országra terjed ki (Algéria, Csád, Kamerun, Közép-afrikai Köztársaság, Líbia, Niger, Nigéria és Szudán), vagyis majd' negyvenmillió ember számára biztosít művelhető földeket, élhető környezetet. Két jelentősebb vízyűjtő folyóhálózata van: a Chari-Logone és a Komadougou-Yobe. Előbbi a Csád-tó vízutánpótlásának közel 95%-át adja, míg utóbbi csupán 5%-nyi hányadot.

A kiszáradás okai – a huszonkettes csapdája

A hatvanas évek óta megfigyelt jelentős mértékű kiszáradás nem természetes úton történik, nyilvánvaló emberi tevékenység következménye, amelynek két fő irányát különítik el a kutatók. Az egyik tényező a közvetlen beavatkozás, vagyis a már említett vízyűjtő bázisok, maga a tó, illetve a jelentősebb vízyűjtő folyók mértéktelen kihasználása olyan, elsősorban a vízellátás és öntözés céljából létrejött, fenntarthatatlan vízgazdálkodási projektek kapcsán, mint például a SCIP (South Chad Irrigation Project) öntözőrendszerének kiépítése Nigériában. A nyolcvanas-kilencvenes évek óta ugyan fokozott figyelmet fordítanak az öntözés céljából elvezetett víz mennyiségének csökkentésére, az elemzésekből azonban egyértelműen kiderül, hogy e törekvés csak ideiglenes eredményeket produkált, mivel a 2000-es évek elejétől újabb vízhozamcsökkenés figyelhető meg. A kiszáradt mederrészekben eleinte természetes zöldnövényzet alakult ki, ezeket azonban sok helyütt átalakították mezőgazdasági területekké. A természeti környezet megcsonkítása összefüggésben áll a régió országainak gazdasági-társadalmi fejletlenségével: a bokorégetések és az erdőirtás, a növénykultúra mesterséges átformálása, valamint az újabb és újabb mezőgazdasági területek létesítése, a fejletlen szocio-kulturális állapotok szabályozást nem ismerő, fenntarthatatlan megoldási folyamatait tükrözik. Egyes kutatók szerint a régióban élők tevékenységének természetre gyakorolt hatásai visszafordíthatatlan ökológiai katasztrófához vezetnek. A tó körül, illetve annak vízyűjtő terü-

tén megcsonkított természetes növényzet nem képes annyi nedvességet visszajuttatni a légkörbe, amely a monszunidőszak idején eső formájában feltölthetné a Csád-tó medrét. Ezt támasztja alá az éves csapadékmennyiség tendenciózus csökkenése, melyet egyre aggasztóbbnak érzének mind a szakemberek, mind a helyben élők, utóbbiak az apadó vízkészletek kiemelésének fokozásával válaszolva a kihívásra.

A másik, az előzővel szoros kapcsolatban álló ok korunk talán legnagyobb, emberiséget fenyegető tényezője, a globális éghajlatváltozás, illetve annak közvetett hatásai a tó ökoszisztémájára. Az elsvatagosodás egyre nagyobb mértékben befolyásolja az afrikai kontinens ökoszisztémáját, és ez a Csád-tó kapcsán kiváltképp megfigyelhető jelenség. Ennek oka elsősorban a hőmérsékleti átlagok egyértelmű növekedése és az éves csapadékatlagok folyamatos csökkenése mellett, a közvetlen emberi tényezők (növényzetirtás, túllöntözés) kihatása a régió mikroklímájára. Az északi parton élő halászok a harvtanas évek óta költöznek délebbre és délebbre, mivel a vízfelületet először a már fentebb említett, mezőgazdasági szempontból ugyan kedvező, azonban gyorsan kimerülő termőtalaj, illetve annak hasznosíthatatlansága nyomán homokdűnék váltották fel. A kiszáradás nemcsak a felszínen, hanem a föld alatt is gondot okoz. A tó medencéje által táplált felső rétegekben található természetes víztárolók évről-évre kevesebb utánpótláshoz jutnak, így kevesebb víz áramlik a forrásokba is. A kiszáradás dilemmája tehát egy ördögi kör, hiába fékeztek meg a vízfelszín csökkenését átmenetileg az öntözőrendszerek racionalizálásával, a meder kiszáradása az előbb említett közvetlen tényezők hatására tovább folytatódik, a homok pedig átveszi az uralmat növényzettel borított meder felett.

A kiszáradás hatásai

A vízmennyiség folyamatos apadása a medencéből kilátástalan helyzetet teremt a jelentős, többek között 372 madárfaj és 170 halfaj által gazdagított ökoszisztéma jövőjére nézve. Számos gazellafaj, a huszármajom, a szititunga antilop, a nagyfogú tömpeujjú vidra, az afrikai vadkutya, az afrikai elefánt, a víziló és számos más veszélyeztetett állatfaj él a tó medencéjében. A biodiverzitás csökkenése mellett az egyes fajok egyedszáma is veszélybe került. A tó vízfelszínének apadásával a halállomány is jelentősen megcsappant. Negyven évvel ezelőtt még 230000 tonna volt a napi halfogás a Csádon, manapság ezt a mennyiséget csaknem egy teljes év alatt fogják ki. A helyi halászok egyre csekélyebb bevétellel számolnak, régebben napi 100 dollárt is megkerestek munkájukkal, napjainkban jó, ha 6 dollárt haza tudnak vinni a nap végén. Nem csoda, hogy egyre többen térnek át a megélhetés szempontjából ideiglenesen kedvezőbb mezőgaz-

Zsugorodó tavak, kiszáradó folyók

Afrikában drámai környezeti változások történnek az elmúlt három évtizedben. A globális klímaváltozás, a környezetszennyezés következményei hatványozottan jelen vannak a demográfiai robbanás hatásaival küszködő kontinensen. Ennek látható jelei is vannak, egész tavak tűnnek el örökre, a folyók vízhozama néhol 50%-kal kisebb, mint akár harminc évvel ezelőtt. A jelenséget azonban nem lehet azzal magyarázni, hogy csupán természetes folyamatok szemtanúi vagyunk, az emberi beavatkozás még tovább súlyosítja a helyzetet. Az átalakulás kezdetének a hetvenes évek elejét tekinthetjük, amikor pár év alatt radikálisan csökkent a csapadék mennyisége. Az álló- és folyóvizek párolgása hasonló mértékű maradt, viszont utánpótlásuk volumene megváltozott. Legszenvedetlenebb példaként a Csád-tó zsugorodását szoktuk emlegetni. A világ húsz legnagyobb tava között szereplő Csád kiterjedése az elmúlt húsz évben tízedére csökkent. A több mint 13 millió lakosnak otthont adó Mali legnagyobb tava, a Fabuigine-tó a nyolcvanas évek során gyakorlatilag kiszáradt. A Niger folyó által táplált tó mérete a történelem során erősen ingadozott, legkiterjedtebb állapotban azonban Nyugat-Afrika egyik legnagyobb tava volt. A tó vidékén élő lakosság hagyományos megélhetési forrásai, mint halászat, földművelés, állattenyésztés lényegében megszűntek. A tómeder azután is száraz maradt, hogy az utóbbi években növekedett a csapadék mennyisége a térségben. A több millió ember napi szükségleteit fedező Viktória-tó, Tanganyika-tó, Malawi-tó vízmennyisége kisebb léptékben, de szintén csökken. Afrika leginkább urbanizált térségének számító Kairóban az elmúlt három évtized során robbanásszerű népességnövekedés zajlott, a város mérete a tízszerezésre nőtt. Emiatt a település egyre nagyobb részeket hódított el a Nilus deltavidékétől és a folyó mentén lévő mezőgazdasági területektől, a mediterrán klíma és a szennyezés kitűnő táptalaja a fertőzéseknek, betegségek terjedésének.

Az ENSZ által 2000-ben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célok rögzítették a vizekre és az egészségügyi problémákra vonatkozó iránymutatásokat. A nyolc „ezredfordulós fejlesztési cél” között szerepel, hogy 2015-ig felére kell csökkenteni azon emberek számát, akik nem jutnak egészséges ivóvízhez, ezzel párhuzamosan fejleszteni kell továbbá a népegészségügyet és küzdeni kell a járványok, víz által terjedő betegségek ellen. Az ENSZ Környezeti Programja (UNEP) szervezésében 2005-ben Nairobin tartott Tavak Világkonferenciája egyhangúlag elfogadta azt a jelentést, amely arra sürgeti az afrikai kormányokat, hogy javítsák két- és többoldalú együttműködésüket a vizek megosztásában és a vízforrások megőrzésében.

dasági termelésre. A nagymértékű élelmiszerhiánnyal küszködő tóparti országok mind nagyobb kitermelésre sarkallják a gazdákat, ugyanakkor a már említett szárazosodás és szikesedés következtében a termelőlehetőségek egyre fognak, ráadásul mindezt tetézi a vízhiány, az öntözőrendszerek racionalizálásának, illetve forrásaik elapadásának problémája. A mezőgazdasági szektor visszaszorulását gazdasági mutatók is jelzik: Nigériában az 1960–64-es időszakban a GDP 56%-át adta a szektor, míg az 1996–98-as terminusban ez a mutató már csak 32% volt. Természetesen ebben a globalizációs folyamatok, a szolgáltatási szektor előtérbe kerülése, s a környezeti módosulás egyaránt közrejátszanak, együttesen követelik meg a gazdasági és társadalmi rendszer átalakítását. A lakókörnyezet ugyanúgy károkat szenved, mint a mezőgazdasági területek, s többek között ennek hatására nagymértékű migráció tapasztalható a régióban. Láthattuk a szudáni vagy a ruandai háborús helyzet kapcsán mily mértékű konfliktust képes generálni a környezeti romlás, illetve azzal párhuzamosan más tényezők előtérbe kerülése, lásd a különböző etnikumok, kultúrák és vallások ellenségeskedését. E negatív tendenciák válságjegyei a Csád-tó esetében még nem mutatkoznak, azonban nagyfokú társadalmi bizonytalanság már így is megfigyelhető a térség országaiban. A súlyos vízhiánnyal küszködő részeken, ahonnan már megközelíthetetlen távolságba kerülnek a vízforrások, romlanak a higiéniai állapotok, veszélybe kerül az élelmiszerbiztonság, könnyebben terjednek a betegségek, s ezek együttes következményeként fokozódik a kényszerű elvándorlás, mint ahogy a tómeder északi, ma már kiszáradt részén ez megmutatkozik. Mindezeket a társadalmi problémákat nehezíti az egykori vízzel borított részre eső országok határvonalainak meghatározása. Nigéria, Niger, Csád és Kamerun évekig képtelen volt megegyezni, hogy a tó maradványaiból mekkora rész melyik országhoz tartozik. A Szahara közelében található természeti erőforrások sokkal magasabb értékkel

bírnak, mint mi, európaiak gondolnánk. A különböző etnikai csoportok, valamint a mezőgazdaságból élő gazdák által szervezett fegyveres osztagok közti összecsapások mára már aggasztó helyzetet mutatnak. Több mint harminc felfegyverkezett csoport harcol a Csád-tó azon kevés erőforrásáért, amelyek – ha a közeljövőben nem cselekszünk – könnyen eltűnhetnek.

Megoldások a problémára

A Csád-tóval határos négy ország már csatlakozott a nemzetközi jelentőségű vizek, területek védelmében aláírt Ramsari Egyezményhez. A megállapodás fő célja összefogni a nemzetközi közösség országait az ökológiailag fontos folyó- és állóvizek élővilágának, illetve azok állapotának megőrzése érdekében. Az összefogás fontosságának felismerését követően, 1964-ben jött létre a négy tóparti ország részvételével a Csád-medence Bizottság (Lake Chad Basin Commission, továbbiakban: bizottság), mely együttműködéshez 1994-ben a Közép-afrikai Köztársaság is csatlakozott. A bizottság állapította meg a tó vízrajzi és ténylegesen elfogadott medrének területét. A terület elsődleges céljai közé tartozik többek között a fenntartható fejlődés lehetőségeinek megteremtése a régióban, a nagy nemzetközi, illetve a regionális szervezetek összekapcsolása, valamint a tóval kapcsolatos egységes nemzetközi képviselő megteremtése. A bizottság országai felismerték, hogy több nemzetközi donort magába foglaló projektek segítségével képesek lehetnek átűtő eredményeket elérni a Csád-tó kiszáradása kapcsán felmerülő nemzetközi és nemzeti problémák megoldása terén. Ennek tükrében a bizottság tizedik ülésén, 2000 júliusában elindították a LCBC-GEF Project (Csád-medence Bizottság – Globális Környezeti Alap Projekt) elnevezésű átfogó programot, melynek kivitelezésében az Egyesült Nemzetek Szervezetének Fejlesztési Programja, a Világbank és a GEF (Global Environment Facility – Globális Környezeti Alap) is részt vállal. A bizottság koordinálja továbbá a Mega-Chad Projectet, amely Belgium kezdeményezésére jött létre az ENSZ Környezetvédelmi Programjának keretein belül. A projekt az olyan megújuló energiaforrások felhasználását, mint a napenergia és a biogáz, valamint különböző vízyűjtő mechanizmusok használatát támogatja a tó körül kialakult zöldterületek megőrzése végett.

A megfigyelés, monitoring is fontos mozzanat a tó zsugorodásának megfékezési folyamatában. E feladat ellátása érdekében jött létre a Hydro-Chad Project, amely az érintett területekről folyamatos vízrajzi és meteorológiai elemzéseket készítve, hozzájárul az egyes országokban végzett társadalmi és gazdasági fejlettséggel kapcsolatos kutatásokhoz. A több száz ezer dollárt felemésztő program fő donorszervezete az Arab Bank Afrika Fejlődéséért pénzügyi, amely a beruházás költségeinek közel egyharmadát állja.

▲ Bernadett Arowolo: Madarak

A környezeti probléma gyökerének megszüntetésére irányuló legmerészebb, mégis talán legeredményesebb megoldási lépés a vízpótlás lenne. Ez azonban kivitelezhetetlennek tűnik, ugyanis a természet többször is igazolta, a vízgyűjtő területek nem képesek több utánpótlást biztosítani. A mérnökök, lehet mégis megkísérlik a lehetetlent: a Kongó-medence nagy vízhozamú folyóinak egyikéből, az Oubanguiból kívánják vizet vezetni a Chari folyóba és így a Csád-tóba. A két folyó közti kapcsolatot egy több mint száz kilométeres csatornarendszerrel kívánják megoldani, amely egyrésztől építészetileg, másrészt anyagilag lenne páratlan kihívás a kontinensen. A projekt, óriási költségei ellenére, érdeklődést keltett a beruházók között, s már most összegyűlt az a csaknem nyolcmillió dollár, amely a tervek részletes kidolgozásához szükséges. Az előzetes koncepciók szerint a csatornarendszer Oubangui folyóra eső szakaszán még egy 30-35 GWh teljesítményű duzzasztógát felépítése is megoldható. Ily módon megújuló energiaforrás felhasználásával lehetne elektromos áramot termelni, mely mérsékelné a térség régóta tartó energiaellátási problémáit. Nem beszélve arról, hogy rehabilitálhatóvá válnának az egykori tómeder kiszáradt területei és halállománya, valamint az öntözési rendszert is új alapokra helyezné a beruházás.

Mindezen projektek, valamint a nélkülözhetetlen nemzetközi összefogás megállíthatja a kialakulóban lévő ökológiai katasztrófát, ám az idő szorít, félő, hogy az elkövetkező évtizedek során szinte teljesen a sivatag martalékává válik a tó, miközben a környező területek populációja akár megduplázódhat. A nemzetközi közösségnek, akárhogyan nézzük is, mindenképpen kiemelt figyelmet kell fordítania, és jelentős forrásokat kell áldoznia a Csád-tó megmentése érdekében.

Felhasznált irodalom

- Lekan Oyebande, Johnson A. Oguntola, Eric O. Odada: Lake Chad – Experience and Lessons Learned Brief, 2006. Február 27. http://www.ilec.or.jp/eg/lbmi/pdf/06_Lake_Chad_27February2006.pdf
- Lake chad – hycos an information system for water resources assessment and management of the lake chad basin, Lake Chad Basin Commission - World Meteorological Organization, 2005. December, http://www.whycos.org/IMG/pdf/Lake_Chad-HYCOS.pdf
- Goni, M., Mohammed, S. and Baba, B. A.: Analysis of Resource-Use Efficiency in Rice Production in the Lake Chad Area of Borno State, Nigeria, J. of Sustainable Development in Agriculture & Environment Vol. 3:31-37 Sept. 2007, ISSN 0794-8867, <http://www.josdae.com/papers/v31b.pdf>
- Impacts on Africa's Lakes - Case studies of Africa's Changing Lakes, United Nations Environment Programme, <http://na.unep.net/AfricaLakes/AtlasDownload/PDFs/Africas-Chapter3-0-Printer.pdf>
- Engr. Muhammad Sani Adamu: Groundwater as part of the works of Lake Chad Basin Commission, 2007. 10. 18. http://www.bgr.bund.de/nn_679600/en/Themen/tz/Politikberatung_gw/Downloads/pbgw_africaAdamu?templateId=raw,property=publicationFile.pdf/pbgw_africaAdamu.pdf
- Marie-Thérèse Sarch and Charon Birkett: Fishing and Farming at Lake Chad: Responses to Lake-Level Fluctuations, The Geographical Journal, Vol. 166, No. 2. (Jun., 2000), pp. 156-172, <http://www.jstor.org/stable/823109>
- U.S. Geological Survey, EarthShots: Satellite Images of Environmental Change, <http://earthshots.usgs.gov/LakeChad/LakeChad>
- LCBC GEF Project, <http://www.lakechad.iwlearn.org/wsdindex.html>
- Mohammed Bila: Statement of Requirements For Establishing Lake Chad Basin Decision Support System, 2005.02.01. Reversal of Land and Water Degradation Trends in the Lake Chad Basin Ecosystem Establishment of Mechanism for Land and Water Management raf/00/g31/p070252, <http://lakechad.iwlearn.org/publications/databases/statement%20of%20requirement%20for%20lcbds.doc/view>

DUPLEX ROTA
NYOMDAIPARI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT.

H-7631 Pécs, Észak-magyar dűlő 4.
Telefon: +36 72 550-465 Fax: +36 72 311-429
E-mail: info@duplexrota.hu www.duplexrota.hu

Niger

Történelem és jog a „Nagy folyó” partján

Nyugat-Afrika leghosszabb folyója évezredek óta hatással van a térség társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági fejlődésére. Többet jelent egyszerű vízforrásnál, közösségek, vallások, népi hiedelmek és fohászok központi eleme, az élet bölcsője. Az ókor virágzó birodalmai éppen úgy kiszolgáltatottak voltak a Niger szeszélyes vízhozamának, mint ahogy a régió ma létező országai. Az életet adó vízforrás birtoklása kapcsán számos alkalommal robbant ki, népek és birodalmak felemelkedésével, avagy pusztulásával járó véres háború. Jogi formában a gyarmatosító európai hatalmak rendelkeztek először a Niger szabad hajózhatóságáról, vízének szabályozott felhasználásáról, mely megállapodásokat a dekolonizáció során függetlenséget nyert afrikai államok számos kiegészítés és aktualizálás mellett életben tartották.

írta: Grünhut Gábor

▲ *Hajósok a Niger folyón* Fotó: Szilasi Ildikó

A folyó természetrajza

A NIGER

N y u -
gat-Af-
rika-
leg-
hosszabb (4100 km), a Nílus és a Kongó után pedig a kontinens harmadik legnagyobb folyója. Előbbiekhez viszonyítva vize tisztának számít, ám hasonlóképpen jól hajózható. Forrása a Guineai-fennsíkon található, mintegy 240 kilométerre az Atlanti-óceán partjától. Északkeletre a Szahara irányába folyik, majd az egyeteméről és messze földön híres piacáról ismert Timbuktuól nem messze egy éles kanyart vesz, s déli irányba, a Guineai-öbölbe torkollik (így a folyó képe egy érdekes háromszög, vagy bumerángformát mutat). Vízgyűjtő területe 2273946 km², Nyugat-Afrika 7,5%-át fedi le. Öt országon – Guineán, Malin, Nigeren, Beninen és Nigérián – folyik keresztül, illetve érinti azokat, ezáltal a térség gazdasági, kulturális életében rendkívül nagy szerepet tölt be. A Nigeren négy szakaszt különítenek el a geográfusok: Guineában és Mali délnyugati területén található a legtermékenyebb rész, itt a legnagyobb a víz hozama is. A második szakasz egyedülállóan számít belső deltáváival, mocsaraival és ártereivel. Ez a mintegy 400 km hosszú rész az esős évszakban egyetlen – nagyjából 30000 km² nagyságú – csatornákkal szabdalt, hol sekélyebb, hol mélyebb, vízzel tarkított régióvá válik. Itt oly mértékben veszt a Niger eséséből, hogy a további szakaszokon – dacára annak, hogy Moptinál a Bani folyó is beleömlik – már csak nagyjából egyharmada a vízhozama.¹ A harmadik, hurok utáni középső folyami szakasz elsősorban Nigerben kígyózik. Bár itt hat olyan kisebb folyó is táplálja, melyek forrása Burkina Fasóban található (Gouroual, Dargol, Sirba, Gouroubi, Diamangou, Tapoa), a gyors párolgás miatt a vízmennyiség mégis csökkenő tendenciát mutat.² Az utolsó szakasz a nigériai: ebben a régióban csatlakozik a legtöbb mellékág a Nigerbe (köztük a Benue és a Lokoja), s végül elérve a Guineai-öblöt itt fejezi be több ezer kilométeres útját a nagy folyó.

Szerepe Nyugat-Afrika történelmében

Ókor és középkor, az európai kolonizációig

A Niger mint édesvízforrás mindig is stratégiai jelentőséggel bírt a különböző afrikai törzsek, népek, birodalmak számára. Elnevezése ugyan más és más az eltérő nyelveket beszélő emberek körében³, azonban a partja mentén szerveződő társadalmak életében játszott nélkülözhetetlen szerepe, a kereskedelem, a halászat, és az öntözés szempontjából is azonos. Az ókori rómaiak – ahogy Plinius munkáiban olvashatjuk – még úgy tudták, hogy a Niger a Nílusba torkollik, s erről sokáig az arab utazók is hasonlóan vélekedtek.

A folyó felső szakasza része volt a 8. század dere-

kán létrejövő Ghánai Birodalomnak⁴, mely a korhoz mérten igen gazdagnak számított a Szaharán átívelő arany- és sókereskedelem megszervezése következtében. A despotikus államszervezet stabilitásának alapjait az örökletes királyság („Ghana” volt az uralkodó címe) és a Bida’a vallás adta (melynek középpontjában egy, a Nigerben lakozó mítikus kígyó állt).⁵ A birodalmat előbb a berber törzsek betörései, majd a 11. század közepétől a terjeszkedő muszlim almoravidák gyengítették, akik végül 1076-ban Abu Bakr vezetésével le is igázták.⁶ A többnemzetiségű – szoninkék, fulbék, malinkék (déli mandék) által lakott – megszállt területet azonban csak tíz évig tudták egyben tartani. A 12. század közepén több-kevesebb sikerrel a szuszuk kísérelték meg helyreállítani az egykori Ghána nagyságát, de hatalmukat csak a déli területeken tudták megszilárdítani, majd pontosan száz évvel később egy új, és nagyobb birodalom végül őket is bekebelezte.

Ghána területétől keletre, lefelé a Niger mentén már évszázadok óta éltek mande törzsek kisebb falvakban, illetve néhány nagyobb városban, melyek élén király állt (ilyen „kiskirályságok” voltak: Toron, Ka-Ba, Niani). A Keita-dinasztiából⁷ származó Szungyata volt az, aki felismerve, hogy a Ghánai Birodalom széthullása következtében kialakult irt saját állama, Mali tölthetné be, a 13. század első felében megkísérelte a mande népcsoportok egyesítését (fővárosnak Nianit megtevé). Az 1235-ös kirinai csatában legyőzte a területére behatoló, Szumanguru Kanté király által vezetett szuszu seregeket, majd folyamatosan uralma alá hajtotta a környező államokat is.⁸ Így jött létre a Mande Kurufa (a mandék szövetsége), mely fénykorában – a 14. század során – az Atlanti-óceántól, a Niger mentén egészen Gaó városáig terjedt.⁹ Az arany- és sókereskedelem, az öntözéses növénytermesztés és az ahhoz kapcsolódó állattenyésztés relatív jólétet teremtett. A Mali Birodalom jogfolytonossága egészen 1610-ig fennmaradt (ekkor hullott végérvényesen darabokra, IV. Mahmud király örökösének testvérháborúja következtében).¹⁰ A történészek Mansza muszát – Szungyata ükunokáját – tartják a legnagyobbnak Mali uralkodói közül, aki nemcsak a hadsereget és a gazdaságot szervezte meg, de az iszlámot is sikerrel terjesztette.¹¹

Gaó központtal már a 11. században létezett egy kisebb szongai állam is a térségben, de befolyása nem volt számottevő. Sőt, 1325-ben Mansza musza seregei elfoglalták a várost, és a Szongai-dinasztia uralkodói majd csak a Mali Birodalom gyengülésével – 1464-ben, Szunni Ali¹² révén – szerezték vissza hatalmukat. „Nagy” Ali halálát követően, 1498 és 1592 között az Aszchia-családból kerültek ki a királyok. Sikeresen vették fel a harcot a belső és külső ellenséggel egyaránt hadakozó Malival, és a gazdaság jóvedelmességét ki-

használva, hódító háborúkat is indítottak. A Szongai Birodalom olyan kereskedelmi központokat foglalt el mint Timbuktu és Dzsenne, ezáltal a hagyományos arany-, valamint sókereskedelem mellett lefölözte a nagy gazdagságot hozó rabszolgakereskedelem hasznát is. A jobbára családi szinten szerveződő, kasztrrendszerű társadalomban, az adókból finanszírozott helyőrségek tartották fenn a rendet. Az elit vallását és a jog alapját az iszlám jelentette, de a helyi szokások párhuzamosan éltek a meghódított területeken, a tudományok központja pedig a már régebb óta egyetemesen rendelkező Timbuktu lett.¹³ Afrika legnagyobb birodalma alakult itt ki, ám a 17. század elején – fejlettebb hadi eszközökkel – rájuk támadó berber és beduin törzseket mégsem tudták visszaverni.¹⁴ Az Aszkiá-uralkodóház a Niger ún. dendi régiójába szorult vissza, mely területet egészen 1901-ig, a franciák megjelenéséig tartották hatalmuk alatt.

Az északi támadók azonban nem voltak képesek az általuk meghódított hatalmas földeket sokáig birtokolni: folyamatosan adták fel állásaikat, néhol harc nélkül. Mindenesetre a szongai állam megszűnt, és helyét átadta számos kisebb királyságnak.¹⁵ Ezek egyike volt a Szegu királyság, mely mande gyökerekkel rendelkezett, és a névadó városon kívül Timbuktu, Mopti és Dzsenne felett is uralkodott. Folyamatos háborúban állt szomszédaival, minek következtében később jelentősen meggyengült. A korábbi vazallusállam, Massina muszlim vezetője Szeku Amadu 1818-ban dzsihádot indított Szegu ellen, melynek helyén két év múlva már Hamdullahi kalifátusa tündökölt. Bár összefüggő területet nem volt képes létrehozni Amadu, a térségben így is jelentős hatalommal bírt. Utóda fia lett (aki később lemondott a vezetésről az ő fia javára), mikor – ahogy már korábban is, többször – egy újabb „erős hadúr”, al-Háddzs Umár ibn Tal lépett a szín-

re, aki 1862-ben seregeivel lerohanta a kalifátust, s annak romjain létrehozta az ún. Tukulor Birodalmat, az utolsó nagy államot, mely magába foglalta a mai Guinea, Mali és Szenegál egész területét.

A Niger legalsó szakaszán (a mai Nigéria területén) már a 11. századtól léteztek, ún. hausza királyságok (nevüket az államalkotó népcsoportról kapták), mint például Daurama, Kano, Jigawa Katsina vagy Gobir.¹⁶ Ezen államok fennállásuk során folyamatosan „egyensúlyoztak” az északnyugatra fekvő Mali, Szongai és a keleti Kanem-Borno birodalmak között, egészen az európai kolonizációig.

Kolonizáció

Portugál felfedező már a 15. század második felében feltérképezték a nyugat-afrikai partvonalat. Az 1490-es évekre eljutottak a Guineai-öböl mentén egészen a Niger deltájához (habár a legenda szerint Mungo Park skót utazó volt az első európai, aki a folyót meglátta), az imperializmus koráig azonban a portugálok, hasonlóan a többi európai nemzethez csak kisebb kikötőket, kereskedő telepeket létesítettek, főként a rabszola-, elefántcsont-, és nemesfémkereskedelem céljából. A 19. század végére, elsősorban az angol és francia birodalomépítési törekvések következtében, Afrika más vidékeihez hasonlóan „európai” hadszíntérré vált a kontinens nyugati fele is, s a második világháború végéig az is maradt. A Niger folyó vízgyűjtő területének nagy része francia befolyás alá került. 1895-től létezett hivatalosan is a Francia Nyugat-afrikai Föderáció (*Afrique occidentale française*) mely 1904-ben már nyolc kolóniát tömörített (ezek voltak: Mauritánia, Szenegál, Francia Szudán [a mai Mali], Francia Guinea [Guinea], Elefántcsontpart, Niger, Felső Volta [Burkina Faso] és Dahomey [Benin]).¹⁷

▲ Látkép – Niger folyó
forrás: Szalai István

A folyó deltavidékét magában foglaló Nigéria 1901. január 1-jével lett a Brit Birodalom protektorátusa. Az angolok terjeszkedésének irányvonala Afrikában észak-déli irányú volt, mely „sávba” tökéletesen illeszkedett Nigéria is, habár az angol gyarmatok inkább a kontinens keleti és déli felére összpontosultak (Egyiptom, Szudán, Kenya, Uganda, Tanganyika, Észak- és Dél-Rhodesia, Becsuánföld, Dél-Afrika).

A hódítók magukkal hozták az európai jogrendszert is, melynek minden eszközzel igyekeztek érvényt szerezni. 1885. február 26-án, Berlinben megtörtént az első kísérlet az afrikai vizek szabályozására. Lényegében az összes, az afrikai gyarmatosításban érintett nagyhatalom által aláírt egyezmény az 1815-ös Bécsi Kongresszus által lefektetett nemzetközi jogi normákon alapult, és V. fejezetében (a Niger folyón való hajózásról) kimondja: „XXVI. A Niger folyón – kivétel nélkül annak minden ágán és folyásán – valamennyi nemzet kereskedő járművei szabadon, egyenlő jogokkal hajózhatnak...”.¹⁸ A leginkább érintett két birodalom, az angol és a francia is ratifikálta a megállapodást. 1890. július 2-án Brüsszelben a részes felek felülvizsgálták, és módosították elsősorban a Kongó vízgyűjtő-területére vonatkozó részeket, valamint újból megerősítették a rabszolga-kereskedelem tilalmát.

Az első világháborút követően, 1919. szeptember 9-én Saint-Germain-en-Loye-ben az egyezmény újbó-

li megváltoztatására került sor.¹⁹ Az első bekezdésben a részes államok körét kiterjesztették a Népszövetség azon tagjaira is, melyek hajlandók voltak elfogadni a dokumentumban rögzítetteket. Miután földrajzi pontossággal meghatározták a jogszabály alkalmazhatóságának hatókörét, arra folyamatosan visszautalva a következő rendelkezéseket írták elő: az aláíró nemzetek tagjai szabad mozgásának (korlátozni csak a közrend, biztonság érdekében lehetett), kereskedelmének biztosítása, tulajdonuk védelme. Az egyes államok saját döntésük alapján, szabadon rendelkezhetnek a területükön fellelhető természeti javakkal (az ötödik bekezdés ezt külön nevesíti a Niger vízgyűjtő-területével kapcsolatban). Csak olyan adók és vámok beszedésének engedélyezése, melyek magából a hajózási tevékenységből adódó kisegítő szolgáltatások fedezése miatt nélkülözhetetlenek, éppen ezért arányosak. Az egyezményben rögzítettek szerint még azokért az egyes területeken kiépített közművek használatáért (csatorna, vasút) sem lehetett külön díjat fizettetni a részes felekkel, amelyek a hajózhatóságot biztosították a hatókörön belül. Mindez nem vonatkozott azokra az utakra, melyeket a nyersanyag, illetve késztermék, folyóig történő szállítására építettek, ugyanakkor az egyenlő bánásmód itt is alapkövetelmény volt. Az egyezmény továbbá az egyes államok feladatává tette, hogy területükön a hajózás biztonságát növelő szabá-

The
Explorer

Együttműködő partnerünk a **The Explorer** magazin

▲ A Níger hajnalban
fotó: Dennis Hunink

a gyakorlatba is átültette a szabadságjogok (független sajtó, általános választójog, stb.) érvényesülését. Az új elnök, Mahamane Ousmane azonban nem találta meg a közös hangot a kormányzó párttal, mely jelentősen kiütközött az 1995-ös tuareg felkelés során tanúsított kormányzati tehetetlenség során. 1996. január 27-én Ibrahim Baré Maïnassara ezredes hajtott végre államcsínyt, majd júniusban megválasztatta magát államfőnek. Diktatúrájának finanszírozása érdekében szorosabbra fűzte országa kapcsolatait a nemzetközi embargó alatt álló Líbiával. 1999 áprilisában Baré-t meggyilkolták, az elkövető Daouda Malam Wanké őrnagy volt, aki azonban a korábban tapasztaltaktól eltérően a háttérben maradt, a választásokat így Tandja Mamadou – a koalíció jelöltje – nyerte meg.

A Francia Közösségen belül autonómiával rendelkező République du Dahomey 1958. december 11-én jött létre, teljes függetlenségét 1960. augusztus 1-jével nyerte el. 1975-ben az itt található tengeröböl nyomán nevezték át az országot Beninnek. Az önálló Dahomey első elnöke Hubert Maga volt, akit az 1963-as puccs után Justin Ahomadegbé követett, majd öt hat évvel később Paul-Émile de Souza ezredes távolította el. 1970-74 között egy háromtagú elnöki tanács irányította az országot, annak feloszlását követően egészen 1989-ig Mathieu Kérékou volt az egy-

személyi vezető. Szocialista típusú diktatúráját, „Afrika Kubájaként” emlegették. 1991-ben többjelöltes választásokat írtak ki, de a bizonyítottá vált csalások ellenére Kérékou még tizenöt évig hatalmon maradt, 2006-ban aztán Yayi Boni váltotta tisztségében.

Nígerhez hasonlóan az 1960. október 1-jén függetlenné vált egykori brit gyarmat Nigéria is a „Nagy folyóról” kapta nevét. A többnemzetiségű ország északi területein elsősorban az iszlamista Nigériai Nemzeti Párt tudott támogatókat szerezni, míg a déli részeken pedig inkább a keresztény *National Council of Nigeria and the Cameroons*, valamint a jorubák által favorizált Akció Csoport. 1961-ben népszavazást írtak ki a Nigéria és Kamerun határán fekvő vitatott, ún. észak- és dél- – avagy brit – kameruni területek hovatartozását illetően. A referendum értelmében a déli tartományok a Kamerunhoz való csatlakozás mellett döntöttek, míg az északiak maradtak nigériai fennhatóság alatt. Az olajban igen gazdag Nigéria 1963-ban szövetségi köztársasággá alakult át, az ország első elnöke Nnamdi Azikiwe lett. 1966-ra a korrupció, a siralmas gazdasági állapotok, valamint a folytonosan változó erőviszonyok következtében teljesen instabillá vált az állam politikai-társadalmi helyzete. Sorozatos államcsínyek követték egymást: 1967 májusában a keleti országrész Emeka Ojukwu ezredes irányítása

◀ *Naplemente a Nigeren*
Foró: Szilasi Ildikó

alatt kikiáltotta függetlenségét (Biafrai Köztársaság), melyet azonban a szövetségi kormányzat nem hagyott szó nélkül: július 6-án a nigériai hadsereg lerohanta az elszakadni vágyó tartományokat. Az 1970-es olajárrobbanásból hatalmas bevételekre tett szert a föderális államvezetés, illetve az azt vezető katonai junta. A korrupció rendkívüli méreteket öltött, a lakosság többsége továbbra is nagy szegénységben élt. 1979-ben, 1984-ben és 1985-ben is puccs döntötte meg az aktuális kormányzatot, az utóbbi államcsíny során hatalomba kerülő Ibrahim Babangida elérte, hogy hazáját felvegyék az Iszlám Konferencia tagállamai közé, valamint az IMF strukturális helyreállítási programjába. Noha Babangida 1992-ben általános választásokat írt ki, az ellenzék győzelmének hírére később érvénytelenítette azokat, és a rákövetkező esztendőben bekövetkezett eltávolításáig Nigéria elnöke maradt. A helyébe lépő Sani Abacha rémuralma volt az ország újkori történetének legkegyetlenebb korszaka, mely a vezérezredek hat évvel későbbi meggyilkolásáig tombolt. A polgári kormányzás csak Olusegun Obasanjo 1999-es megválasztásával tért vissza, noha az új elnök esetében is felmerült a szavazás manipulálásának gyanúja. Az utolsó, nemzetközi megfigyelők által szintén tisztességtelennek ítélt voksolást 2007-ben Umaru Yar'Adua, a Demokrata Párt (People's Democratic Party) jelöltje nyerte meg.

A fentebb írtak alapján, a Niger folyó menti ál-

lamok függetlenné válása, politikai-szervezeti működésük stabilizálása nem ment zökkenőmentesen, sőt, mind a mai napig vissza-visszatérő válságok kíséretnek, melyek súlyosan fenyegetik a tárgyaló országok konszolidálódását, gazdasági fejlődését. Az érintett felek 1963 októberében, Niameyben ültek össze első alkalommal, hogy szabályozzák a folyón történő hajózást és gazdasági együttműködést. Az egyezménybe foglalt megállapodásukat 1964. november 25-én további részletekkel egészítették ki. Amint Tiyanjana Maluwa tanulmányában rámutat²², ezek a megállapodások nem pusztán a gyarmati időkben megalkotott szabályozások aktualizált utánzásai, mivel a Niger vízgyűjtőterületét egy egységként kezelik, melyből kétségteljesen következik, hogy a részes felek jogai és kötelezettségei is egyetemlegesek e téren. A korábbi gyarmatbirodalmak tekintetében ez elképzelhetetlen lett volna. Később ezekre az egyezményekre alapozva, az érintett államok 1967-ben megalkották a folyó középvonalának szabad hajózásáról szóló szerződést, majd 1980-ban létrehoztak egy közös alapot a Niger megóvása érdekében.²³ A folyóval kapcsolatos egyik utolsó, nagy jelentőségű nemzetközi jogi lépés a Hágai Nemzetközi Bíróság 2005. július 12-én meghozott 135 oldalas ítélete volt, mely Niger és Benin között határozta meg a folyóban található szigetek (különösen a Lété-sziget) illetékességét, valamint a határvonal pontos földrajzi elhelyezkedését.

Jegyzetek

- 1 Water resource variations of the Atlantic river bassins of Africa: the long term effects of rain shortage, J.P. Bricque, F. Bambat, et al Forrás: http://aochycos.ird.nc/HTMLF/BIBLIO/EVLR_EN.HTM
- 2 Niger 2002-ben indított egy hosszú távú programot annak érdekében, hogy megakadályozzák a folyó nagyarányú kiszáradását. Lásd: <http://allafrica.com/stories/200703010421.html>
- 3 A szongai népcsoportnál Isa Ber, míg a manding nyelveken Joliba, Quorra vagy Kworra és Jeliba nevekkel illetik a Nigert. Lásd: <http://www.mapsofworld.com/niger/geography/rivers.html>
- 4 A továbbiakban ez alatt a név alatt e kora középkori királyság értendő, és nem a mai Ghána. Érdekeség, hogy utóbbi nemzeti mítoszaiban az ott élők, eredetüket e korábbi birodalom elűzött lakóira vezetik vissza. Innen a mai állam elnevezése.
- 5 A lény számára cserébe azért, hogy a jó termést biztosítsa, évente egy szűzlányt kellett áldozni. A legenda szerint egy alkalommal, bizonyos Mamadou Sarolle nem volt hajlandó menyasszonyát oda adni, és emiatt a kígyó aszályal állt bosszút a népen. Forrás: http://www.ghana.co.uk/history/history/ancient_ghana.htm
- 6 Kumbi Száleh, a főváros két településrészből állt: az egyikben az uralkodó és szolgálói, a másikban a kereskedők, illetve egyéb iparosok éltek. A két központot egy tíz kilométer hosszú út kötötte össze. Lásd: <http://history-world.org/africa2.htm>
- 7 Élt kb. 1217 – 1255. A család Bilal ibn Rabah-tól, Mohamed próféta első műezzínjétől származtatta magát.
- 8 Mali hősi epóza tartalmazza Szungyata hódításainak és uralkodásának történetét, mely az afrikai irodalom egyik korai remeke. Lásd: <http://www.bu.edu/africa/outreach/materials/handouts/SUNDIATA.pdf>
- 9 http://mali.pwnet.org/history/history_mali_empire.htm
- 10 http://en.wikipedia.org/wiki/Mali_Empire#_ref-representation_0
- 11 <http://www.africanevents.com/Essay-Habeeb-MansaMusa.htm>
- 12 Életeről további információ található az alábbi internetes oldalon: <http://africanhistory.about.com/library/biographies/blbio-SonniAli.htm>
- 13 <http://www.ewo.com/~lucumi/songhai.html>
- 14 Az 1591-es marokkói invázióról lásd: http://www.africa.upenn.edu/Articles_Gen/morco_1591.html
- 15 <http://xenohistorian.faihweb.com/africa/af06.html#Al-Mansur>
- 16 <http://www.wsu.edu/~dce/civafrica/hausa.htm> valamint a hausza államok eredetéről szóló teóriák összefoglalása: <http://dierklange.com/pdf/fulltexts/hausa/01-Theories.pdf>
- 17 A francia kolonizáció történetéről: http://www.africa.upenn.edu/K-12/French_16178.html
- 18 A szöveg kivonatolt változata: <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob45.html>
- 19 Forrás: „Convention Revising the General Act of Berlin, February 26, 1885, and the General Act and Declaration of Brussels, July 2, 1890 - The American Journal of International Law, Vol. 15, No. 4, Supplement: Official Documents (Oct., 1921), pp. 314-321 (a jogszabály angol nyelvű hiteles fordítása) valamint http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/20/13/00038645.pdf
- 20 A konfliktusról bővebben: Burkina Faso and Mali, Agacher Strip War by Tom Cooper 1985 http://www.acig.org/artman/publish/article_460.shtml
- 21 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2828.htm>
- 22 Tiyanjana Maluwa: Legal aspects of the Niger river under the Niamey Treaties (Natural resources journal, vol. 28, 1988.)
- 23 Protocol relating to the Development Fund of the Niger Basin. Faranah, 1980. november 21.

▼ Mali – Niger
(www.istockphoto.com)

Molnár Zsolt

Egy évig Afrikában:

hiedelem és valóság

*Élmények és kalandok
Namíbiától Malawiig*

2006. márciusától közel egy évig éltem és dolgoztam Afrika déli részén, elsősorban Namíbiában és Malawiban. A legtöbb időt nem városokban, hanem vidéken, a legelmaradottabb helyzetben lévők között töltöttem. Közben persze igyekeztem sokat utazni, megismerni az embereket és megnézni a régió legszebb tájait, természeti jelenségeit a Namib-sivatagtól a Kavangó-folyóig, a Viktória-vízeséstől a Malawi-tóig. Önkéntesként élni és dolgozni óriási kaland, de nagy kihívás is egyben.

Namíbia

2006. április - szeptember

Egy nemzetközi szervezet önkénteseként 2006 áprilisában utaztam Namíbiába, hogy fél évig országos HIV/AIDS-ellenes kampányban dolgozzam.

A szállásunk egy Onambelega nevű faluban volt, északon, az angolai határ alatt. Itt vezet a határt a fővárossal összekötő országos főút, így a közlekedés afrikai viszonylatban jónak mondható. A falu mellett volt elkerített telepünk, egy kicsi központi épülettel, két egyszerű zuhanyzóval, külön, a terület szélén két latinával, valamint hat darab, betonlapokon álló, kör alakú, fűfedelű kunyhóval. A kunyhók három méter átmérőjűek voltak, berendezésük puritán: egy vagy két ágy, egy kisasztal, s egy szék. Se szekrény, se könyvespolc, se fogas. Az ágy fölött szúnyogháló. Ez volt fél éven át a szállásom. A házak vályogból vagy téglából épülhettek, kívülről és belülről fehérre meszelve, egy ajtó és egy kisablak. Az egész táborban csak hideg víz folyt, a kunyhókban, a központi épületben és a zuhanyzóban volt világítás, a vécekből nem. Otthonunk egyszerű, de a körülményekhez képest nagyon hangulatos volt, igazi afrikai környezetet sugárzott.

A telepen mindenhol térdig ért a fű, mely az esős évszakban zöld, júniustól pedig némileg elszáradva sárga színben pompázott. Az elemlámpa állandó felszerelésünk részét képezte, részben a látási viszonyok, részben pedig a kígyók miatt. A csúszómászók között veszélyesebb fajták is fel-feltűntek, gyakorinak volt mondható a kobra és a puffogó vipera, sőt, egyszer helybéli munkatársunk egy fekete mambát is talált nem messze tőlünk az udvarukban...

Vásárolni vagy a 80 km-re fekvő Oshakatiba jártunk, mely Észak-Namíbia kvázi fővárosának tekinthető négy, minden igényt kielégítő szupermarketével, vagy a 10 km-re fekvő legközelebbi kisvárosba, Outapiba, ahol szintén elég sok minden volt kapható. A mi lakhelyünk, és egyáltalán a környező, falvaknak nevezett kunyhóhalmazok csak korlátozottan minősültek alkalmasnak bevásárlásra.

Falu alatt Namíbia e részén azt kell érteni, hogy az országút mellett van 8-10 vályog- és pléhkunyhó, valamint egy-két italbolt. Az úttól némileg távolabb, akár már 5-10 km-re is, a települések teljesen más képet mutatnak. Azok még hagyományos falvaknak tekinthetőek, a házak kis, kör alakú, fűtetűjű, facölöpökből álló kunyhók. Egy családnak 3-4 kunyhója van, valamint a „nappali”, mely annyiban különbözik, hogy általában nincs teteje, csak falak és egy ajtónyílás. Berendezés sehol sincs, általában pokrócon, a földön, vagy műanyag sörös ládán, esetleg – a jobb helyeken – fehér műanyag székeken ülnek. A családok birtokaikat földbeszúrt faágakból álló kerítéssel különítik el, néhol pár baromfi és kecske botorkál. A gazdagab-

baknak van néhány tehenük is. És persze szemünk előtt terülnek el az elmaradhatatlan mahangóföldek, az élet forrásai. A mahangó egy helyi növény, kinézetre a kukorica és a bambusz keveréke. Igénytelen, mindenhol, még a homokban is megterem, a termésből kásaszerű ételt készítenek, illetve kétfajta italt: egy sűrű, szörpszerűt, valamint egy erjesztett, erősen alkoholos lét. A mahangó tápláló és egészséges, az emberek jelentős része kizárólag ezen él. A föld hihetetlenül olcsó, ha egy családnak van egy minimális mahangóföldje, már nem hal éhen.

A mai Namíbia területén élő népeknek már a kőkorszakban igen gazdag kultúrájuk volt, a világ egyik legrégebbi barlangrajza is itt található. A térségben mintegy tízezer éve jelent meg a halászó-vadászó-gyűjtögető életmódot folytató szan nép, őket köznyelven busmanoknak nevezik, s a mai napig Namíbiában, illetve a szomszédos Botswanában őshonosak. A terület 1884-től 1915-ig Német Délnyugat-Afrika néven a feltörekvő európai hatalom gyarmata volt. Az első birodalmi kormányzó egy jogász, Dr. Heinrich Göring, a későbbi náci vezér, Hermann Göring apja volt. 1915-ben, vagyis az első világháború során a Dél-Afrikai Unió foglalta el a német gyarmatot, melyet egészen 1990-ig megszállás alatt tartott. Az ország gazdasági, politikai, s társadalmi szempontból is stabilnak nevezhető, infrastruktúrája afrikai viszonylatban fejlett, az emberek nyitottak és barátságosak. A népsűrűség nagyon alacsony, az alig kétfélmillió lakosság mintegy 6%-a fehér, többségük a tengerparton, illetve kisebb részben a déli településeken él.

Namíbiában alapvetően minden működik, így az ember hajlamos elfelejteni, hogy Afrikában van. Szinte mindent lehet kapni, az éghajlat nem elviselhetetlen, megfelelő a közbiztonság és kedvesek az emberek. A lakosság többnyire igen szegény: sokan napi 1-2 dollárból élnek, s az átlagkereset is mindösszesen havi 50-60 dollár. A namíbiaiak közel fele, majdnem egymillió ember a Namib- és a Kalaharisivatag között elterülő szűk északi sávban él, azonban itt is nagyon szűkösek a lehetőségek. Akinek munkája van, már szerencsésnek mondhatja magát. Sokan a közel ezer km-re fekvő fővárosba, Windhoekba, esetleg a tengerparti Walvis Baybe járnak dolgozni, s csak havonta, kéthavonta látogatnak haza a családjukhoz. A kisgyerekeket rendszerint a nagyszülők nevelik, férj és feleség gyakran hónapokig nem találkozik. Mindez meglehetősen HIV/AIDS terjedésének. Noha Namíbia kevesebb, mint kétfélmillió lakosával a föld egyik legkisebb népsűrűségű országa, az emberek közel 20%-a fertőzött.

A többség nem falvakban és városokban, hanem a bozotos-erdős szavanna közepén álló tradicionális kunyhókban él. Távol minden tömegkommuniká-

ciótól, iskolától és orvosi ellátástól. Azon hároméves program keretében, melyben jómagam is dolgoztam, elsődleges feladatunk az volt, hogy személyesen végiglátogassunk minden egyes családot és háztartást, felvilágosítsuk őket a HIV/AIDS természetéről, a fertőzés és a védekezés lehetséges módjairól. Napról-napra, a táj jellege miatt többnyire gyalogosan kellünk útra, hogy misszióinkat teljesítve a távoli vidéken élőket felkeressük, tájékoztassuk s minden szükséges ismerettel ellássuk.

Észak-Namíbiára a nyílt, füves terület a jellemző, elszórt tuskés akáccokkal, jakaranda- és mopaniakkal, de gyakran lehet kisebb pálmaligeteket is látni. Munkánk során általában homokúton vagy térdig érő fűben gyalogoltunk, emberragaszó természetvédelmi és szűrős bokrok között. A lakott részek közelében sok a kecske- és szarvasmarha-nyáj. A száraz évszakban napi tíz órát süt a nap, felhő nincs az égen. Ha nem kenjük be magunkat naptejgel, hamar leégünk. Vízet ugyanakkor nem szükséges magunkkal vinnünk, ugyanis helyi italboltok még a legelzugosabb helyeken is vannak. Enni viszont vidéken nem nagyon lehet. A falvakban lévő éttermek nagyon egyszerűek, a kínálat sült csirkére, néha sült halra, rizsre és sült krumplira terjed ki. A higiénia feltétlenül vigyázni kell, általában nem mosnak el semmit, legfeljebb csak le- vagy kiöblítik a táányérokat, edényeket, evőeszközöket, poharakat egy tál állóvízben. Ezt meg kell szokni, főként mentálisan, hiszen egy idő után úgysem lehet elkerülni, hogy ne együk-igyuk ugyanazt, mint a helybeliek. Vigyázzunk, hogy vidéken soha ne igyunk vizet (csak a városi csapviz tisztított, iható). Az élet egyébként nem veszélyes, legfeljebb szokatlan, például időnként a fáról esszük a jakarandafa gyümölcsét, esetleg hagyományos környezetben a földről, közös tálból fogyasztjuk a babot, illetve az öt-hat centiméter hosszú pirított vagy szárított mopani hernyót. Szerencsére Namíbiának nagyon egészséges éghajlata van, a száraz, sivatagi melegben kevés baktérium és vírus él meg.

A meleg viszonylagos. Októbertől márciusig általában éjjel-nappal 40 fok fölött van. Amikor én megérkeztem április elején, még mindig meleg volt, körülbelül annyira, mint idehaza kánikula idején, csak jóval kisebb páratartalommal. Április az esős évszak vége, időnként ugyan még esett az eső, de többnyire már csak villámlott. Aztán május elején egyik napról a másikra eltűntek a felhők, s jött a tél. Északon, az ország más részeivel ellentétben, sivatagi klíma tapasztalható. Nappal meleg, 25-30 fok, az UV sugárzás nagyon erős. Estére viszont keményen lehűl, éjjel kifejezetten hideg van, nem lehet több 5-6 foknál. Aztán júliustól megint jön a meleg, napról-napra folyamatosan emelkedik a hőmérséklet, augusztusban már éjjel sem fázunk. A száraz évszakban öt hóna-

pon keresztül nincs felhő, az ég valószínűtlenül kék és minden hihetetlenül száraz. Az esős évszak után hatalmas, tószzerű belvizek alakulnak ki. A legtöbb sekély, és a száraz évszak beköszöntével látványosan zsugorodnak, csak a nagyobbak maradnak meg, néha akár hónapokig is, és fura, harciaszerű halak élnek bennük, amelyek szinte érthetetlen módon képesek átvészelni a száraz időszak aszályos következményeit.

Namíbia a világon elsőként az alkotmányában rögzítette a természet védelmét. Az ország területének több mint 15%-a nemzeti park, beleértve a teljes Namib-sivatagot. Sok a látnivaló és az egyedülálló természeti jelenség. Sajnos a nagy távolságok és utazási nehézségek miatt szinte lehetetlen valamennyit bejárni. Az itt töltött fél év alatt sikerült a három talán leghíresebbet megnézni: az Etosha Nemzeti Parkot, az atlanti-óceáni partvidéket a Namib-sivataggal, és a Caprivi-övezet vízi világát a szomszédos Viktória-vízeséssel.

Az Atlanti-óceántól a Viktória-vízesésig

2006. május-július-augusztus

Namíbia északi része még 50-60 évvel ezelőtt is sűrű erdős terület volt, gazdag állatvilággal. Ez mára fokozatosan megritkult és szavannás területté alakult. Az 1907-ben, még a német gyarmati időkben alapított Etosha Nemzeti Park azonban azóta is ideális környezetet jelent az itt élő állatok számára. Az Etoshaiban honos elefántok máig a legméretesebbek Afrikában. Szintén a park ad otthont a világ egyik legnagyobb fekete orrszarvú populációnak. A nemzeti park egy kiszáradt, sós tómeder köré épül, amely csak az esős évszak végén töltődik fel minimális mennyiségű vízzel. A tómeder több mint 10 millió évvel ezelőtt alakult ki, és 16000 évvel ezelőtt, a jégkorszak elmúltával lepte el a víz. A tavat tápláló folyó azonban a tektonikus lemezek elmozdulása miatt megváltoztatta irányát, így a tó egy elképesztően finom, fehér, sós réteget hátrahagyva kiszáradt. A tükörsíma, 150 km-en keresztül húzódó kihalt tómeder holdbéli tájra emlékeztet.

A park kocsival könnyedén bejárható, a különböző itatók és egyéb, az állatok által kedvelt helyek megfelelően ki vannak táblázva. Az állatokra nem panaszkodhattunk. Kétszer jártam itt, először május elején, az esős évszak végén. Akkor is sok állatot láttunk, de főként messziről, mivel az elszórtan meglévő vízfelületek miatt az állatok nem jártak az itatókhoz. A park júliusban, a száraz évszak közepén volt igazán látványos. Az itatóknál hemzsegték a vadak, felejthetetlen látványt jelent a fák közül előtűnő, s a víz felé vonuló, akár ötven egyedből álló elefántcsordát nézni, vagy a kocsiól alig tíz méterre pihenő oroszlanokat kémlelni. Utóbbiakat nemcsak mi néztük érdeklődve, hanem egy jókora zebracsapat is. Amint az egyik

oroszlán felállt, a csíkos négylábúak hirtelen megélnék, hátráltak pár métert, majd újból megálltak, s újra csak felvették a figyelő pózt. Pontosan tudják, hogy az oroszlánok mikor vannak támadó kedvükben (habár elmenekülni így sem tudnak mindig). Láttunk még orrszarvúkat, zsiráfokat, gnúkat és rengeteg különböző antilopot is. A park domborzatilag nagyon változatos, a dombos erdőktől a szavannán át a félsivatagos pusztáig minden megtalálható benne.

Teljesen más világ a folyókkal szabdalta Caprivi-övezet, Namíbia keskeny, északkeleti tartománya. A Zambia és Botswana közé benyúló mintegy 400 km hosszú és 20-30 km széles Caprivi-övezet jelentőségét az adja, hogy rajta keresztül lehet eljutni a szomszédos Viktória-vízeséshez. Földrajzilag nagyban különbözik az ország többi, száraz, sivatagos részétől: erdős terület, három folyóval, amelyek közül kettő világszerte ismertem jelentős, a Zambézi és a Kavango (melyet Botswanában Okavangónak hívnak) a kontinens déli felének, több országot érintő legnagyobb folyói közé tartoznak. Errefelé már párás a levegő, áprilisi érkezésem óta eltelt három hónap után ismét látok felhőket.

A kirándulás alkalmával foglalt szállásunk a folyóparton volt, igazi vízi világ közelében, krokodilok és vízilovak szomszédságában. Négy személyes lapos fenekű alumínium motorcsónakkal vittek körbe minket. Míg a krokodilok félnének, a csónak zajára elmenekülnek, a vízilovak inkább kíváncsiak. És nem szeretik, ha zavarják őket. A szállással szemben, egy kis sziget csücskénél 30-40 állatból álló víziló kolónia tanyázott. Amikor odaértünk a csónakkal, valamennyien nézni kezdtek minket. Világosan jelezték számunkra: látnak minket, sőt, néhány egyed a víz alatt már közelebb is merészkedett. A helyzet kezd komolyra fordulni. Amennyiben veszélyben érzik magukat, a kétfonnás állatok könnyedén felboríthatják a csónakot. Nem véletlen, hogy Afrikában az összes állattámadás közül a vízilovak támadása miatt hal meg a legtöbb ember. Mindez a csónakosunk arcán is kezd kiütközni, nagyon koncentrálnak, hogy állandó mozgásban tartsa a hajót, még idejében elhárítson a közeledő vízilovak elől. Éjjel gyakran a partra is kijönnek e lomha, mégis rendkívül veszélyes ragadozók, igen félelmetes hallgatni, amint a sátrak körül legelik a füvet, csámcsogva, rőfögve és dübörögve mászkálnak körülöttünk.

A Caprivi-övezeten egyetlen út vezet keresztül. Kétdalt erdő, és 200 km-en át folyamatosan elefántveszélyt jelző táblák. Odafele kétszer is keresztetkék utunkat az elefántok, minden tele volt a nyomaikkal. A régió fővárosa Katima Mulino, egy viszonylag jellegtelen határváros a Zambézi partján. Itt már Afrika közepén vagyunk, sokkal közelebb az Indiai-, semmint az Atlanti-óceánhoz...

A Viktória-vízeséshez tartunk, amely Zambia és Zimbabwe határán fekszik, mintegy 200 km-re Namíbiától. A skót dr. David Livingstone 1855-ben fedezte fel Afrika legnagyobb zuhatagát, melyet Viktória királynő tiszteletére nevezett el. A vízesés a Zambézi középső szakaszán található, ahol a több mint egy km széles, lapályszerű folyó egy szűk, mindössze 120 méter széles kanyargó hasadékba zuhan. A világon a Viktória-vízesésnek van a legnagyobb egybefüggő vízfala: 1,7 km széles és 128 méter magas. A helybeliek *Mosi-oa-Tunyának*, azaz „mennydörgő füstnek” nevezik. A lezúduló vizet kísérő permet 300-500 méter magas és 50 km távolságból is látni. Közről olyan, mintha zuhogó esőben állnánk. Szívárvány tűnik fel midnenütt, akármerre tekintünk. A vízesés különösen látványos Zambiából nézve, a 10 dolláros belépőért a vízesés felső peremével egy magasságban kiépített több száz méter hosszú sétányról gyönyörködhetünk a lezúduló vízből.

A közelben még érdemes megnézni az 1905-ben épült vasúti hidat is, mely a Zambézin átívelő mindösszesen öt híd egyike. Az építmény eredetileg a Kairó–Fokváros vasútvonal része lett volna. Ma kisebb léptékben ugyan, de fontos csomópont: a zambiai Livingstone-t köti össze a zimbabwei Victoria Falls-szal. A környéken mindig sok a turista, a hídról szintén gyönyörű látvány nyílik a Viktória-vízesésre, sőt, akinek kedve tartja, még a bungee jumpingot is kipróbálhatja, 125 méter magasságból.

Augusztus végén hasonló kirándulás keretében Swakopmundba utaztunk, amely egy hangulatos tengerparti üdülőváros 30 km-re Walvis Bay-től, Namíbia egyetlen mélyvízi kikötőjétől. Eredetileg sátrazni akartunk a tengerparton, de ezt hamar módosítottuk: a város klímája ugyanis rendszerint hideg és ködös. Fent északon napközben már elviselhetetlen volt a hőség, s az éjszakák is egyre enyhébbeknek bizonyultak, a tengerparton azonban kifejezetten hidegnek éreztük a levegőt. A víz 13, a levegő 11 fokal (!) volt, és mindehhez szitáló köd párosult. Ugyanakkor hiába párás az éghajlat, gyakorlatilag sohasem esik az eső.

Swakopmund német stílusjegyeket hordoz magán: építészetileg, kulturálisan és a lakosságát tekintve is. Ez Namíbia teljesen új arca: mulatságos 100 éves német stílusú házakat látni pálmafás kertekben, Afrika közepén bajor sörözőkben kortyolni a habos nedűt, és német nyelvű étlapról rendelni. Szép, rendezett a belváros, európai kávéházakkal, fagyaltalozókkal, uszodával, könyvesboltokkal és mozival. Itt mind a vendégek, mind a személyzet fehérbőrű. A külváros ellenben már a szokásos afrikai arcát mutatja... Swakopmund bővelkedik turistaprogramokban: különböző hosszúságú sivatagi túrákon, sétatrepülésen, hőlégballonozáson, a homokdűnéket kihasználva snowboardozáson, lovagláson, tevelésen, vagy akár katamarános delfin-, bálna-, illetve fókanezőn is részt lehet venni.

▲ Ilyen tradicionális kunyhókban él Namíbia lakosságának legnagyobb része

A Namíbia-sivatag az Atlanti-óceán szélesen vett partján, az angolai határtól Dél-Afrikáig, mintegy 1500 km-en keresztül az egész országon végignyúlik. Ez a föld legrégebbi sivataga, melynek élővilága rendkívüli módon érzékeny. Szabad szemmel gyakorlatilag észrevehetetlen rovarok, bogarak, kígyók és egyéb hüllők lakják a homokrengeteget, valamint a welwitschia nevű botanikai különlegesség: egy lapos levelű, a talajon szétterülő növény, amely átlagosan 500-600 éves, a legöregebb példány pedig állítólag 2000 éves... Egyedi flórája és faunája következtében gyakorlatilag az egész sivatag különböző nemzeti parkokra van tagolva. Nem mintha az öklíma nagy veszélyben lenne egyébként, ugyanis a 90%-a kizárólag levegőből közelíthető meg, az utak totális hiánya miatt még terepjáróval is csak egy része járható be.

Tömegközlekedés afrikai módra

2006. október

Namíbiában a helyi tömegközlekedés taxikra épül. Két fajta van, a kisbusz, ami a távolabb eső városok között közlekedik, és a személykocsi, mely városon belül, illetve az egymáshoz közel eső helyek között bérelhető fel. Mindkettő iránytaxi, azaz nagyjából fix útvonalon járva bármikor leintható. Menetrend nincs. A tarifát a sofőrök személyenként határozzák meg, így addig nem is indulnak el, amíg nincs teli a kocsi. Emiatt egyrészt szinte mindig túlszűfoltak a járművek, másrészt hosszú, kiszámíthatatlan órákat kell várni az indulásig. A rendszer általában teljesen kaotikus és meglehetősen fárasztó, viszont gyakorlatilag mindenhol el lehet olcsón és megbízhatóan jutni. Nemcsak országon belül, hanem országok között is. Az afrikai „kézről-kézre adás” mindenhol működik: az egyik járáttal el lehet jutni a határközeli városba, ott átadnak egy másiknak, amelyik aztán elvisz a

határig. Az országhatáron gyalog kell átmenni, a túloldalon viszont már ugyanúgy megtaláljuk a hasonló rendszerben működő következő kisbuszt...

E közlekedési módszert teszteltük, amikor Namíbiából Dél-Afrikán és Mozambikon keresztül helyi buszokkal utaztunk Malawiba, ahol két hónapig dolgoztam. A Windhoek–Upington–Johannesburg–Maputo út viszonylag könnyen teljesíthető volt, hála a kényelmes dél-afrikai buszoknak.

Maputóban ugyanakkor már komplikálódott a helyzet: annyit tudtunk mindössze, hogy először egy Tete nevű városig kell eljutnunk, ezer km-re északra a mozambiki fővárostól, s majd csak onnan léphetünk át Malawiba. Reggel öt órakor mentünk ki a maputoi buszmegállóba. Szerencsénk volt, aznap épp indult busz északra. Egy minimum 30 éves, lerobbant tragacs, hihetetlenül túlszűfoltva. Csomagtér, mint olyan nem volt, a táskákat az utastérben kellett elhelyezni, hátizsákjaink szerves elegyet képeztek a helyiek csirkés ketreccel, vászonputtonyaival, nejlonszatyraival és a mindenféle egyéb limlomokkal, melyeket ide-oda hurcolásznak az utasok szerte az országban. Minden tökéletesen beágyazódva a padlót borító több éves mocsokba, porba. Hely abszolút nincsen, a le- és felszállók mindenütt áttaposnak, az utasok oda ülnek és állnak, ahova még tudnak. Minden hihetetlenül zsúfolt, koszos, émelyítő szag terjed, melyet a hőség csak tovább fokoz... Utak gyakorlatilag nincsenek Mozambikban; az országon átívelő egyetlen út keskeny, az aszfalt gyakran felszaggatva, mindenhol kátyúk és gödrök. Aztán a beton egyszerűen csak véget ér, s a porban megyünk tovább, a burkolat aztán ugyanolyan hirtelenséggel visszatér. Mindezt másfél napon keresztül vagyunk kénytelenek elviselni. Tetőtől hál' Istenek kicsit könnyebb periódus kezdődik, innen már járnak a megszokott, rendszeres minibusz taxik a határig, illetve onnan tovább a malawi Blantyre-ig.

HIV/AIDS Afrikában

A napjaink egyik legpusztítóbb gyógyíthatatlan betegségének számító AIDS főként az afrikai kontinens sújtja. Milliók szenvednek nap mint nap, miközben a kór rohamosan terjed tovább, nem csupán a fekete kontinensen, de másutt is. 1985-ben hivatalos adatok szerint világszerte 11000 HIV-pozitív személyt tartottak nyilván. Az eltelt alig több mint húsz év során, a mérsékelt becslések szerint is, legkevesebb 20 millióan haltak meg az HIV/AIDS szövődményei következtében. Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO) által 2008-ban kiadott Egészségügyi Statisztikai Évkönyv 33 millióra teszi a fertőzöttek arányát, mely szám a következő évtized során akár meg is duplázódhat, bár az új felmérések alapján a korábbi prognózisok túlzóak voltak.

Ugyan a betegek többsége elmaradott, szegény országokban él, azonban a vírus terjedése a fejlett világban, Ázsiában, Európában és Amerikában is töretlen. A leginkább veszélyeztetett térségnek azonban még mindig a szubszaharai Afrika számít, ahol 22 millió fertőzött ember él, várva a biztos halált. Világszinten a Dél-afri-

kai Köztársaságban tartják számon a legtöbb beteget, több mint 5,3 millió HIV-pozitív személyt. Lakosságárányosan Szváziföld a tragikus „világelső”: 38% felett van az HIV fertőzöttek aránya, vagyis minden harmadik ember beteg a 2003-as adatok alapján.

A fegyveres konfliktusok, környezeti romlás, a munkalehetőségek, jobb életkörülmények keresése kiváltotta migráció, az urbanizáció folyamatának felgyorsulása nem segíti az egészségügyi és szociális hatóságok, civil szervezetek munkáját. Ellenszer egyáltalán nincs, Afrikába azonban még a fájdalomcsillapító szerekből is csak elenyésző mennyiség kerül. Az egészségügyi felvilágosítás is hatástalan a népi hiedelmek és vallási tiltások miatt a gumióvszer használata még mindig minimális. A szexuális szokások mellett a katasztrofális egészségügyi körülmények is segítik a vírus terjedését. Az eszköz- és szakemberhiány következtében a kórházakban sokszor úgy gyógyítanak, hogy közben szúrásról-szúrásra terjesztik a fertőzést, holott megfelelő tájékoztatással és kezelésekkal drasztikusan csökkenthető lenne a fertőzöttek száma.

Ország	Fertőzöttek száma	Aránya	Halálozás/év
Angola	240.000	3,9%	21.000
Benin	68.000	1,9%	5.800
Botswana	350.000	37,3%	33.000
Burkina Faso	300.000	4,2%	29.000
Burundi	250.000	6%	25.000
Csád	200.000	4,8%	18.000
Dél-afrikai Közt.	5.300.000	21,5%	370.000
Elefántcsontpart	570.000	7%	47.000
Eritrea	60.000	2,7%	6.300
Etiópia	1.500.000	4,4%	120.000
Gabon	48.000	8,1%	3.000
Ghána	350.000	3,1%	30.000
Guinea	140.000	3,2%	9.000
Guinea-Bissau	17.000	10%	1.200
Kamerun	560.000	6,9%	49.000
Kenya	1.200.000	6,7%	150.000
Kongói Közt.	90.000	4,9%	9.700
Kongói DK	1.100.000	4,2%	100.000
Kp-afrikai Közt.	260.000	13,5%	23.000
Lesotho	320.000	28,9%	29.000
Libéria	100.000	5,9%	7.200
Madagaszkár	140.000	1,7%	7.500
Malawi	900.000	14,2%	84.000
Mali	140.000	1,9%	12.000
Mozambik	1.300.000	12,2%	110.000
Namíbia	210.000	21,3%	16.000
Niger	70.000	1,2%	4.800
Nigéria	3.600.000	5,4%	310.000
Ruanda	250.000	5,1%	22.000
Sierra Leone	170.000	7%	11.000
Szváziföld	220.000	38,8%	17.000
Szenegál	44.000	0,8%	3.500
Szomália	43.000	1%	na.
Szudán	400.000	2,3%	23.000
Tanzánia	1.600.000	8,8%	160.000
Togo	110.000	4,1%	10.000
Uganda	530.000	4,1%	78.000
Zambia	920.000	16,5%	89.000
Zimbabwe	1.800.000	24,6%	170.000

Malawi

2006. október - december

Malawi az egyik legbékésebb afrikai ország, az első világháború óta nem dúltak komolyabb harcok a területén. Akkoriban még Nyaszaföld néven brit gyarmat volt, a mai szomszédállam, Tanzánia szárazföldi része pedig Tanganyika néven német uralom alatt állt. A világháború első tengeri csatája a két gyarmatot elválasztó Nyasza-tavon zajlott; a brit vezetés hamarabb értesült a háború kitöréséről, mint a szomszédos németek, kiknek jó pár hajója bánta e figyelmetlenséget. Az azóta eltelt közel egy évszázad alatt se forradalom, se függetlenségi harc, se polgárháború nem károsította a helyiek életét. Az emberek ehhez mérten rettentő barátságosak és segítőkészek.

És sajnos rettentő szegények is egyben. Az ország lényegében külföldi segélyekből és hitelekkel tengődik, némi bevételi forrást csakis a dohány, a tea, a kávé, a kakaó és a cukornád jelent. Blantyre-ben kapunk szállást, az ország egyik gazdasági központjában. Kellemes kisváros, mintegy félmillió lakossal, nevét dr. David Livingstone skóciai szülővárosáról kapta. A híres felfedező számos kalandozása és expedíciója idején ugyanis Nyaszaföld első kormányzója volt. Kívülről Blantyre virágzó és fejlett városnak tűnik, nyüzsgő centrummal, zöldövezeti villanegyveddel, viszonylag nagy autóforgalommal, elérhető internettel, működő infrastruktúrával, fogyasztható ivóvízzel, s brit egyenruhás közlekedési rendőrökkel. A szegénységet elsősorban abból lehet észrevenni, hogy néhány nagyobb szállodát leszámítva rettentő kevés az étterem és üzlet, bevásárlóközpont. Még a jóval kisebb Oshakatiban is több szupermarket van. Ugyanakkor Blantyre tiszta, rendezett és nyugalmas.

Malawi meglepően szép ország: több ezer méteres hegycsúcsok, kellemesen lankás dombok, zöldellő erdők, fantasztikus illatú banán-, kávé- és teaültetvények, valamint a kelet-afrikai árokrendszer részét képező csodálatos Malawi-tó, trópusi strandjaival. Blantyre-t elhagyva hamar belecöppentünk a vidéki afrikai életbe: zsúfolt falvak, földművelésen és állattenyésztésen tengődő szegény lakosság, hőség, por, rossz utak. A körülmények ellenére mégis barátságos és hangulatos. A közbiztonság mind a városokban, mind vidéken jónak nevezhető.

November végén fejeztem be a munkát, utána turistaként maradtam az országban. Ekkor már az esős évszak több mint egy hónapja hivatalosan is elkezdődött. Fülledt meleg, két-három naponta lezúduló özvívzserű, fél napig tartó záporokkal. Csatornázás nincs, így az esőzések után az egész város vízben úszik.

Malawi kis ország, ezért úgy terveztük, tematikusan beutazzuk az egészet. Először a Blantyre-től 100 km-re, a Shire folyó partján fekvő Liwonde Nemzeti

Parkba mentünk. Érdekességét az adja, hogy itt nincsenek nagyragadozók, így gyalogosan is be lehet járni. Elefántok ugyanakkor vannak, s nem akármilyen élmény séta közben összetalálkozni egy vonuló csordával. A parkból busszal utaztunk tovább a fővárosba, Lilongwéba, majd onnan egy kisteherautó platóján egészen Senga Bay-ig, egy kis halászfaluig a Malawi-tó délnyugati részén. A tó gyönyörű, homokos-pálmafás strandok nyúlnak el végig a partján, a víz elképesztően meleg és kellemesen hullámos. A Malawi-tó Afrika harmadik legnagyobb, egyben legmélyebb tava, több mint 500 km hosszú és 60-70 km széles. Az a kevés turista, aki ide utazik gyakorlatilag elvész a parton, strandolás közben nézzük, miként éli mindennapi életét egy malawi halászfalu.

A felejthetetlen tó partján két napot töltünk, majd tovább utazunk a 30 km-re fekvő Chipokába, ahol behajózunk a *Llala* nevű gőzösre. A főúttól a kikötőig (3 km) az egyetlen közlekedési eszköz a biciklis taxi – közönséges fekete férfikerékpár, melynek csomagtartójára egy párnázott ülést, a hátsó tengelyre pedig két lábtartót hegesztenek. A viteldíj 75 forint... Új útitársunk, a *Llala* több mint ötven éves, eredetileg Glasgow-ban épült, rejtély miként került Skóciából a Malawi-tóra. Hetente egyszer jár, pénteken indul a déli Majom-öbölből északi irányba, végig a tavon halad, kikötve a nyugati (malawi) és a keleti (mozambiki) kikötőkben, valamint néhány szigeten is. Nagy forgalmat bonyolít le, több település eléréséhez ugyanis az egyetlen közlekedési eszköz. A hajó befutása egy-egy kikötőbe legalább annyira érdekes, mint az utazás, lévén a legtöbb helyen nincs kiépített partsza-

▲ Az 1,7 km széles Viktória-vízesés után a Zambezi ebben a szűk kanyonban folytatja útját

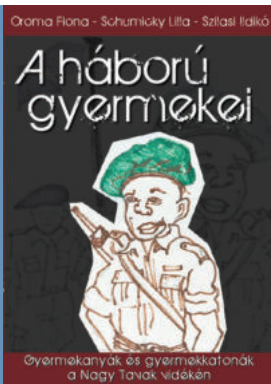
kasz; a hajó lehorgonyoz mintegy 500 méterre a parttól, s onnan egy 22 személyes, motoros mentőcsónak indul a partra, pontosabban még az is megáll a homokos szárazföld előtt, a combig érő vízben. A kiszálló utasok beugranak a vízbe, s csomagjaikkal a fejükön indulnak a part felé, miközben a „felszállók” hasonló módon közelítenek a motorcsónakhoz. Amennyiben sok ki- és beszálló van, akkor e hercehurca bizony elég sokáig is eltarthat. Ilyenkor gyakran úszkáltunk a tóban a hajó körül. Fehérbőrű ember csak mutatóban van, a *Llala* nem éppen egy tipikus sétahajó: az utasok egymás hegyén-hátán ülnek, állnak és fekszenek a földön, legtöbbször a saját szedett-vedett csomagjaikon, tömeg mindenhol, megmozdulni is alig lehet. Mi a másodosztályra vettünk jegyet, mivel ott legalább le lehetett ülni. Aludni, az elviselhetetlen meleg miatt általában kimentünk az orrfedélzetre a mentőcsónakok és a rakomány közé, a csillagok alá.

Legtöbbször gyümölcsöt ettünk. Kalandjaink ideje alatt a mangónak volt szezonja Malawiban, de banán és ananász bármikor beszerezhető. Kapható volt valamiféle szilva és cseresznye közötti átmenet is, mely szintén nagyon ízletesnek bizonyult. A csapvíz, úgy tapasztaltuk, a legtöbb helyen iható, legalábbis semmi bajunk nem lett tőle, de kólát is mindenhol lehetett kapni. A tó kapcsán azonban szembe kellett néznünk egy problémával: a bilharziákkal. Ezek a súlyos betegségeket terjesztő paraziták a legtöbb afrikai tóban és folyóban előfordulnak, így a Malawi-tóban is. Menet közben meghánytuk-vetettük a kérdést, és végül úgy döntöttünk, hogy hiszünk a helyi szakembereknek, akik szerint van egy gyógyszer, mely kúra-

szerű fogyasztás mellett, még időben kihajtja a szervezetből a bekerült bilharziát, és így nyugodtan lehet mindenhol fürdeni. Bevettük a gyógyszert...

Malawi építeni próbál a turizmusban rejlő lehetőségekre, ám szervezett idegenforgalom egyelőre még nem létezik. A néhány városi és tóparti szállodán kívül nem sok vendéglátó egység működik, nincsenek éttermek, szórakozási és kulturális lehetőségek, nincs kiépített infrastruktúra és tömegközlekedés. Malawi egyelőre a hátizsákos turisták országa. Aki viszont nem riad vissza a helyi közlekedési eszközöktől, esetenként a fásztót gyaloglástól, az egy csodálatos országot ismerhet meg.

Mind Namíbiát, mind Malawit nagyon megszerettem, barátságos, nyugodt, konfliktusmentes helyek. Az emberek kedvesek, közvetlenek és segítőkészek. Szegények, mégis vidámak és becsületesek. Hogy mire nem gondolok majd nosztalgiával? A közlekedés kaotikus szervezetlensége, a taxik nyomora és az emberek megmagyarázhatatlan vonzódása az üvöltően hangos monoton zenéhez. Hogy mi fog hiányozni? Namíbiából a kiegyensúlyozott életforma, a tradicionális kunyhók, a mahangóföldek, az egyszerű, mégis hangulatos táj, a sivatag, a természetvárak, a pálmaligetek és a jakarandafák, az Etosha oroszlánjai, a Caprivi elefántjai és a Kavango vízilovai. Az öt hónapig felhőtlenül kék égbolt. Az éjszaka gyönyörű csillagos ege, a Tejútrendszer hihetetlen felhőszerű lencséje, a telihold ereje. Malawiból az emberek barátsága, kedvessége és szeretetreméltósága. A Malawi-tó változatosága és szépsége. Maga, Afrika...

Orona Fiona, Schumicky Lilla, Szilasi Ildikó

A háború gyermekei

A történet az afrikai Nagy Tavak vidékén zajló háborús konfliktus áldozatait mutatja be. Mégszem száraz dokumentumokat feldolgozó, rideg történelmi könyvre kell gondolni. Az ugandai háború borzalmaival igen, a szörnyűségeket túlélte gyermekkatonák és gyermekanyagok sorsával azonban nagyon sokáig nem foglalkozott egyetlen szervezet sem. A könyv szerkesztői így arra vállalkoztak szavakkal, a történet elbeszélésével, az egyéni tragédiák bemutatásával próbálnak segíteni, az Észak-Ugandában zajló elborzasztó eseményekre a világ figyelmét felhívni. Nem külső szemlélőként, számok és adatok, pusztán történelmi események kronologikus rendezésével viszonyulnak a megdöbbentő témához, hanem háttérbe vonulva, a túlélőket szólaltatják meg, az ők kifejezően egyszerű beszámolóival érzékelteik a tragédia felfoghatatlanságát, azt a szomorú tényt, hogy a 21. századba lépve még mindig milyen aljasságok történhetnek meg. A gyermekként elrabolt fiúk és lányok elbeszélései a harci kiképzésekről, szexrabszolgaként való kihasználásukról, rokonaik, barátaik, ismerőseik legyilkolásáról, a legvadabb horrorfilmből illőek, mégis a valóságról, a megtörténtekekről szólnak. Arról az embertelen környezetről és bánásmódról, melyet 10-12 éves gyermekeknek kellett átélniük.

A rémálomként kísértő múlt mellett azonban megjelenik a reménytelen jövő is a könyvben. A fogásból kiszabadult fiatalok rehabilitációjára, a rendezett életbe való visszaintegrálásukra való törekvés. E terápia részeként az érintettekkel lerajzoltatják azt, melyet szavakba foglalni képtelenség, a lehetetlennel harcolva megpróbálják feldolgoztatni a tragédiákat. A könyvben megszólalókat évekig kizárólag az életben maradás ösztöne jellemezte, a kinyújtott karként érkező segítségnek köszönhetően azonban ma már visszatérhettek a számunkra oly megszokott mindennapi cselekvések és érzések világába.

A könyv nem ítélezik, nem ad iránymutatást, nem próbál elfogult, érzelmeket kiváltó fordulatokkal befolyásolni. Ránk bízta, hogy a túlélők beszámolóin keresztül miként látjuk magunk előtt a tragikus történeteket. A szerkesztők nem használnak irodalmi körmondatokat, változatos kifejezésformákat, a túlélők egyszerű tömondatai sokkal beszédesebbek. A könyv inkább tekinthető naplónak, egy közös naplónak, melyben néhány fiatal életének legsötétebb időszaka elevenedik meg. A visszaemlékezéseket olvasva olyan érzésünk támad, hogy a tragédiák különbözősége ellenére az átélt események eggyé kovácsolják az elszegvedő alanyokat, s ez az összefogás az, amely a jövőjüket szebbé teheti. A könyv egyedi kezdeményezés, sajátos módon foglalkozik egy elfeledett háború, érdemtelenül magukra hagyott áldozataival. Üzenete egyszerű: ha akkor nem segítettünk, próbáljunk most, hogy mindez soha többé ne történhessen meg.

Az ugandai konfliktus 1986 óta tart, ennek ellenére a világ csak néhány évvel ezelőtt figyelt fel rá. Sok előre lépés azonban nem történt. Ma is erőszakoskodnak a lázadó csoportok, gyerekeket rabolnak el, fosztogatnak, gyilkolnak. Afrikában több mint 300 segélyszervezet működik, a korrupció azonban oly mértékű, hogy 100 dollárból legfeljebb 3-4 jut el a rászorulókhhoz. Sőt, az olyan térségek esetén, mint amilyen történetünk színtere, melyekről a külvilág még csak nem is tud, s a könyvben elbeszéltek alapján, szegényében lehet nem is akar tudomást venni, még kaotikusabb állapotok uralkodnak, állandó humanitárius katasztrófával fenyegetve. *A háború gyermekei* néhány fiatalról szól, történetük azonban több ezer afrikai ember története.

Németh Kamilla

Kiadványunk az afrikai kontinens történelmét, politikai és gazdasági folyamatait nyomon követő tartalom mellett, izgalmas kikapcsolódást kínál a kultúra, a vallási felekezetek, a hagyományok, a szokások és a mindennapi történések iránt érdeklődő olvasók számára is.

**Rendelje meg az Afrika Tanulmányok folyóiratot egy évre
(4 megjelenés) 4800 Ft-ért.**

Az ár tartalmazza a postaköltséget is.

**Megrendeléssel és előfizetéssel kapcsolatos információk:
www.afrikatanulmanyok.hu**

06-72-522-624
elofizetes@publikon.hu

IDResearch Kft./Publikon Kiadó 7624 Pécs, Jakabhegyi u. 8/E
Magyarországi Volksbank Zrt. 14100017-87902249-01000002

Második évfolyamába lépett folyóiratunk idén négy számmal jelentkezik:

Március 14.: Fókuszban Dél-Afrika. A Dél-afrikai Köztársaság jelene és múltja, regionális és kontinentális szerepvállalása, a 2010-es labdarúgó világbajnokság előkészületei.

Június 16.: Fókuszban Nyugat-Afrika. A nemrégben még tragikus polgárháborúk sújtotta Libériába, Sierra Leonéba, Elefántcsontpartra és Guineába, valamint a stabilan fejlődő Nigériába, Ghánába, Gambiába és Kamerunba kívánjuk kalauzolni az olvasókat.

Szeptember 25.: Vizproblémák Afrikában. A Szahara peremvidékének elsivatagosodása, az észak-afrikai területek és a Száhel-övezet vízhiánya, a nagyvárosok fertőző ivóvíze, az országok, népcsoportok között kirobbanó vízkonfliktusok, a felmérhetetlen károkat okozó szennyezések teszik aktuálissá és megkerülhetlenné e témát.

December 12.: Fókuszban a Kongó-medence és a Kongói Demokratikus Köztársaság, az ország viharos, sokszor tragikus történelme, illetve számos egyéb politikai, ökológiai, vallási-etnikai, kulturális aspektusai.

RÜGYEK ÉS GYÖKEREK

Dr. Jane Goodall alapította egyesület a természetért, az állatokért és az emberekért

ARügyek és Gyökörek Egyesület egy fiatal, közhasznú szervezet, amely környezeti neveléssel foglalkozik. Az egyesület célja, hogy az állatok, a környezet és az emberi közösségek védelmére és tiszteletére tanítsa a fiatalságot. Bár az egyesület neve Magyarországon még kevésbé ismert, alapítójáé annál inkább, hiszen a szervezetet maga Dr. Jane Goodall, DBE alapította. Az egyesület megismertetését sorozatnak szánjuk, első cikkünkben a szervezet háttéréről és alapítójának életéről írunk.

A történet még a II. világháború előtt, 1934-ben kezdődött, amikor Jane Vanne-nek és Mortimer Morris-Goodallnek április 3-án lánya született, aki anyja után a Jane nevet kapta. Már kisgyermekként elbűvölték az állatvilág csodái, és még szülőhelyén, London szívében is megtalálta a lehetőséget arra, hogy felfedezőútra induljon, és kifürkésze a természet rejtett titkait. Két évtized elteltével, 23 éves korában egy nyaralás során megismerkedett Dr. Louis Leakey-vel, a híres antropológussal. A professzor azonnal felismerte benne a lelkesedést, melyet régóta keresett. Leakey korának azon kevesei közé tartozott, akik hittek abban, hogy az emberszabásúak között kell keresni az emberiség gyökereit. Jane személyében megtalálta a tökéletes személyt arra, hogy a csimpánzok életének rejtelmeibe betekintést nyerhessen. Kapcsolatai révén Leakey megteremtette az anyagi háttérét annak, hogy Jane fél évig a tanzániai Gombe patak mentén a csimpánzok viselkedését tanulmányozza. Ezzel Jane gyermekkori álma vált valóra.

Az első nehézség, amivel Jane-nek meg kellett birkóznia, hogy a csimpánzok tartottak az emberektől és így messze elkerülték őt. Teltek a hetek és a hónapok, fogyott az anyagi támogatás, és nem lehetett tudni, hogy mikor jön el az a pillanat, amikor a csimpánzok végre közel engedik őt magukhoz, és talán valami lényegeset tudhat meg róluk. Közeledett a kiküldetés

vége, amikor egyik reggel Jane újra elindult, hogy a csimpánzok nyomába eredjen, és korszaknyitító felfedezést tett. Megpillantotta az egyik csimpánzt, ahogyan egy természetvár tetején ülve egy fűszál segítségével természetet halászott ki abból. Ezt az eszközhasználatot pár nap elteltével újra megfigyelte. Ő maga sem akart hinni a szemének, és azonnal vitte a hírt mentorának, aki pontosan valami ilyen felfedezésre számított. Közzétette a felismerést a tudóstársadalomban, ahol azonban dogmatikusan hitték, hogy eszközhasználatra kizárólag az ember képes, ezért a hír inkább felháborodást és hitetlenkedést, mint elismerést váltott ki. Leakey-nek azonban sikerült a National Geographic Society-től támogatást szerezni, amely további évekre biztosította Jane kutatási költségeit.

Néhány év elteltével csökkent az ellenállás és már a cambridge-i egyetemen is elismerték eredményeit. Annak ellenére, hogy Jane egyetemi diploma híján volt, később lehetőséget adtak számára, hogy doktori disszertációt készítsen felismeréseiből. Ekkor a csimpánzok már megszokták jelenlétét, így újabb és újabb felfedezésekre tett szert, amelyeket különféle nemzetközi konferenciákon ismertetett meg a hallgatósággal. 1977-ben megalakult a Jane Goodall Intézet (JGI), amely eleinte Jane gombei kutatómunkáját segítette, azóta pedig világméretű intézetté nőtte ki magát.

1986-ban Jane részt vett egy, a csimpánzok helyzetével kapcsolatos nemzetközi konferencián, mely gyökeresen megváltoztatta életét. A kongresszuson szembesült a ténnyel, amelyet már Gombéban is tapasztalt: Afrika-szerte óriási iramban fogynak az általa úgy szeretett csimpánzok. A fejlemények alapján eldöntötte, hogy nem maradhat tétlen, a viselkedési kutatásoknál többet kell tennie. Így hátrahagyva eddigi életét, amely immár 25 éve az otthonát jelentette számára, megszerzett tudását felhasználva új küldetésbe kezdett.

A csimpánzok számának rohamos csökkenése több okra vezethető vissza, melynek a terhét mindannyian hordozzuk. Az egyik a csimpánzok élőhelyének pusztítása, a kávé- vagy banánültetvények rohamos terjeszkedése. Egy másik ok az illegális állatkereskedelem, melynek túlélő példányai cirkuszokban, szállodákban és egyéb szórakoztató helyeken találunk új, egy életre szóló szenvedést jelentő „otthonra”. Bár ezek csak kiragadott példák, érzékeltetik Jane Goodall céljait, a mindennapi tetteinkkel nem csupán a közvetlen környezetünket befolyásoljuk, hanem a tőlünk több ezer kilométerre élő állatok sorsát is. Jane felismer- te, hogy e tényeket nem csak a tudóstársadalommal kell megosztania, hanem közvetlenül kell szól- nia a felnőttekhez, fiatalokhoz és a gyerekekhez egyaránt. Különösen fontosak a gyerekek, akik nyitottak és fogékonyak az új ötletekre, és akik Földünk sorsát alakítják a jövőben.

1991-ben Jane tanzániai lakásának verandáján üldögélve az erdőirtás problémájáról beszélgetett 16 helyi fiatallal, amikor a gyerekek tetterre készen vállalták, hogy tesznek valamit ez ellen. Így született meg az első Roots & Shoots csoport, mely rögtön fák ültetésébe kezdett. A Roots & Shoots (magyarul Rügyek és Gyökerek) hálózat azóta fiatalok világméretű mozgalmává nőtte ki magát. Közel 100 országban alakítottak már gyerekek és fiatalok csoportokat a program keretein belül, hogy olyan projekteket vigyenek végbe, melyekkel az emberek, az állatok és a természet javát szolgálják. Bár a végső cél az, hogy világméretű változást érzünk el, a Roots & Shoots hálózat lényege, hogy a gyerekek a saját környezetükben tegyenek valamit a lokális problémák megoldására. A Roots & Shoots projektekről a későbbi számokban bővebben írunk. Ezek a projektek a következő három témakör- höz kapcsolódnak:

Természet

A környezet pusztítása minden élőlényre nézve drámai hatást. A Roots & Shoots ökológiailag fenntartható fejlődésre irányuló képzési programokat indít és támogat a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt. A hálózat az iskolákban végzett környezet- és természetvédelmi tevékenységei, illetve a JGI biodiverzitás, fenntartható mezőgazdálkodás, erdősítés, élőhely-rekonstrukció és a természetes erőforrások terén működő projektjei által igyekszik megőrizni a fajok sokféleségét, valamint a növények, az állatok és az emberek élőhelyeit.

Állatok

Az esőerdők pusztítása és az illegális vadászat miatt erősen veszélyeztetetté vált a vadállatok léte. Ezért a hálózat egyik fő célja a vadon élő állatok, különösen a főemlősök és élőhelyeik szigorúbb védelmének biztosítása. Másik fő cél a jobb életkörülmények kivívása a fogságban élő vad-, házi- és haszonállatok számára.

Emberek

Az állatok és a természet védelme csak akkor lehetséges, különösen a fejlődő országokban, ha a népesség életfeltételei javulnak és az alapvető jogaik biztosítottak. Fontos az ember-állat-környezet közötti összefüggésekről, a fenntartható gazdálkodásról, célzott növénytermesztésről szerzett tudás közvetítése. A különféle kultúrák figyelembe vétele mellett, kizárólag az életfeltételek biztosítása által lehetséges az állat- és növényfajok hosszú távú védelme.

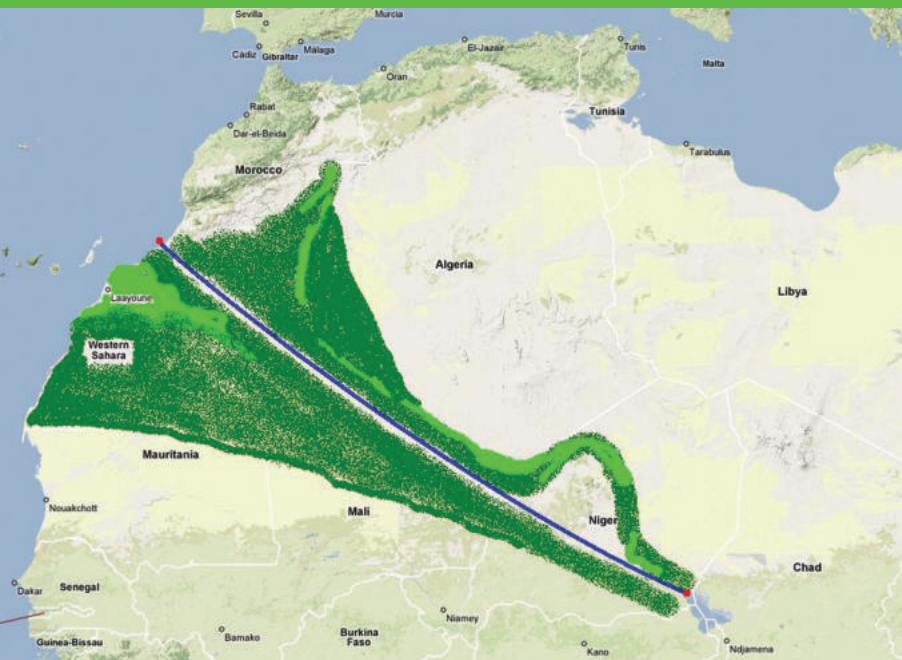
A Rügyek és Gyökerek Egyesület a Roots & Shoots hálózat részeként ebbe a harcba kapcsolódott be. Az egyesület célja a csimpánzok és egyéb állatfajok védelme mellett a helyi környezetvédelem és természetvédelem támogatása továbbá a fiatalok környezeti nevelése. Projektjeink hozzájárulnak ahhoz, hogy az óvodásoktól az egyetemistákig minden korosztály megismerje, és tapasztalati úton elsajátítsa, miként tehet aktívan hazai vagy akár nemzetközi szinten is Földünkért. Célunk, hogy minél többen felismerjék annak tényét, valamennyi cselekedetünk hatással van a környezetünkre. Munkánk alapját az emberekkel, állatokkal és a természettel való tiszteletteljes, fenntartható bánásmód támogatása jelenti. Jelenlegi projektjeink közé tartozik például az újrafelhasználható textiltáskák jelentőségének hangsúlyozása, a Jane Goodall Intézet afrikai menhelyein élő csimpánzok jelképes örökbefogadása és ezzel életkörülményeik javítása, magyarországi kutyamenhelyeken élő kutyák sétáltatása, dokumentum filmek vetítése egyetemistáknak, a társadalomból kiszorult emberek életéről. Ezekről a tevékenységeinkről és egyéb programjainkról bővebben a következő számokban, illetve honlapunkon olvashatnak.

Csatádi Katalin, Heim Anita

Steier József

A Zöld Szahara

– Álom vagy közeli valóság

Valamit márpedig tenni kell!

A hatvanas évek során öt esztendő telt el gyerekként Afrikában, édesapám műszaki tanácsadóként dolgozott az 1958-ban függetlenné vált, egykor francia gyarmat Guineában. Életem e felejthetetlen élményei alapján teljesen beleszerettem a kontinens egyedi világába és lenyűgöző természeti környezetbe, megérintett az ott élők kedvessége, nyitottsága, őszintesége. A világ nagy részén jártam már, de sehol sem tapasztaltam ugyanazt az érzést, ezt a fajta érzelmi elkötelezettséget, mely arra sarkallt, hogy bármilyen módon, még ha csak jelképes értelemben is, de segíteni próbáljak Afrikának, az afrikai embereknek.

1996-ban könyvet kezdtem írni *Afrika Vízión 2020* címmel. Ebben megemlítettem néhány rendkívül fontos 21. századi problémát, melyekre Afrika nemzetközi jelentőségének átértékelésében látom a megoldást. A könyv tematikájának részeként tudományos és technikai alternatívákat gyűjtöttem össze, illetve fejlesztettem tovább a Csád-tó revitalizálása, valamint a Szahara mezőgazdasági hasznosíthatósága kapcsán.

Miközben a világ töretlenül fejlődik és a globalizáció technikai újításai egyre szélesebb körben elérhetőek, az emberiség mind jelentősebb hányada válik kiszolgáltatottá három igazán súlyos problémának: a magas energiaáraknak, az élelmiszer-, valamint az iható édesvíz hiányának. E mérhetetlenül meghatározó kihívások különösképpen sújtják Afrikát, azt a kontinentet, amely a számtalan együttérző szó helyett, a konkrét, segítőkész tetteket igényli. De létezik-e megnyugtató, egyúttal megvalósítható megoldás e három problémára? Én úgy gondolom igen! A következőkben ezen – ma még inkább fantáziának tűnő – elképzelést, a Zöld Szahara projektet mutatom be.

Ha összehasonlítjuk a Csád-tóról készült egykori – mondjuk hetvenes évekbeli – és mai műholdképeket, egyszerűen nem hiszünk a szemünknek. Afrika egyik legnagyobb tava néhány évtized alatt töredékére apadt, a vízfelület száraz és terméketlen sivataggá változott. A jelenlegi tendenciák alapján már nem telik el sok idő, s a Csád végleg lekerülhet a térképekről.

E rémisztő fenyegetés arra készítetett, hogy ossze- gyűjtsek, végiggondoljak minden lehetséges – néhol

akár futurisztikus – ötletet, miként lehetne megmenteni a tavat. Az ígéretesnek mutatkozó elképzelésekből végül összeállt a Zöld Szahara projekt, mely segítségével talán nemcsak a tavat lehet új életre keltetni, de sikerülhet számos globális értelemben vett káros hatást – többek közt a légköri felmelegedést, elsivatagosodást, légszennyezést, élelmiszer-, víz-, és energiahiányt – is visszájára fordítani.

Hogyan és miért építsünk kéményt a sivatagban?

Néhány éve amerikai és ausztrál tudósok – az utóbbi ország kormányának támogatásával – hatalmas kéményt kezdtek építeni Ausztrália végtelennek tűnő sivatagjában, így módon tesztelve az úgynevezett „kéményhatás” következményeit, melyet – természetesen kisebb léptékben – gyermekkorunkban mi magunk is megtapasztalhatunk, amikor papírpropellert készítve, illetve azt a radiátorra helyezve, pár pillanattal később a felszálló meleg levegőnek köszönhetően önműködő „repülőgépet” fabrikáltunk.

E szívó-toló hatás önmagában még haszontalan, ám ha az eljárást – ahogy azt az ausztrál-amerikai tudományos együttműködés során tették – összekombináljuk a pár évtizeddel korábban szintén amerikai, illetve spanyol szakemberek által kidolgozott azon kísérlettel, mely során több ezer tükröt helyeztek el egy sivatagban, majd az azok által felvett napenergiát egy kazánra sugározták, s a gőz segítségével energiát állítottak elő, akkor rögvést más értelmezést kapnak e fantasztikus próbálkozások

Összekapcsolva és némileg továbbgondolva a fentieket, amennyiben a kihelyezett tükrök középpontjába egy hatalmas fekete betonkéményt helyezünk, s ezzel erős felszálló légáramot indukálunk, melyet egy beépített generátor segítségével felerősítünk, akkor megújuló energiát nyerhetünk, mégpedig elektromosság formájában. Valóban nem egyszerű követni a leírtakat, azonban még tovább kell lépniük: a felszálló légáram megfelelő alkalmazás mellett vákuumhatást vált ki, amely a kémény aljáról az égbe pumpálja a levegőt. Ekképpen működik az otthoni kéményünk is, amikor bekapcsoljuk a központi fűtést, vagy begyújtunk a kandallóba.

Amennyiben ezt az energia kéményt egy völgyben, esetleg valamiféle mesterséges csatornában helyezzük el, mégpedig oly módon, hogy elegendő napenergiát tudjon felvenni a tükrökön keresztül, akkor monumentális tornyunk hatalmas szívóhatást fog generálni a völgy/csatorna alján. Utolsó elméleti fázisunkhoz érkezzük, elegendő mennyiségű energia kémény egy hosszabb csatornában elhelyezve, a vákuumhatásokat láncolatba kapcsolva, képes lehet az Atlanti-óceán nedves levegőjét a kívánt irányba, akár a Szahara, vagy a Csád-tó felé terelni.

De egyáltalán van-e elegendő párás levegő az Atlanti-óceán partján és a Szaharában? Nos, sajnos nincs, így a projekt alapjait megismerve, folytatnunk kell a gondolatmenetet, miként lehetne a levegő páramennyiségét tartósan fokozni.

Párafelhők a sivatag felett!

A hagyományos, vertikális szélturbinák mellett angol kutatók kifejlesztettek egy speciális, horizontális típusú is, amelynek egyedi szárnyai mikro-porlasztókkal vannak felszerelve. E technikai újítások felhasználásával a módosított szélturbinák villamos áram termelésén túl, akár párás levegő előállítására is képesek.

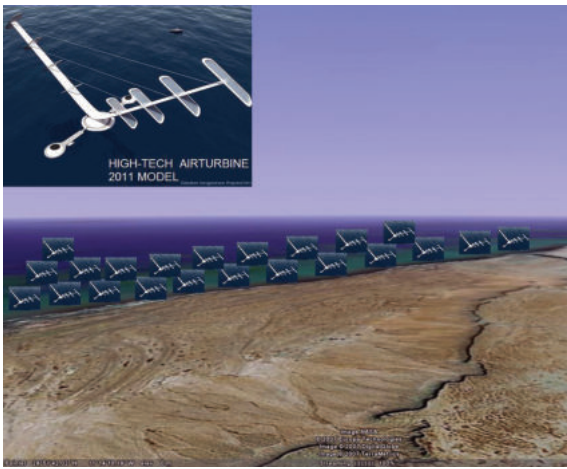
Korábban a fejlesztés legnagyobb erényének azt tartották, hogy a lapátokon elhelyezett fűvókáknak köszönhetően szivattyúk és különböző mechanikai áttételek nélkül, közvetlenül megvalósulhatóvá vált az öntözés, számunkra azonban ennél sokkal fontosabb, hogy ily módon párafelhőket lehet képezni. A víz kapilláris csöveken jut a szórófejekhez, melyek hatalmas területeket képesek vízzel permepezni, vagy kisebb módosításokkal páradús levegőt generálni.

A szélturbinák alkalmazásának legnagyobb akadálya a szél erő megbízhatatlansága, a párástás azonban alkalmas a szélkerekek teljesítményének szabályozására, stabilizálására is. Összegezve: a horizontális típusú szélturbinák és permetezőrendszerük a megújuló elektromos energia előállításán túl, képesek párástítani a levegőt, azzal lehetőséget teremtve az öntözésre, vagy esetünkben oly lényegesként, az elvezethető páradús légkör kialakítására.

Működik-e mindez az óceán partján?

Ugyan szélturbinákat kifejezetten a párástás, illetve a páradús levegő elterelése céljából még nem telepítettek, ugyanakkor Dánia és Hollandia – mint a szélenergia hasznosításának európai úttörői – ma már több projekt esetében is a tengeren építik fel szél-erőmű-parkjaikat, így a kivitelezés nem lehetetlen. Természetesen a szélturbinák megfelelő elhelyezése, hatékony működése kapcsán még számos elemzés és tudományos értékelés van hátra, az építészeti és technikai megvalósításnak azonban – konkrét mérések híján, kénytelenek vagyunk ekképpen fogalmazni – elviekben nincs akadálya.

Persze rögtön felmerül azon jogos kétség, miszerint mit kezdünk azzal a kis sós párával a tengerparton? Közben azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni annak tényét, hogy a trópusi környezet és a magas hőmérséklet hatására nagyfokú párolgás indul meg, vagyis a szórófejek által képzett finom pára azonnal édesvízzé alakul, s a só már a tenger felett kicsapódik.

Felmerülhetnek ugyanakkor más aggályok is: például a pára az égbe szökhet a meleg levegővel, esetleg felhőként elterelődhet a passzátszelek miatt, avagy éjszaka kondenzálódhat a hegyekben (s akkor még nem említettük, hogy mindez akár egyszerre is bekövetkezhet).

Ezekre a kihívásokra három oldalról érkezik megoldás:

1/ A „túltelítés” módszerével megoldható, hogy a trópusi környezetben több párat generáljunk, mint amennyit a párolgás a különböző napszakok során elnyel, így a kinyert (talán kissé sós, de hasznosítható) pára könnyedén beszívhatóvá válik a vákuum-csatornába, azon végigáramoltatva egészen a Csád-tóig. Kedvező melléktermékként, a pára imént említett só-tartalmát fel tudjuk használni hőtároláshoz.

2/ A felhők elvezetése a tengerparttól a Csád-tó irányába az energia kémények napciklussal ellentétes szabályozási mechanizmusával valósítható meg, ám a kémények között áramló párák levegő só-tartalmának felhasználásával tárolt hőnek köszönhetően, a láncolatba kapcsolt „tornyok” akkor is működni tudnak, amikor a Csád-tónál még éppen csak megjelenik az égen a Nap aranyló korongja. A vákuumfolyosó állandó üzemeltetése ily módon megoldható, miáltal a külső tényezők behatásai minimálisra küszöbölhetőek. Többetként még hatalmas mennyiségű villamos energiához is jutunk, mely alkalmas a párasítási művelet ellátására és a vákuumrendszer fenntartására.

3/ A fentebb említett esetleges problémák megoldására alternatíva lehet, ha a párat megfelelő eljárás során kicsapatjuk az északnyugat-afrikai hegyek között, majd az így nyert édesvizet csatornába vezetjük, és a sivatagban direktpárolgotatáshoz felhasználjuk. E módszerrel európai tudósok már kísérleteztek, mégpedig Földünk egyik legszárazabb vidékén, a chilei Atacama-sivatagban. Kutatásaik során sikerült egy kisebb város számára elegendő mennyiségű ivóvizet kinyerniük, így okkal reménykedhetünk az Atlasz-hegység, valamint a Hoggar vonulatának hasonló képességeiben, sőt a chilei példához képest vízkapacitásuk sokszorosában.

A projekt megalapozásáról

Az egyik legfontosabb célkitűzés, hogy a projekt sikere érdekében képes legyen összefogni valamennyi érintett – számos gazdasági, társadalmi kihívással küzdő, több esetben még egymással is ellenséges – afrikai ország, sőt az egész nemzetközi közösség. A politikai egységen túl a beruházás megvalósításához stabil anyagi háttérre, valamint egymással megfelelően kooperáló befektetőcsoportokra is szükség van, lehetőleg az afrikai kormányzatokat és pénzintézeteket is bevonva.

Csád, Líbia és Nigéria ma már jelentős bevételekre tesznek szert olajkincseik értékesítése révén, továbbá szoros, a projekt szempontjából mindenképpen kamatoztatható együttműködésben állnak a Világbankkal is. Líbiának egyúttal hatalmas tapasztalata van a sivatagi vízkészletek kiaknázása, csatornarendszerek építése terén, gondoljunk csak Tripoli évtizedekkel ezelőtt kezdődő mesterséges folyóépítési vállalkozására, mely során megteremtették a vízösszekötést a Szahara és a tengerpart között.

Természetesen az afrikai államok szerepvállalásán túl, a tudományos elemzések elvégzéséhez, kiértékeléséhez nagy szükség van nemzetközi szakértőkre és technikusokra, kutatói kapacitásokra, valamint az általános kooperáció hatékonysága és a felmerült kérdések, vitás álláspontok tisztázása érdekében mindenképpen indokolt egy illetékes, akár ENSZ-égis alatt álló nemzetközi szervezet bevonása is, annak keretében a feladat- és hatáskörök pontos lefektetése.

A megújuló energiák hasznosítását számtalan programmal támogató Európai Unió, új Afrika-politikája értelmében döntő részt vállalhatna a projekt megvalósításában. Az ellenőrizhetetlenség miatt sokszor eredménytelenül felhasznált uniós támogatások és segélyek ily módon egy valóban nagyszabású és az afrikai kontinens egészére nézve pozitív hatású vállalkozásba investálódhatnak. A nemzetközi tér nagyhatalmai közül Kína és India számára is kedvező fejleményeket nyújt a kezdeményezés, gondoljunk csak a globális élelmiszerkészletek bővülésének lehetőségére, valamint a beruházáshoz kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések során felmerülő, szakmailag képzett munkaerő igényére, az új piacok létesülésére. S természetesen nem elhanyagolható az Egyesült Államok részéről várt szerepvállalás sem, mely igen komoly tudományos-technikai és finanszírozási, egyúttal Washington részvétele alapján stabilitási potenciált is tartogat.

A nemzetközi motivációk mindezek alapján adottak, az érdekek integrálhatóak, s amennyiben a politikai háttér kiforrottá válik, úgy a pénzügyi alap is párhuzamosan megteremtődik majd az emberiség történetének egyik legnagyobb volumenű projektjéhez.

Stafétagáz®

EZ A PALACK NEM ROBBAN!

KEG

Palackos gázfelhasználáshoz

VÁLASSZA a Stafétagáz® termékcsaládot!

A Stafétagáz® termékcsalád biztonsági szeleppel rendelkezik, mely tűz esetén megakadályozza a palack robbanását!

45 kg

11 kg

5 kg

5 kg-os és 11 kg-os Stafétagáz® alkalmas kerti grillek, hógombák, hőlégbefúvók, teraszfűtő berendezések üzemeltetésére, hagyományos háztartási felhasználásra, valamint tömegrendezvények biztonságosabb gázellátására.

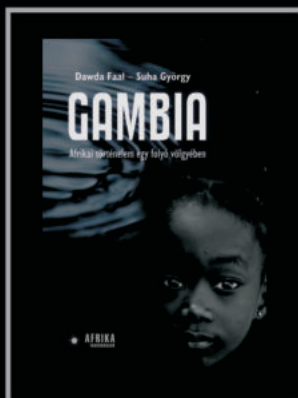
45 kg-os Jumbo palackunkat hegesztéshez, melegítéshez, vágáshoz és rendezvények alkalmával nagyobb gázberendezésekhez ajánljuk.

Mindegyik palacktest egyaránt elérhető PB vagy Propán töltettel is!

KÖZÉP-EURÓPAI GÁZTERMINÁL ZRT.

Bővebb információ: +36-34-550-025 • www.lpg.hu • kegrt@lpg.hu

Odalról-oldalra leperegnek előttünk az évszázadok, a gyűjtögető életmódot folytató közösségek néppé, a falusias települések városállammá fejlődnek, aztán némelyek eltűnnek, míg másiak felemelkednek, háborúk és hódítások során nagykiterjedésű, egymással rivalizáló birodalmakká szerveződnek, amelyek a fel-feltörő etnikai-vallási ellentétek nyomán átrajzolják az államhatárokat, aprónyi helyet hagyva a térképen Gambiának.

Megrendelhető!

Információ:

www.afrikatanulmanyok.hu

elofizetes@publikon.hu

AFRIKA
tanulmányok

Van, ahol a víz máig kincs

(Részlet a Budapest-Bamako 2008-as futam naplójából)

foto: Szilasi István

2008. január 23.

Mauritánia egy kicsiny faluja, El-Gheddiya 1500 főt számlál. A sivatagos terület kellős közepén található. Több tíz kilométeres körzetben nincs más település. Száraz, kietlen vidék. A 2008-as Budapest-Bamako futamon egy kb. 15 kocsit számláló konvoj indul neki az ismeretlennek, hogy 60 km-t 6 óra alatt megtéve, mély homokban, nehéz terepviszonyok mellett elérjék a falut. Tették mindezt azért, hogy együtt lehessenek El-Gheddiya falu lakóival ezen az örömteli napon, mikor az AHU kútja felavatásra kerül a településen. A kúttal vizet, ezáltal életet biztosítunk a lakosságának.

Örömnapp volt ez a falu lakóinak számára, és számunkra is. A piros-

sárga-zöld színűre lefestett, a magyar-mauritániai barátságot szimbolizáló kút átadását kitörő örömmel, énekkel, tánccal ünnepeltük. Örült idős és fiatal, a lányok és asszonyok ünneplőt öltöttek. Indigókék leplet húztak, és a textillel bedörzsölték arcukat és kezüket, hogy azok is átvegyék a sötétkék tinta színét. Fogsorok csillogtak és fényes, sötétkékes-fekete színű arcú emberek járták a táncot, tapsoltak, csettintettek nyelvükkel, boldogságuk kifejezéséért.

Ezentúl nem kell izgatottan várni a néhány hetenként begördülő vizet szállító kocsit. Nem kell minden egyes cseppet beosztani főzésre, mosásra, mosásra, fogyasztásra. Nem kell görcsösen minden csapa-

déket vízgyűjtőkbe felfogniuk, ha ritkán esik az eső. Nem kell aközött választani, hogy a gyermekek reggel inkább egy pohár vizet igyanak, vagy megmossák csipás arcukat.

Nagyt számító kicsiny tett volt a kútfúrás, ami a falu lakói számára egy élhetőbb életet fog jelenti hosszú éveken keresztül.

Köszönjük azoknak a bamakos társainknak, akik felvállalták a nehéz túrát, hogy eljussunk a faluig, együtt ünnepeltek velünk és maguk is hoztak ajándékokat El-Gheddiya falu lakóinak.

Az Afrikai-Magyar Egyesület a nemes cselekedetért Teréz Anya díjban részesült a 2008-as Budapest-Bamako futamon.

VÍZMINŐSÉG.HU

EGYÜTTMŰKÖDŐ
PARTNEREINK

VÍZAKARÉKOSSÁG.HU

AfriCafe

Minden vasárnap 11:00-12:00

RadioCafe FM 98.6

Afrikában élő, dolgozó, elhivatott magyarok. A túrós batyut, a lakodalmos zenét ismerő, Magyarországon élő afrikaiak. Afrikával foglalkozó tudósok, üzletemberek, non-profit szervezetek Magyarországon. Változatos műsor egy izgalmas kontinensről. Afrika országairól, sikerről, kudarcról, hagyományról, változásról, sok zenével.

A Magyarországon élő afrikaiak és az Afrika-kedvelők közös műsora. Kultúra, zene, gazdaság, földrajz. Africafé. Feketén-fehéren.

www.radiocafe.hu

www.ahu.hu

A műsort az
Afrikai-Magyar
Egyesület támogatja.

Ne sírj többet Szomália!

Támogatási program
a Nairobiba menekült
szomáliai családok
segítéséért.

www.ahu.hu

További információért kérjük látogasson el honlapunkra vagy keressen bennünket elérhetőségeinken:
E-mail: afrikaimagyaregyesulet@hotmail.com Tel.: 06 70/371-3771 www.ahu.hu

foto: Szilasi Ildikó

Szilasi Ildikó

Magyar vízügyi projekt Etiópiában

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma 2007-ben hirdetett pályázatot az etiópiai Kobo-Girana völgyben található, 2500 lakosú Abuware falu vízellátására, három kút fúrására valamint 30 hektárnyi területen csöpögtetőrendszer kiépítésére. A pályázatot a Vízkutató és fúró ZRT nyerte el (www.vikuv.hu).

A projekthez 15%-os önrésszel a hozzájáruló kivitelező cég vezetője Bitay Endre és az etióp vízügyi miniszter 2007 júliusában írták alá a szerződést a tizenkét hónap időtartamú beruházás lebonyolítására. A projekt első szakaszában, 2007 őszén tíz etióp vízügyi szakembernek tartottak továbbképzést Magyarországon szennyvízkezelés, öntözés, vízellátás témakörben. Mindeközben megtörtént a kutak, valamint az öntöző- és vízellátó rendszer tervezése.

2008 február elején két konténernyi felszerelés indult útnak egy hajó fedélzetén Etiópia felé. A

szállítmány hetekig vesztegelt Dzsibutiban, a tervezetnél jóval később, csak április végén érkezett meg Etiópiába, minek következtében a megvalósítás előre tervezett ütemterve is módosult. A konténerek kiérkezésével egy időben a VIKUV Zrt. munkatársai is a helyszínre utaztak, az Addisz-Abebától 567 km-re lévő Abuware faluba, ahol helyi segédmunkát alkalmazva, három hét alatt megépítették a település vízellátó rendszerét.

A három kút fúrásával idén szeptemberben tovább folytatódott a beruházás, melyet jelentősen hátráltat a falu nehézkes megközelíthetősége. Az Addisz Abeba és Abuware közötti út igen rossz állapotú, annak ellenére, hogy a 200 km-nyi szakasz felújítása európai uniós támogatással már megtörtént. Bár a falu messze van az etióp fővárostól, kedvező adottságokkal rendelkezik. 80-120 méter mély kutak lefúrásával jelentős vízkincset taroló rétegek érhetőek el. A kútfúráshoz, az öntözéshez és a vízmű üzemeltetéséhez szükséges energia biztosítása azonban nehézségekbe ütközik, hiszen ehhez gázolajjal működő áramfejlesztőre van szükség.

A projekt kivitelezőinek elmondása szerint hihetetlen nagy eredmény máris tudni, hogy míg a helyiek

eddig évente egyszer, az öntözőrendszer megépítése után akár háromszor is képesek lesznek aratni. További perspektívát mutat, hogy két éven belül befejeződik a Kobot Addisz Abebával összekötő útszakasz, így a terményeket egy nap alatt el lehet majd juttatni az öt-hat milliós piacot jelentő fővárosba.

Az is élénken érzékelhető a területen, hogy gombamód szaporodnak a falvak és növekszik a településeket alkotó lakosság száma arrafelé, amerre a kutak épülnek. A vízellátás óriási problémát jelent a területen. Korábban másfél kilométert kellett gyalogolni egy kis vízért, a környéken élők kiapadt folyómedrekből mertek vizet, mostak, mosdottak. 2008 májusától viszont Abuware három pontján avattak fel és nyitottak meg csapokat a magyar projekt részeként. A lakosok természetesen táncal és énekkel ünnepelték a vízrendszer kiépülését, amely új perspektívákat hoz életükbe.

A cikket Szilasi Ildikó készítette Dudás Györggyel, az etióp vízügyi projekt menedzserével folytatott telefonos interjú alapján. A képeket a VIKUV Zrt. bocsátotta rendelkezésre.

Dudás György a Vikuv Zrt. munkatársa, az etiópiai vízügyi projekt koordinátora.

Az AHEAD Global Kht. keretei között működő AHEAD Africa magyar vállalatok érdekszövetsége.

Az Ahead Africa célja a Magyarország és Afrika közötti kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok fejlesztése. Tudatában van ugyanakkor a politikai, kulturális-tudományos és civil kapcsolatok fontosságának is. Ennek megfelelően üdvözlí és lehetőségeihez mérten támogatja a fontos szerepet betöltő és nagy múltra visszatekintő magyar Afrika-kutatás megerősödését.

Nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező tagvállalatai elsősorban az alábbi területeken keresik az együttműködést afrikai partnereikkel:

- Építőipar,
- Mezőgazdaság,
- Információ-technológia,
- Egészségügy,
- Élelmiszeripar,
- Energetika,
- Vízgazdálkodás.

További információért, kérjük, keressen minket!

Fotó: Kalmár Lajos

Rontó Róbert

A magyar menekültügy rövid története, valamint az előintegrációs feladatokat ellátó állomás fő feladatai

A rendszerváltásunkhajnalán, 1988-ban a magyar menekültügy történetében egy minőségileg új korszak kezdődött. Az országba áramló, főleg romániai magyar nemzetiségű menekültek indították el azt a folyamatot, melynek következtében Magyarország csatlakozott a Genfi Konvencióhoz.

1989 júniusában született meg a 64/1989. (VI. 30.) MT rendelet a menekülteket befogadó állomásokról. A rendelet szerint az állomás feladata, hogy a menedéket kérő nem magyar állampolgárok számára ideiglenes ellátást és elhelyezést nyújtson. A magyarországi beilleszkedésükhöz adja meg a legszükségesebb anyagi és más támogatást, tájékoztatást, ennek érdekében működjön együtt a karitatív szervezetekkel. E feladatok ellátását az ekkor létrehozott Menekültügyi Hivatal szervezte meg és felügyelte. Befogadó állomás jött létre Békéscsabán, Bicskén és Hajdúszoboszlón.

A romániai események még be sem fejeződtek, amikor kitört a délszláv válság. A polgárháború következtében 1991-ben Horvátországból és a Vajdaságból érkeztek menekültek. A befogadó állomások eddig a kelet-nyugat mozgásvonalat követték, most azonban a délről érkezett hullám számára újabb állomásokat kellett megnyitni, az ellátó rendszert átszervezni. Számos, kisebb-nagyobb, ideiglenes szállást hoztak létre, közöttük a nagyatádi volt a legnagyobb. Ezekben az években közel 100000 menekült tartózkodott Magyarországon.

1995-ben megnyitotta kapuit a debreceni Menekülteket Befogadó Állomás, ezzel egy időben a hajdúszoboszlói állomás a magyar menekültügy emlékévé vált.

A magyar menekültügyben új fejleményt jelentett, hogy 1996 végétől a bicskei befogadó állomáson nem európai menedékkérőket helyeztek el. A menedékjogi eljárást továbbra sem a magyar menekültügyi hatóságok folytatták, hanem az ENSZ Főbiztosságának Budapesti Képviselete. Viszont a tény, hogy bekerültek a magyar menekültügyi ellátórendszerbe, előrevetítette a jövőben várható eseményeket.

1997-ben Magyarország még nem rendelkezett önálló törvénnyel, amely átfogóan tartalmazta volna a menedékjogi eljárást, a menekültek jogait, ellátási formáit. E kérdéseket kormányrendeletek, vagy miniszteri rendeletek körvonalazták. Egyre inkább szükségesszerű volt a törvény megalkotása, így 1997 decemberében fogadta el az Országgyűlés az 1997. évi CXXXIX. törvényt a menedékjogról, amely 1998. március 1-jén lépett hatályba. A törvény eltörölte a területi korlátozást, a továbbiakban a magyar menekültügyi hatóságok bírálták el a nem európaiak menedékjogi kérelmeit is. Az ellátások pontosítása érdekében 1998-ban kiadták a 25/1998.

(II. 18.) Kormányrendeletet, mely részletezte az ellátási formákat és a jogosultságokat.

A kormány az egységes migrációs szervezet kialakításának első fázisaként a 162/1999. (XI. 19.) Kormányrendelettel, önálló központi hivatalként, 2000. január 1-jei hatállyal, létrehozta a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalát, majd ugyanezen kormányrendelet módosításával, 2002. január 1-jei hatállyal, megszervezte a központi hivatal területi szerveit, a regionálisan szervezett igazgatóságokat.

Az uniós csatlakozásnak, valamint a jogharmonizációs követelményeknek megfelelően 2007-ben létrejött a LXXX. Tv. a Menedékjogról és annak végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI.9.) Kormányrendelet.

E törvénynek megfelelően, 2008. január 1-től létrejött a három befogadó állomás szakosodása: Békéscsaba az ún. előszűrő állomás, ahol menedékjogi szempontból elvégzik a releváns előszűrést (kérelem megalapozottságát, más tagállamban volt-e kérelme, valamint az egészségügyi vizsgálatokat). Az előszűrésen túljutottak számára az érdemi eljárás (a kérelem alapos kivizsgálása) a debreceni Befogadó Állomáson történik. Debrecenből az elismert menekültek, oltalmazottak a bicskei Befogadó Állomásra érkeznek, ahol előintegrációs programokon vesznek részt.

Az elismert menekültek, oltalmazottak maximum 12 hónapig tartózkodhatnak a bicskei Befogadó Állomáson. Ez idő alatt intenzív magyar nyelvi képzésen vesznek részt, valamint beilleszkedésüket elősegítő foglalkozásokon. A foglalkozások célja, hogy kiköltözésüket követően minél sikeresebben és önállóan folytathassák beilleszkedésüket. Tájékoztatót kapnak a magyar munkaerőpiaci, lakáspiaci lehetőségekről, az oktatásról, egész-

ségügyi ellátásról, az önkormányzati rendszerről, ügyeiket, mely hivatásokban intézhetik, a magyar jövedelmi viszonyokról, háztartásokról, stb. Az itt dolgozó szociális munkások segítenek a munkahelyek, albérletek felkutatásában, segítik az első lépéseket, valamint asszisztálnak az elismert menekülteket, oltalmazottakat megillető jogok érvényesítéséhez.

A gyermekek számára mihamarabb igyekeznek megtalálni a megfelelő oktatási intézményt, ahol a magyar nyelvet minél gyorsabban elsajátíthatják, tökéletesíthetik, és beintegrálódhatnak a magyar oktatási rendszerbe.

A bicskei Befogadó Állomás 1989-ben először a város Telepnek nevezett részén működött, jelenlegi helyére 1990 tavaszán költözött. Ez volt az az év, amikor az első Európán kívüli kérelmezők érkeztek, zömében Szomáliából, Mozambikból és Zimbabwéből. A földrajzi korlátozás eltörlésével kezdeti időszakban nagyobb csoportok érkeztek Libériából, Afganisztánból, Sierra Leonéból stb. A bicskei Befogadó Állomás gyakran volt célállomása az Afrikából érkezett menedékkérőknek, volt időszak, amikor a Nigériából érkezett csoportja volt a legnagyobb az állomáson. Napjainkban is, az elismert menekültek zömét a Szomáliából elszármazottak alkotják.

A bicskei Befogadó Állomáson belül működik az ún. kísértő nélküli kiskorúak otthona is. Sajnos nem ritka jelenség, hogy fiatalok (általában 16-18 évesek) egyedül érkeznek az országba, az otthon számukra nyújt védelmet és biztonságot, napi 24 órás felügyelet mellett. Az ő esetükben is a cél a magyar oktatási rendszerbe történő beillesztés, illetve, hogy a magyar gyermekvédelmi törvénynek, valamint a nemzetközi gyermekvédelmi egyezményeknek megfelelően hozzájussanak mindazokhoz a jogokhoz, melyek e csoportot megilletik.

Radics M. Péter

Egy nemzetközi fesztivál Tanzániában

foto: Radics Péter

Augusztus 10. és 17. között a Pécsi Tudományegyetem két hallgatója, Radics M. Péter jogáshallgató és Maczelka Márk kommunikáció szakos hallgató részt vett az idei tanzániai nemzetközi kultúrhéten, az International Student Week in Tanzania 2008 elnevezésű programon. A Dar es Salaam-i Egyetem önkéntesei által szervezett ISWiT a pécsi ICWiP (International Culture Week in Pécs) testvérrendezvénye. A pécsi küldöttek interjúkat készítettek, és riportfilmet állítottak össze a tanzániai fiatalok mindennapjairól, a két találkozó hasonlóságairól és különbségeiről.

Az International Student Week in Tanzania (ISWiT) idén tíz éves, minden második évben kerül megrendezésre az ország központjának számító Dar es Salaamban. Kalandos fesztivál a világ minden tájáról érkező egyetemisták számára, folyamatosan működőként az egyedüli ilyen jellegű rendezvény Afrikában. A 2008-as összejövetel alkalmával a rendezők nagyjából 600 látogatót vártak, saját becsléseink és az ő elmondásaik alapján utólag mi azonban 300 főre saccolnánk a résztvevők számát. Közülük több mint 250 fiatal afrikai, túlnyomó többségük kelet-afrikai volt, a felülreprezentált Tanzánia mellett főként Kenyából, Ugandából és Nigériából jöttek, de érkeztek európaiak is, Ukrajnából, Norvégiából, Németországból, Horvátországból, Bosznia-Hercegovinából, Magyarországról, valamint a rendezvény jeles résztvevőjeként a Belgiumban élő iráni egyetemista, Peyman. A

jelek szerint a szervezők jól mérték fel a rendezvényre csalogathatók körét, amikor az Európában hallgatói fesztiválokat szervező fiatalokat is megkeresték, hiszen ez keltette fel az érdeklődését a németországi Ilmenau, a norvégiai Trondheim és a Pécsi Nemzetközi Kultúrhét szervezőinek is, akik valamennyien képviseltették magukat az idei ISWiT-en.

Az egyhetes összejövetel hasonlóan a többnyire szintén I-vel kezdődő társrendezvényeihez kulturális programot és tudományos konferenciát ötvöz, délelőttönként előadásokkal és szekció-beszélgetésekkel, délutánonként kirándulásokkal és városnézéssel, esténként pedig mulatságokkal. Egzotikus környezete mellett az ISWiT fő különbsége az Európában megszokottakhoz képest, hogy az egyetemi campus falai szinte hermetikusan elzárták a résztvevőket Tanzániától, még az esti partikra is különbuszokkal vitték/hozták a diákokat. A programok kapcsán nem kínálkozott szabad választási lehetőség, aki kimaradt valamiből, szűrős tekintetekre számíthatott. Német és norvég kollégáink hozzánk hasonlóan elkerekedett szemekkel vették tudomásul, hogy a megérkezéskor ismertett programhoz képest gyakran mutatkoztak 60-180 perces csúszások, a változásokról informálódni azonban csak étkezésekkel, személyesen lehetett.

Első nap reggel nyolckor ébresztett kedves vendéglátónk, a fesztiválon önkéntesként dolgozó informatika szakos egyetemista, Tuli. Mint később megtudtuk, neki nem kevés utazással járt, hogy eljött értünk a diákszállásra, de társával, a vékony Ismaellel rendkívül előzékenyek voltak, minket, a két magyart, illetve két norvég kollégánkat reggelizni vittek egy közeli büfébe. A műanyag székek és asztalok fölött Pilsner Urquell reklámot fedeztünk fel, a Coca-Cola éttermi kiszérése itt 3,5 deciliter (klasszikus, valódi üvegben). A 3-4 fajta gyorsétel közül az egyik szinte teljesen hasonló az itthon megszokott fánkhoz (csupán annyi a különbség, hogy a kint

fogyasztott rizslisztből készül, habár ez az ízén nem sokat változtat), de van fűszeres hússal töltött gombóc és palacsintaszerű lepény is.

Két helyi barátunk közül Tuli az, aki vállalta, hogy körbekalauzol minket Dar es Salaamban. Tapasztalataink szerint szinte minden helyi egyetemista nagyon kényes arra – és ki nem viselkedne ily módon a távolról jött vendégekkel? –, hogy Tanzánia legnagyobb városának szebbik arcát mutassa meg nekünk, Tuli azonban nem röstell a kopott vagy ijesztő részekre sem beinvitálni minket, amiért nagyon hálásak voltunk neki. Számos átszállással közlekedtünk, főként iránytaxikkal, amelyek többnyire általakított Toyota kisbuszok, megsokszorozott ülésszámmal, és még annál is több utassal. Egy út nagyjából 300 shillingbe (0,2 dollárba) kerül, mely ottani viszonylatban is kedvezőnek számít. Mivel a sofőrök általában csak akkor indítják el a buszokat, amikor azok már megteltek, ezért a járatok mindig erősen túlszűfoltak. E megoldás illeszkedik a tanzániaiakat sokat hangoztatott vágyához az egyenlőség iránt: az iránytaxikon együtt préselődik időse és öreg, nő és férfi, muszlim és keresztény, egyetemista és koldus.

Tulival alaposan körbejártuk Dar es Salaam központját, annak nem rég épült modern toronyházait, valamint az elhagyott és üresen álló házakat egyaránt. A járóelők közül szinte minden sarkon kilép egy-egy érdeklődő férfi, aki alaposan kezdet szorít velünk, kérdezősködik kik vagyunk, honnan jöttünk, tetszik-e nekünk Tanzánia? Először távolságtartással fogadtuk ezt a fajta bizalmas közeledését, később azonban beláttuk mindez csupán helyi szokás, melyet kint létünk célja, vagyis az interjúk és a riportfilm szempontjából még kamatoztatni is tudunk. Egyesek, főként a futballszurkolók – valószínűleg a múlt sikerei alapján – ismerik Magyarországot, másoknak az Osztrák-Magyar Monarchiáról vannak iskolai emlékei, de mindenki őszintén érdeklődik irántunk.

Nagyon hálásak voltunk Tulinak, amikor az egy esti multság előtt azt mondta: haza kell ugrania tiszta ruháért, de örülne, ha vele tartanánk, megnéznénk hol él. Az egyik forgalmas csomóponttól néhány megállónyira fekvő szegénynegyedben apró lakásokra osztott földszintes házak sorakoztak. Tuli két társával egy, a mi fogalmaink szerint másfél szobás, komfort nélküli lakást bérel, 15 dollárért havonta. Otthona szegényes, de barátságos, őszinte és hiteles. A berendezés hiányos: egy ósdi számítógép, ülőgarnitúra és dohányzóasztal, vendéglátónk azonban szívélyes, láthatóan büszke, és pedagógusként dolgozó lakótársával együtt végtelemül vendégszerető. A környék utcáin játszó kisgyerekek hosszan bámultak minket, sokan megpróbálták eladni nekünk portékáikat, de még többen viselkedtek előzékenyen, érdeklődően. Mi rendre megnyugtattuk őket, hogy Tanzánia nagyon szép, érdekes, valóban lenyűgöz minket. Néhányak, elsősorban egyetemista beszélgetőpartnerek további kérdésekkel is faggattak minket: európai szemmel nem embertelenek-e a túlszűfolt iránytaxik, nem szembetűnő-e a város sok pontján a nyomor? Később hallottuk, Tanzániában általános a sztereotípiák, miszerint az északi szomszédai, az ugandaiak azok, akik a legvéletlenebb, legrohanóbb találkozás során is részletesen végigkérdezik az érkezőt véleményéről, családjáról, foglalkozásáról. Tapasztalataink szerint, ha Ugandában ugyanezt gondolják a tanzánokról, az sem teljesen alaptalan...

A két hallgató útjához támogatást nyújtott a Pécsi Tudományegyetem rektora, a PTE ÁJK, a PTE BTK, az Afrikai-Magyar Egyesület, a Multi-Marketing Group Kft., Pécs Polgármestere, valamint az utat szervező SIEN Alapítvány. A pécsi fiatalok útjáról folyamatosan beszámolt az út exkluzív médiapartnere, az Afrika Tanulmányok.

Afrika-völgy

– műfaj dobszóval és didgeridooval

Kapolcs..., vitatott, de kialakult presztízsképes attrakció a nyárban, éppen húsz szentendően.

A helyszín élménye, a róla szóló sajtómesék és magánstoriák tónusa mintha eltúlozná a látványosság értékét... Események valóban történnek, kézművesek tényleg működgetnek, bódékat tépázza a vihar és rezesszi a napsütés. Avagy, egyszerűen csak nyár van, ráérés, „kiruccanás”, vagy egyhetes-tíznapos „leköltözés”, jó muri...

Közelebbről is nézve, bizony több a talmiság, a poros delelőben kényyszerlézengéssel tarkított sörkorcsolyázás. Pula szinte üres, nem is érti az ember, miért a völgyi falvak sorában említik... Kapolcs előlről is, hátulról is, oldalról is központ, minden ott történik, ami egyáltalán történik... Amikor és ami történik. Márpedig ez a bulihely-találkahely-piachely magában véve egy negyedórás séta, ha az ember még kürtöskalácsot vagy száiami majombőrös kisdobot is akar venni. Aztán túl melege lesz, mintha Afrika keleti felén bókálna, s már csak az árnyas tájékok keresi attól fogva. Este meg hát mint mindig, a központi kocsmá udvara megtelik dülöngéléssel, az „ereszd el-a-hajam” ovációjával, hogy azután a szürkésvörösödő hajnal már a felmosókocsiknak adja át a terpet.

Kapolcs és Vigántpetend rövid séta távolságra esnek egymástól, az Afrika-tábor még fele ennyi a dombra mászva. De már jókora távolságra is elhallik a dobszó, a falu is megnyílik az esti koncertekre, és a parkoló autók már az útmenti árkokat ugrálják át egy félszabad helyért. A tábor látvány. Alkalmi, de intenzív. Szél kapaszzkodik a méteres afrikai fotókba, dupla szél a logókkal ékes alapítványi, Afrikás molinókba is, melyek a kerítés mállatag intimítását fokozzák. De a lejtőn továbballgató, kalandkereső autók megállnak, belesnek, sokszor-sokszor megtorpannak és betérnek. Infosátrak, babzsákok, élő djembe-szóló, hideg szörpök, definiálhatatlanul finom ízű konyhai termékek – mint első impresszió, sokakat vonzanak. Éjjel még az előadóterembe beesnek élményvadászok, és óráig táncolnak.

Élő zenére és diszkóra akár, de élvezettel. Aztán átmennek Kapolcsra, majd unottan ott hagyják és visszafutnak...

Az Afrikáért zajló ismeretközlő és élményszolgáltató működésmód egy új piac keresletére számíthat. Szinte ismeretlen, mágiikus, vad és szegény, de végtelenül pazar világ tárul föl a dokumentum- és játékfilmekből, plakátokból, aláírásgyűjtő ívekből és segélyprogramokból. Élményzenébe oltott árnyas találkozások, mindenünnen érkező válogatott népek, feketék és fehérek, együtt, alkalmasint még egymásért is – ez az árnyaltabb impresszió az Afrika Faluról, amely még a hivatalos fesztiválprogramokban is alig szerepel. Tudományos előadások – ha olykor egy sűrű nyári délutánban akár öt embernek is, de ötvennek éppúgy – „csak” annyit sugallnak, hogy Afrika van, óriásian van, egyre intenzívebben van, egyre kikerülhetlenebbül hat, kérdez és állít, súlyosan hozza gondjait és szélesen kínálja lehetőségeit... Valamiképpen ezt szolgálja ez a „falu” becenevű tábor is. De éppoly lassúad, nyugodt, kiegyensúlyozott sugallat ez, mint maga a földrés. El lehet benne feküdni, rá lehet könyökölni a biztonságára, el is lehet szenderedni, de épp ellenkezőleg: ébredni is érdemes a ritmusokra, a fából készült műtűrök méltóságára és a színes kelmék nyomatékos bátorságára, az élni képes élet akarására...

Félreértés adódik abból, hogy Kapolcs súlya ad tekintélyt a szomszéd falvak másságának. Petend Afrika-faluja esemény, élmény, mélység és röppenés egyszerre, szorongató dokumentumfilmek helyett-mellett rabul ejtően tehetséges muzikusok fellépési tere is. Az Afrika-falu kontrasztot ad, ellensúlyt támaszt Kapolcsnak. Kihívást, mely nem könnyen kezelhető, s még kevésbé lekezelhető. Az Afrika-falunak kár lenne Kapolcsra költöznie, mert szűkös sátorhelyé mállana össze, ahelyett, hogy áthívná magához a műsoroktól lagymataggá unalmasodott lézengőket, és táncteret adna ahhoz az élmény-együtteshez, amelyet kínálni tud. Afrika érzéletes, és korántsem titkos, de annál nemesebb varázsa sok-sok órára beköltözött

ebbe a faluba, s ha koncert kezdődik, marokkói vagy ghánai, még azok is eljönnek, akik a Balaton körül csavarogtak egész nap.

Kiemelhetetlen, ki, vagy mi okozza a fő hatást az afrikázáshoz. A kézművesek játéka, a dobszó, a konyha vagy a hangszerárus, a mozi vagy a tánc, a rögtönzött esti koncert, vagy a fotók és filmek Afrikája...? Nem is ez a fontos, a körülmények együttese őszinte talán, s nem hagyja, hogy kilimandzsári hófedte pompába, vagy minden fantáziát felülmúló gyümölcs-áradatba vetítse élményét a látogató. Együtt jó ez a sokszínűség, amely ha csak idézi Afrikát, azt méltó derűvel, illő alázattal, és a legkevesebb piaci „jóljárás-trükkel” teszi. Az alapítványok Afrikája, az egyesületek földrésze, a szemtől-szembe nyílt őszinteség jóleső méltósága az, ami itt megvan, s amit már hiába keresnél Kapolcon – még az utcazenészeket is betiltják, „ne zavarják a fesztivált!” – itt pedig mintha honos, betelepült, állandósult lenne. Magyarított Afrika ez egy kicsit, magyaroknak való, de amikor francia vagy angol szót hallasz, akkor sem a lebiggyedt arcok a jellemzőek, hanem a táncolhatnék, az átölelés öröme. Az Afrikáért Alapítvány, a Taita, vagy a Hello Afrika Egyesület most megtette, elérte azt, hogy fogalommal vált „a Völgyben” az Afrika Falu. Aktivisták vagy antropológusok, Afrika-kutatók vagy elvarázsoltan tétova érdeklődők azzal mehetek haza az ideai fesztiválról, hogy megselekedték, fölkinálták, áthatottak vagy legalább megérintettek sokakat Afrika „illataival”. Egy nyár hétköznapi napfelhőjében ez pedig egyáltalán nem kevés. Mert éppúgy formálja a jövőt, mint Afrika nyugodt méltósága, nem az órat, hanem az idő értékét ismerő derűje, szikrázóan fehér mosolya, energia-gazdag sugárzása. Merthát, mint hírelük ez egyesületek: Afrika nem szafari, nem egy szimpla haszonvételi forrás, nem az új rablások régi terepe. Hanem olyan milió, melyben méltóságára ébredhet az ember – még ha alkalmi Völgy-látogató is.

A többit meg már rá lehet bízni a dobok és a fúvósok, a vendég didgeridoó és a gamblan hangjára...

Szilasi Ildikó

A Mogadishu- Budapest- Nairobi háromszög

Bicske-Budapest, 32 km

Budapesttől 32km-re található a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH), Bicskei Menekültet Befogadó Állomása. A világ több kontinenséről érkező, jelenleg kb. 240 ott tartózkodó, menekültként elismert személy közül 70-80 szómáiai. A szómáiaiak alkotják az afrikai származású menekültként elismert személyek többségét Magyarországon. Hosszú és rizikós utazási vállalkozás után kerültek Magyarországra. Van közöttük sofőr, aki nagy értékű jeepet vezetett korábban Mogadishuban. Ukrajnában tanult gyermekorvos, akit egy, a Vöröskereszt által üzemeltetett kórházból raboltak el fegyveresek és állítottak kényszerből saját szolgálatukba. Van továbbá nyolc gyermekes családanya is, akinek a lányát szeme láttára erőszakoltak meg úgy, hogy később belehalt a sérülésekbe. Ők mind a bicskei befogadó állomáson élnek.

A szerző fotóival

Az alapprobléma: somáliai menekültek Magyarországon és a Magyarországra menekült somáliaiak családtagjai Kenyában

A Bicskén élő somáliai menekültek anyagi és egyéb élettere meglehetősen korlátozott. Bár lehetőségük van a magyar nyelv elsajátítására, felteszik a kérdést: hogyan is tudnának tiszta fejjel tanulni, amíg nap mint nap ugyanazokkal a kérdésekkel, problémákkal kell szembesülniük? Mi van azokkal a családtagjaikkal, akiktől kénytelenek voltak elszakadni? Hogyan, milyen körülmények között élnek? Ki támogatja, segíti őket? Fogják-e valaha újra látni egymást?

Édesanyákról van szó, akikért a gyermekük több ezer kilométerről sír. Férjegről, akiktől a kint ragadt családok segítséget, támogatást, megoldást várnak. A Magyarországon már menekültként befogadott somáliaiak tehetetlenek. Családtagjaik legtöbbje Nairobiban, a magyar nagykövetség közelében vár, rendíthetetlenül. Ebben az esetben arra, hogy családjaikat egyesíthessék, és Magyarországra utazhassanak. A probléma lényege az alábbi módon összegezhető: a hazánkban menekültként befogadott somáliaiak családtagjainak vízumkérelmének elbírálása során a BÁH határozata alapján érintett személyek ugyan családtagként lennének jogosultak, ám a magyar hatóságok nem ismerik el a somáliai úti okmányok érvényességét, s így a beutazás sem teljesíthető. Mindközben az érintett somáliai családok rendkívül rossz körülmények között reménykednek Nairobiban.

Mogadishu-Budapest, 5645 km

Bizonyos esetekben nincs más út, csak a menekülés. Az ember – ha csak a körülmények miatt más választása nincs – nem hagyja el önszántából felmenői földjét, hazáját, azt a helyet, ahová hagyományai kötik, ahol ősei nyugszanak. Mégis egy külső, rajta kívül álló ok miatt mennie kell. Összepakolnia a legszükségesebbeket – ha egyáltalán erre marad ideje –, és menni, menni, nem nézni vissza. Nem siratni a meggyilkolt, eltűnt családtagokat, az otthon hagyott földeket, jószágokat, az újonnan született kecskegidákat, ingatlant, bútort, a kedvenc pipát, bejárattott faszenes tüzhelyet, a jó szomszédokat, az ismerős szelleket és illatokat. Mert erre már nincs ereje. A túlélés a tét és csak a menekülés marad.

Nairobi-Budapest, 5687 km

Nairobiban tudomásunk szerint jelenleg 24 olyan somáliai menekült család él, akiknek valamely rokona Magyarországon tartózkodik menekültként, illetve családtagként vízumkérelmük folyamatban van. Ezen családok képezik a programunk célcsoportját. Az Afrikai-Magyar Egyesülettől Szilasi Ildikó és az AHU partnerszervezetétől a Respond ReNEW-től Schumicky Lilla – aki a szomszédos Ugandából utazott a helyszínre – azért jöttek el Nairobiba, hogy a kapcsolódási pontokat felfedjék, és a magyar vonatkozású, Nairobiban meglehetősen nehéz körülmények között élő somáliai közösségnek támogatási programot tervezzenek és indítsanak be. A téma iránt egy magyar forgatócsoport is élénken érdeklődött, így egy ideig ők is csatlakoztak a két segélyszervezeti dolgozóhoz.

Az alábbi blogrészletek teljes egészében az Afrikai-Magyar Egyesület honlapján, a www.ahu.hu internetes oldalon tekinthetők meg.

Az ügy felgöngyölítésében tevékenykedő magyar csapat: Jaksity Kata és Csányi Sándor részvételével

A kérdés nem csupán minket foglalkoztat. Jaksity Kata az ATV riportere, a JAM műsorvezetője, aki 2008 májusában már Ugandába is ellátogatott velünk a Ne sírj többet program központ megnyitó ünnepére, stábjával – Reisinger Dávid operátorral – a somáliai menekültek problémájának megismerésére is vállalkozott. Kata és Dávid a Kenyába menekült somáliaiak helyzetéről dokumentumfilmet, Kenyáról pedig úti filmet készítettek. A csapat további résztvevői közé tartoztak: György Zsombor a Magyar Nemzet újságírója, valamint Cseh László fotós. Nem sokkal az indulás előtt egy, az afrikai problémák iránt újonnan érdeklődő híresség is csatlakozott Csányi Sándor színművész személyében.

Az előkészítés

Nairobiba érkezésünk nyomán széleskörű információgyűjtésbe kezdtünk. Tárgyaltunk az ENSZ Menekültügyi Szervezet helyi irodájának illetékesével, a Nemzetközi Vöröskereszttel, szervezetlátogatásokat folytattunk. A kenyai magyar nagykövetség megtiszt-

telő meghívását elfogadva augusztus 20-án részt vettünk egy délutáni ünnepségen. Az érkező forgatócsoportnak szállást, közlekedést szerveztünk, beszereztük a menekülttáborba való belépéshez szükséges engedélyeket, előkészítettük a terepet a forgatásokhoz. Családokat látogattunk Nairobi Eastleigh nevezetű városrészében, ahol az érintett somáliai menekültcsaládok tartózkodnak. Kérdőíveket és interjúkat készítettünk, felmérésekbe kezdtünk célcsoportunk, azaz a magyar vonatkozású somáliai menekültek szükségleteire, igényeire és perspektíváira vonatkozóan.

A projekt helyszíne: Eastleigh avagy „Little Mogadishu”

Eastleigh, Nairobi egyik nyüzsgő, zsúfolt kereskedelmi negyede. Az itt élők többsége somáliai, éppen ezért ide koncentrálnak a somáliai származású menekültcsaládok többsége is. A környék rendkívül sűrűn lakott, koszos, veszélyes. Mint minden kereskedelmi központban, ahol tömegek által látogatott piacok vannak, és nagy mennyiségű készpénz cserél gazdát, portyáznak a zsebtolvajok. A városrészben mindenfelé rossz minőségű aszfalt- és földutak vannak. Ha eső esik, kiönt a sár és a kosz. Az áram rendszerint kihagy, az ivóvízellátás nem megszervezett. Az ide érkező somáliai menekült családok egy bádogtetős kunyhót, konténerszobát, esetleg egy apartmant bérelnak valamelyik rozoga és vakolatlan bérházban. A nagycsaládok tagjai összezúfolódva alszanak egymás mellett. Mosdáshoz, főzéshez, tisztálkodáshoz legtöbbször úgy hordják a vizet. A kenyai kormányzat politikája értelmében a menekültek legálisan kizárólag a táborokban tartózkodhatnak, a kijelölt körzet elhagyása törvénysértésnek számít, így a gyerekek nem járhatnak még iskolába sem, a felnőttek nem vállalhatnak munkát. További problémát jelent, hogy a menekültek többsége nem rendelkezik szakképiséssel, kizárólag a somáli nyelvet beszéli, a Kenyában használt angolt, illetve suahélit nem értik.

Felmerült bennünk a gondolat: vajon mi elől menekülnek ezek az emberek, hogy még ezt a romos Eastleigh-t is képesek elfogadni új lakóhelyükként? Mi a történetük, hogyan érkeztek ide? Miért hagyták el a menekülttáborokat, hiszen ott élelmiszersegélyben, egészségügyi ellátásban részesültek. Többek között e kérdésekre kerestük a választ, amikor elindultuk a több, mint 200000 főt számláló Dadaab menekülttábor-komplexumba.

Dadaab felé. A Mombasa-Garissa buszút

Csöppet sem túlzok, ha azt állítom, életem egyik legérdekesebb utazásában volt részem. Mombasából hajnali 5 órakor indultunk Garissába, északi irányba az egyébként jó állapotú busszal.

Szómália politikai háttere Szómáliát 1991, Siyad Barre katonai diktatúrájának megbuktatása óta polgárháborús helyzet jellemzi. Az 1980-as évektől megerősödő diktátor hatalma ellen összefogó hadurak az 1990-es évek elejétől egymás ellen fordultak. A helyzet kialakulását és a stabilitáció elmaradását magyarázza, hogy Szómália területén évszázadok óta nomád pásztorkodó, állam nélküli, klán alapon szerveződő társadalmak éltek. Siyad Barre Nigériába menekülése után Aideed tábornok csapatai vették át Mogadishu ellenőrzését. Az ország északnyugati részét alkotó, egykori Brit Szómálföld a Szómáliai Nemzeti Mozgalom vezetésével elszakadt. 1991. május 17-én visszaállították az ország függetlenségét, és kikiáltották a Szómálföldi Köztársaságot, amelynek területét teljesen elkerülte a polgárháború. A Punföldet alkotó Bari, Nugaal, és Észak-Mudug 1988-ban kinyilvánította autonómiáját. Az 1990-es években Szómália déli részét klán viszályok jellemezték. A stabilitás helyreállítása érdekében a 2000-ban Dzsibutiban tartott békekonferencia nyomán felállították a Szómáliai Ármeneti Kormányt (TFG). 2004 januárjában egy két évig tartó tárgyalásos folyamat eredményeként Kenyában a politikai és katonai vezetők megegyeztek egy új központi kormány (TNG) és parlament felállításában. 2004 októberében Abdullahi Yusuf Ahmedet választották meg az új központi kormány elnökének. 2006 júniusában az Iszlám Bíróságok Szövetsége (UIC) alá tartozó, megerősödő iszlám fegyveres alakulatok átvették a hatalmat Mogadishuban és Szómália déli részén. 2006 decemberében az etióp katonai támogatást élvező somáliai kormánycsapatok kiűzték az ICU csapatait Mogadishuból és a fő támaszpontjuknak számító Kismayóból. 2007 januárjában az USA is bekapcsolódott a konfliktusba: január 8-án amerikai repülőke légi csapást hajtottak végre. Az etióp–szómáliai háború az iszlamisták vereségével pár nap alatt véget ért, az ideiglenes kormány a klánokra alapozva újjászervezte a közigazgatást.

A segélyszervezetek munkája egyre nehezebbé válik a háború sújtotta országban. Dolgozóikat erőszakos támadások érik, gyakori az emberrablás. Az ENSZ 2008 áprilisában evakuálta utolsó nemzetközi dolgozóját. A Szómáliában aktív NGO-k adminisztrációs és koordinációs irodája Nairobiban található. A projektek implementálása csak bizonyos területeken, korlátozott mobilitással, somáliai alkalmazottakkal folyik az országban. A számadatok szerint 2008. január 1-je és augusztus 19-e között 93 esetben közvetlen, 33 esetben közvetett támadások értek különböző segélyszervezeteket Szómáliában. Ugyanebben az időszakban 4 külföldi és 20 segélymunkást gyilkoltak meg, további 4 külföldi és 6 somáliai sebesítettek meg. A legveszélyeztetettebb régiók közép- és dél-Szómália, Mogadishu és Kismayo.

A busz hamar megtelt, a 60 ülőhelyen körülbelül 90-en nyomorogtunk. Az ülések közötti szűk folyosón 30-35 ember állta végig összepréselődve az egyébként is rázós utat. Akik elfáradtak és már nem bírtak tovább állni, az üléstámlák tetejére ültek. De ez még mindig nem volt semmi ahhoz képest, hogy néhány utas, illetve maga a jegyszedő az üléstámlák tetején, guggolva közlekedett fel s alá a buszon, az ülők feje felett. Mindezt iszonytató melegben, 9 órán keresztül, rendkívül rossz állapotú, rázós homokos utakon. Megcsináltuk. Koszosan-pizkosan kászálódtunk le a buszról Garissában.

A dadaabi menekülttábor-komplexum

A somáliai belpolitikai helyzet, az állandó veszély és fenyegetettség, az erőszakhullámok, fegyveres összecsapások, gyilkosságok, az emberi jogokkal való visszaélés százezreket kényszerít otthona elhagyására. A menekültáradat nagyobbik része nem hagyja el Szomáliát, az ország határain belül próbál biztonságosabb otthont találni. A külföldre menekült somáliaiak többsége Kenyában kötött ki, elsősorban az ENSZ által fenntartott dadaabi és kakumai táborokban húzzák meg magukat, remélve egyszer minden jobbra fordul, hazatérhetnek. Valójában az 1991-ben nyílt dadaabi menekülttáborba még fiatalon érkezők ma már a saját gyermekeiket nevelik, hazátlanok az otthontalan fiaikkal és lányaikkal. A somáliai krízis nem csendesedett el, sőt. A 2008-as év elejétől augusztus második feléig újabb 35000-en kerültek

a táborba. Korábban havi 1000 új érkezőt regisztráltak, manapság ez a szám megnégyszereződött. A három dadaabi tábor (Hagadera, Ifo, Dagahaley) összesen 210000 somáliai menekültet fogad be jelenleg.

Az óriási komplexumban élők helyzete azért is hatványozottan súlyos, mert a somáliai probléma nem látszik megoldódni. Az újonnan érkező menekültek ma is 5-10 évre rendezkednek be. Ilyen helyzetben a humanitárius segélyezésen túl párhuzamos fejlesztési tevékenységekre is szükség lenne. A konstansra való humanitárius katasztrófa iszonyatos erőforrásokat és pénzügyi eszközöket kíván a nemzetközi donoroktól. A helyszínen működő non-profit szervezetekkel való kapcsolatfelvétel során kiderült, hogy komoly nehézségekkel néznek szembe a fejlesztési projektek bonyolítása során, mivel a menekülttáborban élők túlságosan hozzászoktak a segélycsomagok osztásához és a mesterségesen, segélyekből fenntartott szociális hálóik működéséhez. Csak mostanában indulnak el azok a programok (mikro-hitel rendszerek, önszorgalmazó csoportok, oktatási programok, AIDS és más betegségmegelőző, valamint a lányok oktatását célzó szemléletformáló kampányok), amelyek az érintettek részéről is jelentősebb aktivitást, készségesebb részvételt, hasznosítható ötleteket, értékelhető inputot kívánnak meg. A hosszú távú eredményeket és a fenntarthatóság megteremtését célzó fejlesztési törekvések merőben új gondolkodásmódot és hozzáállást kívánnak meg a menekültek részéről is.

◀ Amerikai segélyek

Milyen Dadaab?

Képzelnék el egy 210000 fős települést a sivatag közepén. Száraz, forró, kietlen táj. A lakóházak mindenféle típusa megtalálható: agyagtéglából készült, nádtetős, bádogtetős, gallyakból összetákoltt kúp alakú. A viskók többsége dűledezik, rongyos ponyva-, vászon- és nejlondarabokkal fedik be őket. Áram nincs, vízért a tábor szektorain belül kell sorba állni. A tehetősebbeknek kecskéjük esetleg marhájuk vagy tevéjük van. Néhányan zöldséggel és ruhaneművel kereskednek. A lakosok étellelátásáról az ENSZ Világélelmelési Programja (WFP) gondoskodik. Kéthetente osztanak fejadagot, amely 2150 kalóriányi napi ételmezt biztosít. A segélyként kapott étel kukoricát, lisztet, sót, cukrot és főzőolajt tartalmaz. Bár a napi kalóriaszükségletet fedezi, a táborlakók étkezése egyhangú, tápanyagokban szegény.

Dadaab legsokkolóbb oldala: az újonnan érkezett menekültek

Ha megállunk a dadaabi menekülttábor mellett, Szomália irányába fordulunk és türelmesen várunk, biztosak lehetünk abban, hogy a kietlen, poros, sivár messzeségben megpillantunk egy közeledő embercsoportot, akik vagy gyalogosan, vagy számárháton, esetleg valamilyen rozoga teherautóval menekülnek Kenya felé. A többnyire asszonyokból és gyermekekből álló 5-10 fős csoportok lestrapálva, legyengülten vonszolják el magukat, a dadaabi regisztrációs táborig. A kerítésnél hőmpölyög az embertömeg, több százan várják minden egyes nap, hogy sorra kerüljenek, beengedjék őket. A többfázisú regisztrációt tízen végzik, naponta azonban így is csak 300 esetet tudnak feldolgozni. A szerencsésebbek gyorsan bejutnak a tábor területére, a többség azonban csak napok, hetek múlva. Mindeközben étel és ital nélkül, a regisztrációs tábor körüli bokrokban húzzák meg magukat éjszakára. Az ENSZ mindaddig nem tud támogatást biztosítani az újonnan érkezettek számára, míg azok engedélyt nem kapnak a táborban tartózkodásra. A regisztrációs folyamat befejeződéséig az újonnan érkezett somáliaiak kizárólag a rokonai vagy kláni alapon szerveződő emberbaráti-szolidáris támogatásra számíthatnak.

A projektötlet: „Ne sírj többet Szomália” program, a somáliai menekültcsaládok támogatásáért

A projekt alapjait az érintett menekültcsaládokkal együtt dolgoztuk ki. A program két komponensből áll: oktatás biztosítása, valamint jövedelemszerző tevékenység indítása. A menekültcsaládok számára angol nyelv, matematika és szuahéli órákat szervezünk. Az önálló bevételt képző munka alapfeltételeinek megteremtésekor a somáliaiak kulturális hagyományait és a felvevőpiac igényeit tartottuk szem előtt. A

munkába állók fejkendőket, hosszúsoknyákat és ruhákat fognak készíteni, melyhez az alapanyagot és az eszközöket egyelőre egyesületünk biztosítja, megalapozva azzal a későbbi önálló termelést és értékesítést. A projektet a Ramadán után, október elején fogjuk újjá indítani.

Munkaruhánk: a hidzsáb.

Eastleigh-ben az üzlet virágzik, a sokféle terméket olcsón áruló piac nemcsak a somáliaiakat, kenyaikat, de a Nairobi más részein élőket is vonzza. A híres Garissa Lodge bevásárlóközpont és környéke mindig nyüzsgő. Kollégánk és helyi mindentudónk egy sor biztonsági szempontot és szabályt a lelkünkre kötött, mire vigyázzunk Eastleigh-ben. A kocsiablakokat mindig felhúzza tartani, a gombokat lenyomni, a táskákat a szoknya alá betömni vagy a láb közé tenni a földre. Hiába a sok szabály, egyszer mégiscsak elcsenték a telefonomat. Már az eset megtörténte előtt is beszéltek Lillával, hogy rendkívül figyelemfelkeltőek vagyunk a negyedben, hiszen egyáltalán nem járnak arrafelé muzunguk (fehérek). Minden szempár ránk szegeződött. Gyakran előfordult, hogy az utcán mellénk szegődtek kíváncsi emberek, kéregetők, amely olykor kellemetlenségekkel járt. Meghoztuk a legjobb megoldásnak ígérkező döntést: tetőtől talpig elfátyolozva fogunk járni, mint a somáliai muzulmán asszonyok, s így módon szinte nullára csökkentjük a zavaró tényezők és veszélyhelyzetek számát. A döntés meghozatala után, hazafelé menet bementünk az első szabóhoz, anyagot választottunk, Lilla kéket, én bordót. Rögtön megvarrták a hidzsábunkat, s egyúttal megvettük a fekete szemfátylat is.

Az első munkanap „in ninja”

Sután, lassan, sokat igazgatva, félszegen, de felvettük a három szettes, külsőleg „ninja” munkaruhánkat, az öltözködés eleinte nem kevés időbe került. Csak miután felküzdöttük jött a neheze: kimenni az utcára, megtanulni viselni/elviselni a hidzsábot. Kizárólag a lábfejünk látszott ki lepelszerű ruhánk alól, a figyelő szempárok immáron elkerülnek minket, a kutya sem figyel ránk. Kezdetben nehéz volt elfátyolozva járni az amúgy is nagy hőségben. Ha nem volt szellő, sem árnyék, a hidzsáb iszonyatosan beforósodott. Testünk hője is beszorult alá, a lélegzéstől még melegebbé vált. Az ember sután mozog benne, a kilátás szűkösége miatt bizonytalannak érzi magát. Keresi a három réteg lepel között az orrnyílását, ha kifújni készül az orrát. Külön mutatvány ebben az öltözetben rágózni vagy telefonálni. De a hidzsábnak azért mindenképpen van egy jó tulajdonsága is: nagy tetszést és tiszteletet váltottunk ki a somáliaiak körében.

Támogatási programunk legfiatalabb tagja ▶

A projekt beindítása. 2008. szeptember 11. A Rajo központ megnyitása és az első oktatási nap.

Szeptember 11-én nyitottuk meg Kenya fővárosának Eastleigh nevű kerületében a magyar vonatkozású szomáliai menekültcsaládok számára oktatási és képzési központunkat. A projekt támogatója az Afrikai-Magyar Egyesület, valamint annak elnöke, Balogh Sándor. A program implementálását a Respond ReNEW végzi, Schumicky Lilla közbenjárásával. A központ a Rajo nevet viseli. A rajo arab eredetű szó, jelentése: remény. A programnak egyelőre 26 résztvevője van. Tudomásunk szerint több szomáliai család családgyógyítási kérése van folyamatban, mint ahányan a programunkban szerepelnek, egyelőre azonban nem sikerült minden érintettre rátalálnunk. A keresés folyamatos, terveink szerint októberben egy másik csoport is megkezdheti tanulmányait. A tanórákat két részre, egy délelőtti és egy délutáni osztottuk.

Az első tapasztalatok a résztvevőkkel nagyon pozitívak. Mindenki pontban, sőt jóval az órakezdés előtt már megérkezett a központba. A legfogékonyabbak és legmotiváltabbak a tinédzserkorúak. Rajtuk már az első napokban látszott az elszántság, a tanulni akarás. Úgy szívnak magukba mindent, mint a szivacs. A csoportok számára előadást tartottam Magyarországról. A beszélgetés végén még 45 percig özőnlöttek a kérdések a bicskei befogadó állomáson élő családtagjaik körülményeiről, az eljárásról, az UNHCR regisztrációról, hazánkról.

A program folytatása. Online támogatási program a projektben résztvevők támogatásáért és a Rajo központ fenntartásáért.

Küldetésem és munkám szeptember 13-án, szombaton ért véget. A támogatási program beindult, a menekültügyi procedúrát körbejártuk, a magyar sajtócsoporthoz utazása és forgatása is rendben lezajlott. A projekt koordinálására helyi munkaerőt alkalmaztunk. A nairobi iroda számára egy kész adminisztrációs rendszert hagytunk hátra. A programban résztvevőknek tagsági kártyákat osztottunk ki. A továbbiakban helyszínen a projekt koordinátor folytatja a munkát. Schumicky Lilla Ugandából rendszeresen visszatér Nairobiba, hogy az eseményeket, a folyamatokat ellenőrizze.

Magyarországon további feladatom a programmal kapcsolatos kommunikáció. A projekt stabilizálásához és a Rajo központ hosszú távú fenntartásához szükségünk van további támogatók bevonására, ezért internetes oldalunkon nemsokára meghirdetjük a Ne sírj többet Szomália! támogatási programot, ahol a projektben résztvevőket, valamint a Rajo központ fenntartását lehet támogatni. A cél, hogy az érintett szomáliai menekültcsaládok életkörülményeit jobbá tegyük, illetve, hogy az oktatási és képzési programot hatékonyan működtessük. 2008. október folyamán történik meg a családok élettörténeteinek és menekülésük okainak felderítése. Ily módon lesz teljes a támogatási program, az egyéni történetek és sorsok közzététele nyomán lehet megérezni annak a súlyát, hogy a programban szereplők milyen iszonytatóan nehéz helyzetből menekültek el, és mennyire erős bennük az élni akarás.

Szerzőinkhez

A publikálás feltételeiről

Az Afrika Tanulmányok folyóirat magyar, illetve előzetes egyeztetés után angol nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat, terepmunkáról szóló beszámolókat, útibeszámolókat, interjúkat és könyvrecenziókat – fogad el. Az elfogadás feltételeinek rendszere több ponton átveszi a magyar Politikatudományi Szemle publikálási elvárásrendszerét. A publikálás alábbi feltételrendszere az I. évfolyam 2. számától kerül bevezetésre.

A kézirat terjedelme tanulmányok esetén nem haladhatja meg a 40 000 karaktert, recenziók esetén 20 000 karaktert. Amennyiben a téma kifejtése szükségessé teszi, a szerkesztőség kivételt tehet, és tanulmány esetén befogadja a maximálisan 80 000 karakter terjedelmű írásokat is.

A szöveget A/4 méretben kinyomtatva kérjük leadni. Egyúttal szövegfájlban (az MS Word bármelyik változatában lementve) is kérjük mellékelni e-mailben. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

A szöveggel együtt – különösen útibeszámolóknál és terepmunkát dokumentáló összefoglalóknál – képeket is fogadunk. A képeket (fotókat) 300 dpi felbontásban, eps. vagy tif. kiterjesztésű fájlformátumban, külön CD-re vagy DVD-re kiírva kérjük mellékelni.

A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknevét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Tordoff, 2002: 24) vagy (Tordoff, 2002: 242-243).

A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljük (így1), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, és az oldal alján kell elhelyezni.

Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke lehetőleg csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívül további max. 10 forrásmegjelöléssel dolgozzon.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük a következőképpen:

(1) Könyveknél:

Tordoff, William (2002): Government and Politics in Africa.

Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan

(2) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetén:

Inotai András (2001): „Gondolatok a globalizációról”. In: Földes György – Inotai András (szerk.): A globalizáció kihívásai és Magyarország. Budapest, Napvilág Kiadó

(3) Folyóiratban megjelent tanulmány esetén:

Fergusson, Niall (2005): „Sinking Globalization”. Foreign Affairs.

Vol. 84., No. 2. March/April, 64-77. pp.

Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől papíron és elektronikus formában egy kb. 15-20 soros angol nyelvű összefoglalót (abstract). A tanulmány címét és alcímét is kérjük lefordítani.

A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket is feltüntetve a szövegbe építve kérjük.

A szerkesztőséghez beérkezett anyagokat először formailag szűrjük. Amennyiben formai szempontból az írás elfogadásra kerül, opponens(ek)nek küldjük ki azt véleményezés céljából. Az opponens(ek) a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapja/kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele, hogy az opponens(ek) támogató véleményét adjon/adjanak ki. Az opponens(ek) által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz, megjelölve azt a határidőt, ameddig a javításokat a szerzőnek szükséges megtennie. Az opponens(ek) egyértelműen elutasító véleménye esetén a kéziratot nem közöljük.

A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet. Külön felkérésre rendelünk meg írásokat, recenziókat.

Szerzőinktől külön kérünk egy rövid bio-t, amely a következőket tartalmazza: név, foglalkozás, munkahely, beosztás, kutatási terület, e-mail cím. A kapcsolattartás elősegítése érdekében adják meg további elérhetőségeiket is: telefon, mobil, fax, stb.

Köszönjük a megfelelően előkészített kéziratokat!

A szerkesztők

English abstracts

Loránd Szabó:

The story of the Suez Canal – Ferdinand de Lesseps’ small “water gate” to the Far - East

The author in his study revives the dramatic and adventurous history of one of the world’s busiest and most important canals. We can learn the foregoing international political procedures, bargaining and plotting for strategic benefits, public events and manipulations behind the scenes, the different ideas of planning and the ceremonious moments of the grand opening of the water route. Grey eminencies – who played hidden, but very important roles in the history of the canal – step into the field of vision from behind the shades of well known personalities. Beside historic events we can read about forgotten negotiations and political agreements, which are related to the water route connecting continents, countries, peoples, cultures and economies.

Mihály Benkes:

The role of international security and Suez in the globalized post-Cold War era

The importance of the Suez Canal beside technical developments and globalization in general terms is imperishable. Many commercial, energy-related, security policy and economic aspects are standing as reasons to guarantee the free usage of this water route which is at least as important in today’s multipolarizing world as it was during the Cold War. Because of the complexity of this question, the author examines numerous aspects of the topic in both theoretically and in practical ways, especially, as far as the economic and energy-related aspects of security, furthermore the geopolitical chess games of the whole Mediterranean region, the Arab peninsula and the Middle East are concerned

Dalma Végh:

Ten countries’ treasure – The Nile

The 6,850 km long Nile is not only Africa’s but the world’s longest river as well. Its importance is clearly visible in the extraordinary role in ancient Egypt’s economic and cultural development and by that in the development of the entire human civilization. Let us only think about the evolution of irrigation farming and the related technical, theoretical, mythological, scientific development, and the appearance of urban lifestyle. The Nile basin stretches through ten countries, from Central-Africa all the way up to the

Mediterranean Sea. However crucial water is not a blessing issue in every sense of its meaning. Efforts to hold possession of decreasing resources have generated conflicts between countries and peoples.

Ferenc Tapodi:

Touring on the Nile

A one-week journey in Egypt. Three days in the capital Cairo and its area visiting the most popular sights. Wonderful memories of antiquity and the modern metropolis’ attractions, and finally another unforgettable three days on the Nile from Assuan to Edfu – from the Valley of the Kings through Luxor to Karnak. What an itinerary with lifetime memories! Probably it is impossible to define with words: stepping in the sand which hides the tomb of adored pharaohs, entering into the still existing shrines of Egyptian gods, chilling in the shades of thousands-years-old pyramids, bargaining in the colourful crowds of the bazaar, and watching the sunset as it is reflected on the longest river on Earth.

Viktor Glied:

Water conflicts in Africa

Nowadays, there are one billion people who are unable to get clean water on a regular basis and this number according to forecasts is about to be tripled in some decades. Some darker expectations go even further: until 2025 66% of the human population will not have enough drink water. Thus water scarcity and water pollution are obviously one of the biggest problems of the 21st century. This is also proven by the fact that 5 to 8 million people die annually and another 300 million get sick due to the consumption of polluted water – mostly in Africa and Asia, in the heavily polluted parts of developing countries. Water scarcity beside the stall or even the complete failure of community services causes other negative consequences as well. It is enough to think about food scarcity, migration, wars for water or desertification.

Péter Morenth: The Lesotho water project – An exemplary solution for water utilization and fighting corruption in Africa

“South African Republic, the economic – political power of the African continent is buying water from its tiny neighbour!” – a quotation could be found on the pages of tabloids which nonetheless perfectly reflects reality. Lesotho, one of the smallest countries

of Africa is rich in water – the population use only 10% of precious water resources highly important for other people and governments. The Kingdom this way recognized water as a primary export good since the sixties. Beyond intention proper infrastructure was needed as well, thus the neighbouring South-Africa and many international investors have decided to join this development. We can learn the premise, the different phases and the project itself of Africa's most significant water-related co-operation from the article of the honorary consul of Lesotho.

Norbert Horváth:

Lake Chad

The meaning of Chad is: stagnant water with a great extension, lake. When this huge lake at the border of the hot Sahara was named there was no need for another attribute, everyone knew that the “lake” can only be one. Since then many things have changed: desert crawled south and the precious water of Lake Chad has evaporated and left behind the dry Saharan landscape. This was manifested in spectacular forms in the last fifty years – droughts, famines, epidemics, local wars and the death of hundreds – and the surface of the lake shrunk almost to its one twentieth. First, the answer to these negative tendencies was the aggressive possession of water by surrounding countries. However, it had to be realized that weapons are not sufficient tools for providing indispensable water. To restrain shrivelling a new co-operation recognized by all parties is needed otherwise lake Chad might disappear forever.

Gábor Grünhut:

Niger – History and law on the shore of the “Big River”

The longest river of West-Africa had an influence for centuries on the region's social, political, cultural, and economic development. It is more than a simple source of water, it is the centre of communities, religions, popular beliefs and prayers, and the cradle of life. The ancient empires – including Ghana, Mali, Hausa, or Songa – were just as exposed to Niger's dangerous flow of water as the region's countries of today. The fact that two states bear its name proves this in reality. The argument over the possession of precious water was the *casus belli* for bloody wars several times which caused the rise or fall of peoples and empires. In legal terms firstly European colonizers regulated the free usage of the river for shipping and for other purposes. These agreements were kept alive by African states becoming independent during the decolonization with several amendments and actualization.

Zsolt Molnár:

One year in Africa: beliefs and reality – Experiences and adventures from Namibia to Malawi

Working as a volunteer in Africa is pleasure and sadness at the same time. It is a pleasure to see that there is a need for us, our work is found to be precious and our devotion is appreciated. On the other hand, it makes you sad that we cannot help enough and it is even harder to solve only a drop of problem out of the ocean. The author took a big task when he decided to fight HIV/AIDS with his comrades. The locations of their mission were the former German and then South-African colony Namibia and – got known after recent years famine – Malawi. Beyond the results of this honourable work we can also learn the adventurous events, the memories of discovered landscapes, and the everyday life of Africa.

József Steier:

The Green Sahara – Dream or close reality

Water deficiency in Africa causes serious consequences in nature and society. This article is about those technical developments which might present possible answers to these challenges. Initially the artificial diversion of oceanic air, creating a humid climate or to make the desert plentiful all seemed to be sensational, futuristic and sometimes unrealizable. But after all we have to take all impossible concepts into account to decrease food scarcity and desertification, and to fight the deepening social crisis all over the continent. The most important message from the author is that maybe the only way to turn around the unthinkable degree of crisis is a seemingly unrealistic intervention.

Ildikó Szilasi:

Mogadishu–Budapest–Nairobi

The “Do not cry anymore Somalia!” programme supported by the African-Hungarian Union started in September 2008. An education and income generating centre called RAJO (Somali word, meaning hope) has opened on 10 September 2008. The beneficiaries of the project are especially those Somali asylum seekers in Nairobi, Kenya, whose family members are already recognized refugees in Hungary and whose family reunification case is already under process. The article shows the process of setting up a project from field assessment to implementation, from a personal point of view of those NGO representatives who have worked on this issue.

A. Gergely András

Társadalomkutató, az MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont tudományos igazgatója, az ELTE Kulturális Antropológia szakcsoport oktatója, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke.

Kutatási terület: etnoregionális kérdések, politikai antropológia, városantropológia, populáris kultúra a Maghrebben

Benkes Mihály

A történettudomány kandidátusa, az ELTE TáTK oktatója, a Politikai Tudományok Tanszék habilitált docense. A Nizzai Nemzetközi Felsőfokú Tanulmányok Intézetének diplomása, a jelenkori egyetemes politikatörténet különféle témaköreinek kutatója és előadója. Az önálló Afrikanisztikai Oktatási Program egyik létrehozója és programgazdája az ELTE-n. Több újonnan született kézikönyv, tankönyv, illetve történeti monográfia társszerzője. Több biztonáspolitikai – köztük Afrika tárgyú – tanulmány szerzője.

Glied Viktor

Történész, politológus. Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Politológia Program. Kutatási menedzser, IDResearch Kutatási és Képzési Kft. Az Afrika Tanulmányok szerkesztője.

Kutatási terület: ökopolitika, környezetvédelem, civil szervezetek. Speciálisan: klímapolitika, klímátárgyalások, globális és regionális környezeti konfliktusok, kiemelten vízkonfliktusok.

Grünhut Gábor

Jogász, Ph.D. hallgató a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Nemzetközi- és Európai Tanszékén.

Kutatási terület: nemzetközi vízjog. Speciálisan: a Tisza-folyón ökológiai katasztrófát okozó cianidos vízszennyezés.

Horváth Norbert

A Pécsi Tudományegyetem politológus hallgatója. Gyakornok a Századvég Politikai Elemzések Központjánál.

Kutatási terület: ökopolitika, speciálisan a magyar környezetvédelmi szakpolitika, a hazai ökológiai konfliktusok elemzése továbbá nemzetközi környezetvédelmi konfliktusok, problémák tanulmányozása.

Molnár Zsolt

Kommunikációs és marketing szakember. Afrikában a Humana People to People elnevezésű dán segélyszervezet égisze alatt dolgozott. Namíbiában önkéntesként vett részt a TCE (Total Control of the Epidemic) elnevezésű országos HIV/AIDS ellenes felvilágosító kampányban. Feladata a program lokális és regionális kommunikációja, valamint a helyi munkatársak szakmai segítése volt. Malawiban egy helyi használatra-kereskedelmi hálózat munkájában mint marketinges vett részt, szintén önkéntesként.

Morenth Péter

A budapesti Lesotho Királyság Konzulátusának vezetője, tb. Konzul, a Magyarországon Akkreditált Tiszteletbeli Konzuli Testület alelnöke, az AHEAD Global Kft. Felügyelő Bizottságának tagja. Az Afrika szakot 1991-ben végezte el az ELTE Bölcsészeti Dományi Karán.

Kutatási terület: általánosan Kelet- és Dél-Afrika történelme és e régiók jelenlegi gazdasági és politikai helyzete. Speciálisan: a kelet-afrikai szuahéli városállamok kialakulása és fejlődése. A Lesotho Királyság történelme és politikája, helyzete a SADC országok között. A magyar gazdasági diplomácia lehetőségei Afrikában, a fejlesztéspolitika lehetőségei az Európai Unió EDF projektje és egyéb fejlesztési programok keretében.

Radics Péter

24 éves újságíró, valamint nappali tagozatos joghallgató a PTE Állam- és Jogtudományi Karán. 2008-as tanzániai tanulmányútja során egy társával többek közt filmet forgattak az ISWiT nemzetközi hallgatói fesztiválról, valamint a tanzániai jogrendszer modernizációs kísérleteiről tájékozódott.

Steier József

Közgazdász, energetikai szakember

A Közép-európai Gázterminál Zrt. vezérigazgatója.

Az Afrikai-Magyar Egyesület felügyelőbizottságának elnöke.

Szabó Loránd

Történész, egyetemi adjunktus a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Újkortörténeti Tanszékén.

Kutatási terület: belga (és) francia gyarmatosítás Kongóban a 19-20. század fordulóján.

Szilasi Ildikó

Közgazdász, kulturális antropológus, afrikanista. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Néprajz- és Kulturális Antropológia Doktori Programjának másodéves hallgatója. Az Afrikai-Magyar Egyesület koordinátora.

Kutatási terület: Kongói Demokratikus Köztársaság, Közép-Afrika. Fejlesztés és antropológia. Tárgyi kultúra változása. Fiatalkorúakat érintő társadalmi problémák Afrikában.

Végh Dalma

Politológus, a PTE Politikai Tanulmányok Tanszékének hallgatója.

Kutatási terület: ökopolitikai, ezen belül a Föld vízkészletével kapcsolatos kérdések és a környezetszennyezés által okozott politikai, szociológiai, környezeti és egyéb problémák, a globalizáció problematikája, és a fenntartható fejlődés kereteinek feltárása, Magyarország és az Európai Unió környezetpolitikája.

Előzetes

a II. évfolyam decemberi (4.) számából

Fókuszban: Kongó

Tévhitek és tények Kongóról egy történeti áttekintés ürügyén

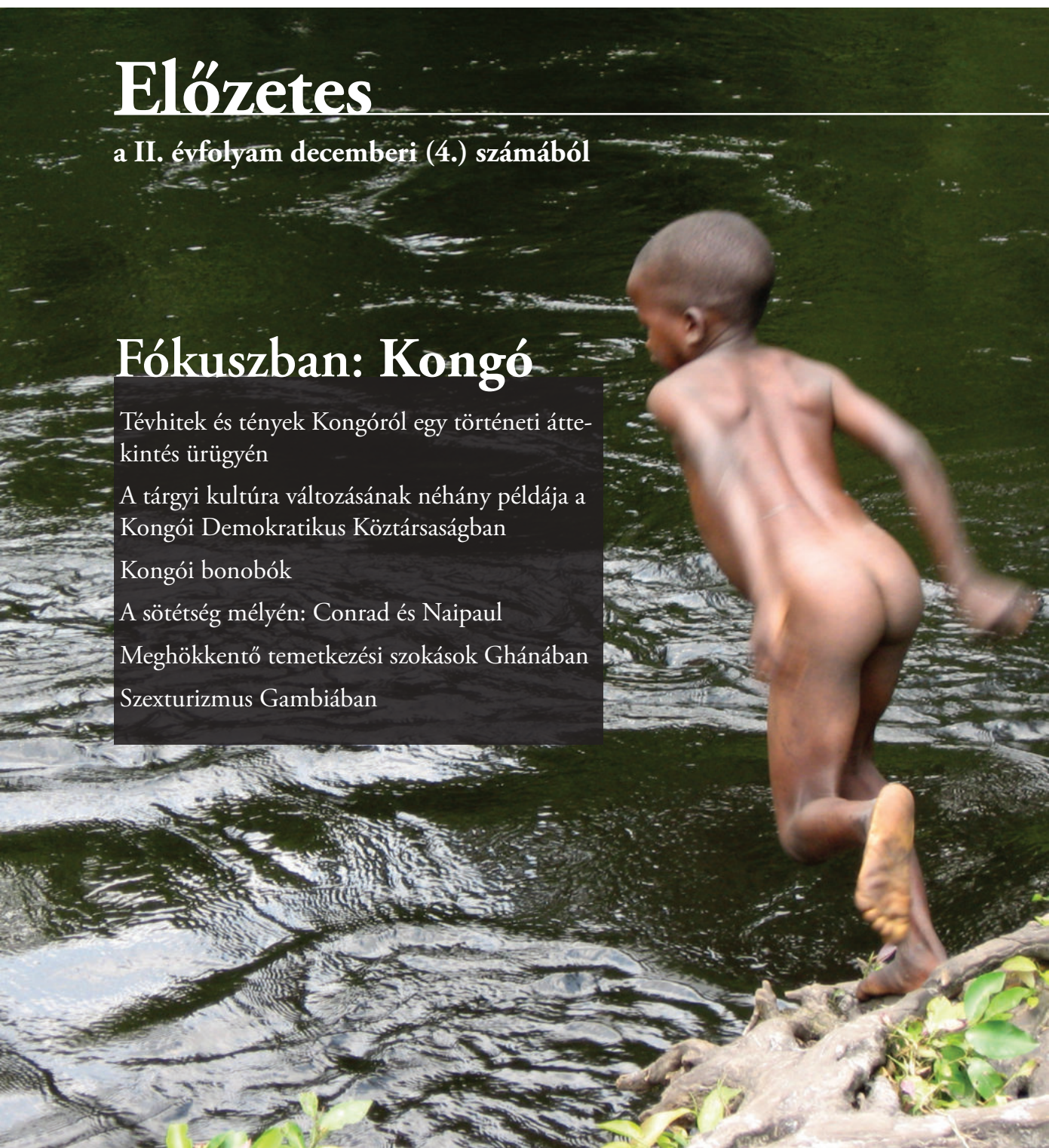
A tárgyi kultúra változásának néhány példája a Kongói Demokratikus Köztársaságban

Kongói bonobók

A sötétség mélyén: Conrad és Naipaul

Meghökkenítő temetkezési szokások Ghánában

Szexturizmus Gambiában

Rejtvény

Három témakör szerint csoportosítsa az alább fogalmakat

1. Nílus

2. 1956

3. Szuez

4. Nyugat-Afrika

5. Nasszer-tó

6. Bar Lev vonal

7. 4100 km

8. Niger

9. Nile-Com

10. Lesseps

11. 6850 km

12. Mungo Park

13. Port Szaid

14. Benue

15. Asszuán

Beküldési határidő: 2008. december 10.

A megfejtéseket kérjük az afrika@publikon címre küldeni.

Az első sikeres megfejtő egyéves Afrika Tanulmányok folyóirat előfizetést nyer.

A szerencsések a Park Kiadó és a Publikon Kiadó által felajánlott értékes könyveket kapják. A nyerteseket emailen értesítjük.

Park Kiadó (www.parkkiado.hu)

Michael Palin
Szahara
2006.

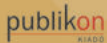
Paul Theroux
Afrika, fekete csillag
Kairótól Fokvárosig
2006.

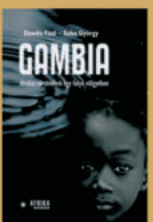
Amerikától Óceániáig
XIX. századi magyar
utazók
2006.

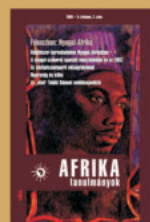
Kenya
Lonely Planet
útikönyvsorozat alapján
2004.

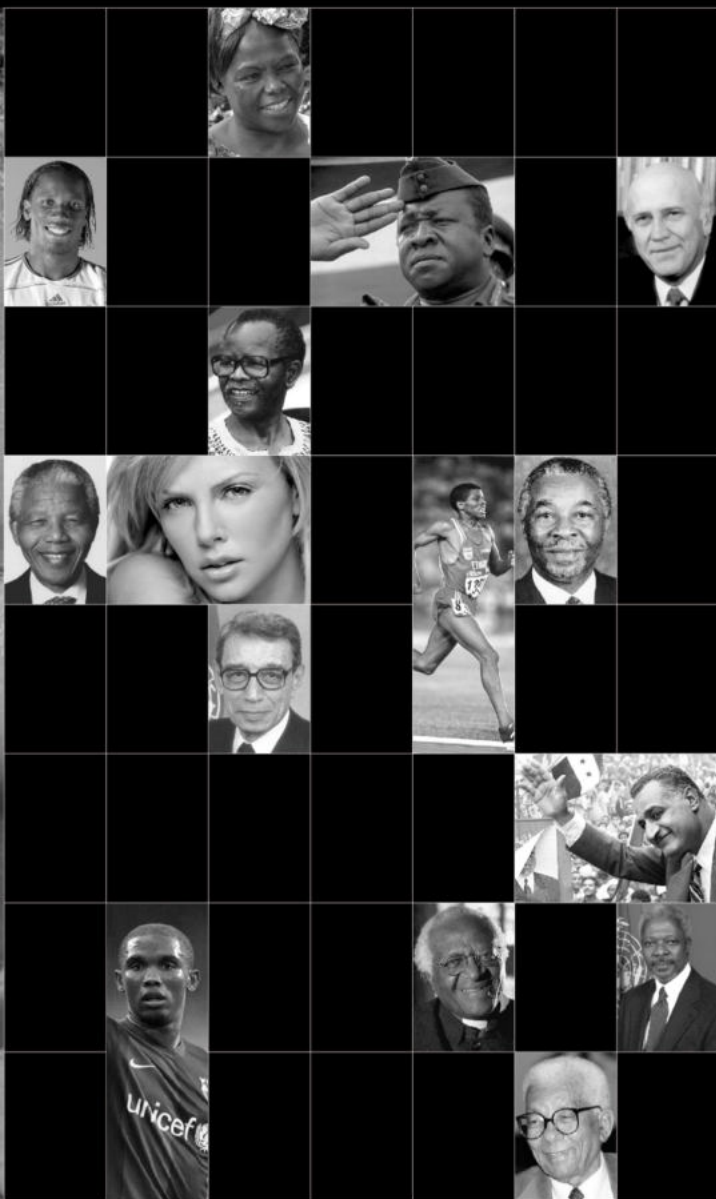
Publikon Kiadó (www.publikon.hu)

Dawda Faal - Suba György
Gambia
Afrikai történelem egy folyó
völgyében
2008.

Afrika Tanulmányok
Egy éves előfizetés

cikkek
tanulmányok
portrék
országismertető
érdekességek
videók
könyvek
dokumentumok

AFRIKA

tanulmányok

www.afrikatanulmanyok.hu | **Afrika**Online

Ára: 1195 Ft • Előfizetőknek: 895 Ft

ISBN 978-963-87856-4-0

